

OLII ON ILLUSTREERITUD KUUKIRI

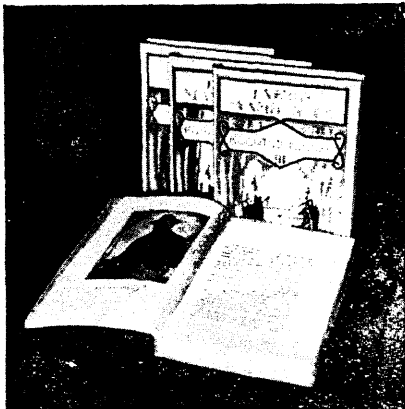
Sisu:

Henrik Visnapuu: Üle öö. — V. Aleksejev: Peedu motiiv. — Konrad Voores: Lappvaip. — R. Tiitus: Werner'i kohvik II. — Juhan Jaik: Rott ja sikukesed. — Lauri Viljanen: Tähebillaad. — Yrjö Jylhä: Kaks laulu. — V. A. Koskenniemi: Nimetumad sangarid. — Juhan Aul: Mõningaid märkmeid H. Reimani „Eestlaste rassilise koostise“ kohta. — Soome kirjanikud Tartus. — R. Lesta: Pealinna kroon. — Pariis, Üksmeele plats. — O. Jungberg: reproduktsioone. — A. Vihvelin: reproduktsioone. — Meissonier: Suitsetaja. — Edit Oltorp: Tantsiv Pariis hooajal 1930/31. Shan-Kar ja Simkie. — B. Linde: Tallinna kunstikiri. — Ed. Viiralt: *Jazziloojad*. — A. H. Tammsaare: Elulähisuse vaimususest kirjanduses. — Aleksis Kivi: Kiigel. — Aino Kallas: Beatrice Webb'i õppeaastad. — B. Linde: Meie teatrite repertuaar. — Juhana Cajanus: Üks vaimulik laul. — P. Mustapäa:

Yx halle Laul. — Karl Anton: Ebausk merel. — M. Maksolly: Need, kes vabastasid isamaa. — A. Brandt: Laevasõidust, unistustest ja katsetest. — Pedro Krusten: Sõdur. — J. Haoharu: Väikesi mälestisi Jaan Oksast. — Ungari kunstkäsitööd. — Arno Raag: Karu. — Ed. Viiralt: Monotüüpia. — H. Kamdron: Akvarell. — J. Vahtra: Rännakuid Võrumaal. — R. Reiman: Peninukkide laul. — H. Lill: Madeira saarel. — Varjudeta valgust ja kesköö päikest. — R. Reiman: Mardus. — A. Vihvelin: Narva motiiv. — Adamson-Eric: Naturmorte. — Skulptor August Weizenbergi esimesi noorusmälestisi. — H. Blaubrück: Aadria kuldses kurus. — V. A. Koskenniemi: Epigramme. — A. Meri: Väärne mälestis P. Ramul'ile. — J. P.: Oratooriumi „Hiip“ puhul. — L. Tedder: Danse macabre. — Národní divadlo sünd. — A. Palgi: Tartu koolinoorte võimlemisdemonstratsioon. — Jne. — Reproduktsioone, pilte

N 7/8

Juuli-August 1931

Jakob Mändmets: Kogutud teosed

I anne, 4 jutustust — 274 lk., 2 kr. 50 s., köites 3 kr.
II anne, 10 jutustust — 312 lk., 2 kr. 50 s., köites 3 kr.
III anne, 15 jutustust — 284 lk., 3 kr., köites 3 kr. 50 s.

J. Mändmets sündis 29. juulil 1871, suri 25. detsembril 1930.

Tema eriala oli küla ja külaelu, mille lihtsat olustikku ta oskas kujutada otse meisterlikult.

Jaan Käerner — Looming Nr 3, 1931.

Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus, Tartu, Lai 35

Telefon 601

Illustreeritud laste-kuukirjas JUTU-PAUN

ilmunud jutud:

Nr. 1. Oskar Alaluige. Kui mina alles noor veel olin	Kr. —10	Nr. 16. Karl Ewald. Soojal maal	Kr. —10
Nr. 2. I. S. Turgenev. Tulekahju merel	—10	Nr. 17. G. Kinkel. Kodusõda	—10
Nr. 3. M. v. Bloedau. Hollandi tütar	—10	Nr. 18. Oskar Alaluige. Videvikul	—10
Nr. 4. Astridi onu. Muinasjutt Maie-neitsist	—10	Nr. 19. Wilhelm Hauff. Vale-prints	—10
Nr. 5. Anna Brigader. Karjapäev	—10	Nr. 20. K. A. Hindrey. Trebongi surm	—10
Nr. 6. Oskar Alaluige. Minu kodust	—10	Nr. 21. L. Tolstoi. Kaks rauka	—10
Nr. 7. „ „ Esimene koolipäev	—10	Nr. 22. Wilhelm Hauff. Fatme päästmine	—10
Nr. 8. Ernest Seton-Thompson. Wully	—10	Nr. 23. Selma Lagerlöf. Templis	—10
Nr. 9. Agnes Taar. Merepoeg	—10	Nr. 24. Agnes Taar. Imeline võõras	—10
Nr. 10 ja 11. J. Poruk. Knipska lahing	—20	Nr. 25. Chr. Andersen. Tütarlapsest, kes astus leivale	—10
Nr. 12. Heinz Winter. Kolm seltsimeest	—10	Nr. 26 ja 27. L. Tolstoi. Kaukaasia vang	—20
Nr. 13. Agnes Taar. Musta notsu seiklusi	—10	Nr. 28. D. Mamin-Sibirjak. Kütt Jemeljan	—10
Nr. 14. Fr. Horning. Kunibert ja Kunigunde	—10	Nr. 29 ja 30. Charles Roberts. Öhuvaldjas	—20
Nr. 15. Heinz Winter. Elu eest	—10		

Aastatellimise hind ühes kojusaatmisega Kr. 1.20. Üksik nr. 10 senti.

Tellimisi võtavad vastu kõik postkontorid ja raamatukauplused.

Pealadu, toimetus ja talitus:

Oskar Luik'i kirjastus Tartus, Rütli tänav nr. 14.

Telefon 5-67.

OLION

TEINE AASTAKÄIK

N 7/8 (19/20) JUULI-AUGUST 1931

Henrik Visnapuu

Üle õõ

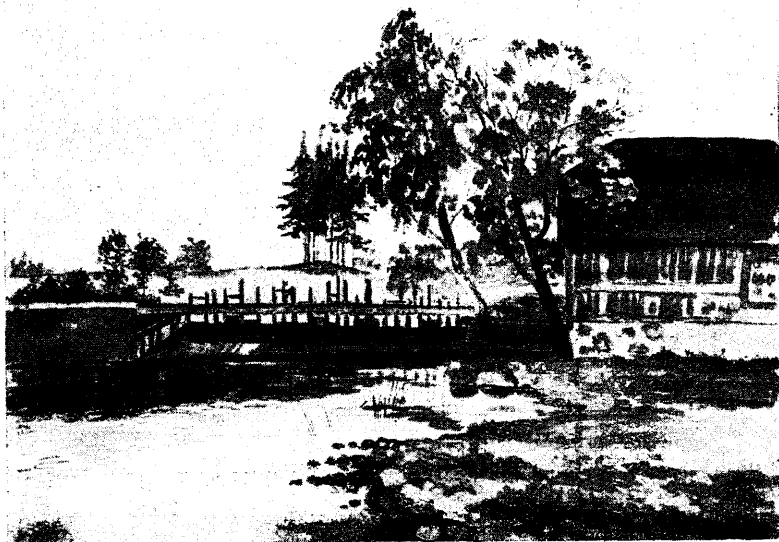
*Vaadake avasilmi enese ümber.
Üle õõ nagu sünnib ime.
Kuldsed päikese väravad
kevad on teinud valla.
Sooja vihma metsa ja põllule kallab
pilvede ääretu ämber.
Taevatänavad tulen säravad.
Kõik on nii uus ja imeline.*

*Sinised kosed voolavad üle luha.
Haugid ujuvad vastu vett ammuli lõugadega.
Pilved ja purjed jooksevad tuule jõuga,
vesi metsade jalgu uhab.
Küngastel kisavad kiivitajad,
vete veertele otsivad maja.*

*Maet talve lumine laip.
Kustund hädade viimne jälg.
Just nagu üleõõ visat alla,
metsa ja murule rohekas vaip,
mida röömuga tallab
linnu, looma ja inimjalg.*

*Miljon seppa, kas taoksid karrast,
rohelisest ja pehmest,
ühele kasele kaunid lehed?
Vaata, metsade kauget parrast,
ulata silmad üle puhmast,
hiirekõrvul kuis kuulavad puud,
kas juba puhuvad tuuled lahed,
et võiks avada õitesuu.*

*Lindude nokkadest sajab vile:
tsüü! tsüü! tsi-tsing!
Okstelt okstele punased, hallid
lendavad linnud kui kirjud pallid.
Tõuse tööle ja ilole hing!
Kevadesse on kõigile maksuta pilet.*

V. ALEKSEJEV

PEEDU MOTIIV

TOIMETUS JA TALITUS

TARTUS, RIIA T. 64-3
TELEFON 5-42

ADDRESS: OLION - TARTU

ILMUB KORD KUUS

TELLIMISHIND: AASTAS 6 KROONI
POOLAASTAS 3 KROONI

ÜKSINUMBER 75 SENTI

Konrad Voores

Lappvaip

KONRAD VANIK-VOORES

I

JÄLLEGI on alevi kõrtsis lärmi rohkem kui muidu.

On nimelt saabunud Siidivana, see juut Taaniel. Päeval ta on oma koorma paberivabrikus rahaks teinud. Osalt ka küll mujal, sest tal on olnud kõike: kaltse, hobusabud, seaharjaseid, villu, vana rauda...

Ja raha eest, mis sai, on ostnud siis sitsi, siidigi, ja säärsaapaid — noid kollaseid venesaapaid — ja lõhnaseepi. Ka niiti, nõelu ja paberist roose, mida kõike maal tahab jälle edasi müüa.

Aga ülejäänud raha eest ta ostab nüüd õhtul kõrtsis viina ja joob.

Ta on püstijalu leti ees ja kummutab klaasi klaasi järele endale kurku. Pääle pureb aegajalt heeringat ja leiba.

Vahel ta ka peatub oma toimingus. Tõstab suure, paadunud rusikamüraka õhku, tambib jalgadega ja kargib sääljuures kurjasti. Ei vaata kärkides küll kellelegi kõrtsisoliijale otsa, vaid vahib punnis ja tardunud silmi kuhugi lakke ja vannub vihaselt.

Vähemalt paistab ta näoilmet ja kuuldu ta häälekõlast, et ta kurjasti kirub ja neab. Sest. säärastel paardamistuuridel olles kõneleb juut Taaniel, see Siidivana keelt, mida keegi ei mõista, mille üksikuid lauseidki ei osata kogu sellest lõrinast ja kärkimisest eraldada, ammu siis veel sõnu.

Ei, Taaniel jutlustab siis, et kostab vaid üksainus võimas mulin, susin, särtsumine ja leelutus.

Alles siis, kui ta pärast keskööd kõrtsist väljub ja üle turuplatsi läheb võõrastemajja, oma öökorterisse, — alles siis võib alati kuulda ta suust sõna, millel mingi tähendus. Ta karjub nimelt:

— Kassiir, kassi-ir...!

Karjub seda kiledal, meelegeitlikul häälel, otseku mõni tornipääsuke.

— Hähähä, naeravad inimesed, Siidivana otsib jälle oma kassiiri!

Vahel küll saavad alevikõrtsi külalised — kingsepasellid ja paberivabriku töölised — juut Taanieli vandumisest veidi ägedaks. Nad ütlevad:

— Juut, pea lõuad!

Aga tema ei näi kuulvatki seda. Ja siis võtab mõni kingsepasell ta turjast kinni ja viskab üle kõrtsiläve välja, kivisele trepile. Sinna kolksatub Taanieli paljas päälagi veriseks. Aga Taaniel tõuseb, läheb jälle kõrtsi, tellib ja joob. Ta on kui kutsikas, keda välja visatakse ja kes tagasi tuleb niipea, kui aga pääseb.

Ahaa, ta otsib oma kuetaskutes. Ei leia, ei ole! Tema suupill, mundharmoonika, nagu ta ütleb, — see on taskust välja kukkunud. Ja ta läheb, tuigerdab jällegi trepile, kuna ta paljast pääldest nurgub hallidele juustele peenike verejuga, mis tubakasuitsu sinises udus ja kollakal, tuhmil lambitulevalgel paistab mustana.

Ta kobab pimeduses porisel trepil, vaarub, kukub, otsib jälle. Siis leiab oma pilli ja läheb kõrtsi. Jääb keset ruumi seisma, taob pooleldi kükakil teise jala kannaga takti ja mängib. Kähisevast, lürisevast, porigagi ummistunud huulpillist tuleb segi-läbi isamaalaulu, polkasid, vaimulikkegi laule ja unistavaid valsse. Mängija katkilöödud kuklast aga valgub kitsas verejoake paadunud palgelegi ja hüüub sinna huulekolga kohale mustaks ja läikivaks.

Vahel võtab mängija ka pilli suu juurest ära ja laulab käsi laotades, silmis hell ja lapselik ilme:

— Wie maine Fri-i-da aussieht...!

Nii kestab see edasi kuni üle kesköö, kõrtsi sulgemiseni. Vahel joomist, söömist, siis vihast vandumist, mahedat laulu ja huulpillimängu.

Ja kõrtsist koju minnes kassiirihõikumist.

Viimane kord hüüab ta kassiiri juba päris võõraste-maja ukse ees. Hüüab tasakesi, natuke nagu etteheitvalt ja mõtiskledes:

— Kassiir, hm?!

Siis ta seisatub, sülitab:

— Ptüi, hmh! Kassiir?

Ja siis ta jõuab otsusele, et on kassiirile oma täna-õhtuse elamise juba kinni maksnud. Kas on see kassiir kõrtsimees või keegi muu, seda Siidivana ei tea. Ta tunneb ainult, et keegi tahab ta elamise ja kätelaotamise eest raha, ja kuna ta on õiglane mees ega taha kellelegi jääda võlgu, siis hõigub ta hulk aega veel tagant järelegi, et kas vahest sel kassiiril oleks veel midagi saada. Hõigub väljakutsuvalt, õigustõudvalt. Tulgu aga kassiir, siis juut Taaniel maksab talle kõik, mis ta nõuaks.

Kassiir, see kõrtsimees, teab Siidivana ausust küll, aga ei saa aru, mida see hõikumine tähendab. Ta on oma saadaoleva juba kohe Siidivana esimese hõike juures pennipäält vastu võtnud ja arvab nüüd, et juudid on oma rahast kahju. Et juut otsib enda kunagi plehku pistnud kelmi kassiiri, sest... Jah, Siidivana ju kunagi on olnud päratu rikas ja seda ikka veelgi!

Nii arvatakse temast, sest kas on siis keegi kuulnud, et mõni juut kunagi ehk vaene oleks.

Siidivana aga astub kõrtsist tulles kohe võõraste-maja kuurialusele. Küsib võtmed, kobab ikka jälle oma

kukalt, millest küll enam verd ei jookse, vaid mis nüüd natuke on kibe — ja läheb kuurialusele. Sää! seisab ta koorem. Ja selle koorma kallal hakkab ta nüüd tuhnima.

— Hm? Hmh? Ei ole!

Juut Taaniel mõtleb veidi, siis ta taipab. Muidugi ei ole!

Ja ta läheb ära üles oma toakongi, süütab sää! lambi. Siis ta tõmbab voodi alt suure nahkse pauna, ruskeks nühhunud ja narmendavaks pragunenud nahkse pauna, mis on midagi vene kaupmehe rahakoti ja mõne tavalise matkasummadani vahepeälset, — ja sää!t paunast võtab esile ajalehesse mässitud pikliku pakikese.

Selle harutab valla, laotab nurka maha. Siis läheb, võtab oma paunast veel väikese, musta tanusarnase mütsi, millega katab hoolikalt oma lagipää.

Nüüd ta peatub veidi, seisatub keset tuba ja ohkab. Siis läheb pesulaua juure ja valab kannust oma vasema käe püstisirutatud põidlale nirekese vett. Valab samuti ka parema käe põidlale. Need põidlad on suured ja määrdunud, küünte ülääred on sinakasmustad päriselt veerandtollil pikkuselt.

Nüüd juut Taaniel peseb neid põidlaid. Käsigi, niipalju kui tollest põidlaid pidi alla nirguvast veetilgaksest jatkub.

See pesemistoiming on keeruline. Taaniel, Siidivana, kääneb oma põidlaid igasse kanti, et aga vesi voolaks neid pidi just sinna, kuhu vaja, et veenired kujundaksid käemõhnul ja pihkudel just vajalised siirud.

See vesi on nähtavasti nagu kallis ja pühitsetud võideoli, sama pühitsetud nagu kogu käepesemine.

Viimaks Taaniel on sellega valmis.

Ta kuivatab oma sõrmed, läheb siis nurka, kuhu laotas ennist tolle paunast võetud ja ajalehte mässitud asja. See on midagi vaibataolist, aga imelise mustriga. Ömmeldud kokku nii väga mitmet liiki ja värvi lappidest. On sää!l erekollaseid, on musti, on roospunaseid ja tulipunaseid, aga valgeid ei ole. On siidiseid, on vil-laseid, linast ja sitsigi. On kolmekandilisi, sõõrikuid, neljanurgelisi. Sellepärast on ka tolle vaiba servad sakilised ja sajasopilised. Pole nimelt äärlappidegi servi sirgeks lõigatud.

Tollele vaevalt ruutmeetri suurusele vaibakesele põlvitab nüüd juut Taaniel. Ta näole ilmub tõsine, vaga ilme, silmalaud langevad. Ja siis algab palve.

Kostab madal meloodiline sumin, nagu suurelt kollaruskelt metsmesilaselt, kui see lendab punanupulise ristikkeinanurme kohal päikeselõõsase ja naerevsnise juuliku taeva all.

Sumin paisub, kahaneb, paisub jälle, tundub vahel otsekui ägedaks saavat.

Viimaks lõpeb palve. Juut Taaniel tõuseb, tõstab põrandalt ka oma vaiba ja laotab selle lauale. Jääb siis tema kohale kummargile, toetudes peomõhnadega laua-äärele. Ta näole tuleb lahke, rõõmus, otse uudishimukaski ilme. Ta silmitseb oma vaipa, silub seda aeg-ajalt peopesaga ja vaatleb üht lappi ja teist. Vahel hümatab endamisi, kihistab naerdagi, aga tõsineb siis jälle.

— Hmjaa, tuleb pruun, pruun...!, lausatab ta.

Rullib siis jälle vaiba hoolikalt ajalehte, pistab ta voodi alla oma pauna. Kustutab tule, läheb magama.

Aga magama minnes pomiseb veel: — Hmh... pruun, pruun, pruun, pea meeles...!

Ta uinub.

Järgneval hommikul on siis jällegi matkaleminek. Siidivana rakendab oma hobuse, kes on suur ja kondine ja vana otsekui mõni ilmamaa kaamel. Rakendab ta laia ja ruumika vankri ette, mis on kui mingi laev.

Istub koormale, kus on sitsi ja siidi ja nõõpnõelu ja paberist roose, ja algab jällegi reisi. Läheb kaubitsema maainimestele oma riidevara ja muud ja ostma asemele räbalaid, vana rauda, hobusesabu.

Enne aga liiguskleb ta veel alevigi tänavail ja hõikab aegajalt oma vankrilt:

— Et siidirätti, sõrmuseid

ja vanu asju, harjaseid...!

Hõikab seda veidi kangelt ja võõrapäraselt, kiledal häälel.

Saab ka räbalakompse ja seaharjaseid siit õuevära-vast ja sää!t. Kaalub neid vaskse margapuuga, kaupleb, loeb kilksatlevaid sente müüjale peo pääle. Naeratileb, itsitab, heidab nalja.

Siis lahkub ta alevist. On kui mõni merimees, kes läheb kusagilt väikesest sadamast jälle ulgumerele. Ta koorem hõljub auklistel tänavatel. Endal on tal nagu tuulest ja külmast ja päikeselõõsastki paadunud ja ruske. Lõua ja suu ümber on habemetüükad juba hallid. Kaheltpoolt suurt kongus nina piiluvad veidi kavalad, aga hääsüdamliku muigega mustad silmad, millel on veidi punakas toon. Sellal nimelt, kui päike neis peegeldub.

Siidivana läheb. Ta luine, suur, must hobune mõõ-dab pikkamisi samme.

Vanker vappub, nagiseb otsekui vana, pehkinud kaubapurjek.

Aga juut Taaniel on oma igivana, rohelise ja pigi-tunud šogemütsi kukla lükanud. Ta vilistab, tal on häämeel. Ta on kord ka ise jälle elanud ja lusti pida-nud. On käsi laotanud ja võinud lasta kurgutorust tulla missuguseid hääli tahes. Nüüd las häälitsevad natuke ka teised! Tema vaid vilistab ja sõidab ja vaatab, — nagu mõni laevnik.

Hobuse lonkides laiade väljade vahel ühtsoodu edasi, sõrmitseb Siidivana enda alevist saadud väikest räbalapuntrat.

— Jah, on, on. Pea meeles, pruun...! lausatab ta viimaks.

Siis tulevad ka juba talud, tuleb kaubitsemine.

Aga õhtul, kui Siidivana asub ühte tallu öömajale, toob ta pääle tolle nahkpauna ka veel väikese räbala-puntra tupp. Ja kui siis on pererahvaga juttu vestnud, ahjus kartuleid küpsetanud ja piima pääle rüübrates ära söönud; kui on lugenud nurgas oma lappvaibal tavalise palvegi, — siis ta laotab tolle vaiba jälle lauale.

Vaatleb, ümiseb, muheleb. Silmitseb jälle igat vaiba lappi eraldi, kõgistab mõne juures päris kõva-häälselt naeru, teise juures aga maigutab suud, vajub mõttesse.

— Milleks Taanielil see, see... Räbalaproovid või? Hinnakiri või, ihihi? päritakse temalt.

Ta kohe ei vasta. Vaatab esiteks küsijale vaid ka-valalt otsa, siis lausub:

— See mu rehnungiraamat, rehnungiraamat!

Inimesed ei saa sellest aru. Nad peavad juut Taa-nieli ka veidi pääst tobedaks ja ahvivad järele ta kõne-käändu, mida ta tallu tulles peaaegu alati otsekui tervituseks laseb kuulda. Nimelt:

— Kas kartuld kütse' saa?

— Tere, Siidivana, kas kartuld kütse' saa! hüüavad nad otse tema enda kuuldeski.

Nad ei tea, et Siidivana oli kord teissugusemgi. Et kavatses hakata noorena karusnahakaupmeheks, et teised juudid teda ei salli ja et ta austab Talmudi.

Noh, selle aja jaoks, mil veel noor oli ja kavatses karusnahakaupmeheks hakata, — selle aja jaoks on ta vaibas helepunane, pea pooleküünra pikkune siidiriba, mis eraldatud teistest lappidest kitsa, musta paelaga. Ja nüüd arutab ta oma tuppatoodud lapipuntra lahti, leiab säält ruske sitsilapi, õmbleb selle vaipa teiste juure.

— Pruun peab olema, pruun... Nii! ümiseb ta.

Inimestes kiheleb uudishimu. Nad ei saa kuidagi viisi aru, mida see Taanieli toiming õige tähendab.

Ja Taaniel seda neile ei ütle. Ta loeteleb nüüd asjalikult noid pruune lappe oma vaibas. Neid on nimelt mitu. Aga ei siiski niipalju kui lillasid.

Ja viimaks pakib ta vaiba kokku ja hakkab siis vestlema. Ajab juttu ilmast ja maast, pärib kõike, kuulatab, paneb kõrva taha, mis külades sünnib. Talle usaldatakse palju oma ligimestest ja naabritest, kuna veel ilmaski pole juhtunud seda, et Siidivana on midagi lobisenud välja ja inimesed ajanud tülli.

Ta läheb hommikul öömajalt jälle oma-teed ega näi õhtuseid asju enam mäletavatki.

Ja igal öömajajapaigal ei õmble ta oma vaipa uusi lappe. Ainult vestab ja itsitab, kuulatab. Ja mõne aja järel tuleb siis viimaks ka vaipa lapp. Näiteks erekollane sitsiriba, või jälle sammalroheline kiilakas koduvillast.

Nii rändab Siidivana. Suved ja talved. On rännanud juba kümneid aastaid. Teda tuntakse mitmes maakonnas ja oodatakse ta tulekut, sest ta on isevärki ja hubane; natuke küll vist pääst tobe, aga seda parem ongi temaga nalja heita.

II

Oodatakse ta tulekut? Õigemini küll oodati.

Ja kas ta tuli? Varsti, käies ühe kuuga läbi pea-aegu kogu maakonna?

Jah, aga see oli kunagi varem, juba mõninga aasta eest, sest nüüd ei oodata Siidivana enam. Ta ei tule, teda enam ei olegi.

See juhtus kord talvel.

Ta läks alevist minema juba keskööl. Oli õhtul vihanud kõrtsis kingsepaselle tavalisest enam, oli mänginud viiulit ja vehkinud poognaga, nii et selle ots oli nipsatanud leti taga istuvale kõrtsinaisele mokka pidi. Sinna mokale oli ilmunud verepiisk, aga temale, juut Taanielile, olid siis kõik kallale karanud.

Teda oli pekstud, tallatud. Porisel kõrtsipõrandal ta oli olnud pikali ja sülitanud ja turtsutunud ja purenud oma vihamehi püksisäärast: Aga üks saapakand oli tabanud ta nina...

Viimaks ta oli visatud välja, ukse taha lumehange. Sää! toibunud, tunnud kätes ja näos kõrvetavat külma, ninas aga kipitavat valu. Ta oli roninud uuesti trepile, avanud ukse, aga teda oli jällegi tõugatud alla.

Siis ta oli mõiranud vihaselt:

— Kassiir! — Oli tahtnud kõrtsmikule õiendada oma arve, aga kõrtsmik oli visanud käega ja käratanud:

— Pole mul su sandipenne vaja! Viimane kord olid täna siin, pea meeles!

Ja siis oli vaarunud Siidivana üle turuplatsi võorastemaja poole ja hõisanud, nii et alevi koerad olid unnanud kooris. Oli kisendanud:

— Kassiir, kassi-i-r! ja loopinud taskutest oma arvatava kõrtsivõla igasse ilmakaarde.

Oli rakendanud võorastemaja õues selle järel kohe hobuse, õiendanud arve ja sõitnud minema.

Sünk oli tookord öö. Kolm päeva järgemööda oli paraja talvekülmaga tulnud lopsakalt lund, siis aga oli tuul pöördunud põhja ja taevas selgunud. Käre külm tuli, aga sellegipärast lõõtsus tuul vihaselt. Lumi lendas väljadel sihisevas, pöörlevas tuisus. Teda kuhjus orgudesse ja teedele päriselt kungastena ja vallidena. Metsad mühisesid, terashallis öötaevas vilkusid tähed roheka helgiga. Näis nagu võbistaks lõikavkülm põhjatuul neidki tulukesi.

Aga põhjataevas kumas ja lainetas virmaliste vaskpunases lõõmas.

Sellisel ööl lahkus juut Taaniel alevist. Ta oli vihane ja sai nukrakski, sedamööda, kuidas viinaaur ta pääst lahkus. Sõõriku, sametpõhjaga karvamütsi alla ta sidus ümber kõrvade ja üle näo musta siidrätiräbala, nii et sellest näha oli vaid siniseks paistetunud nina ja veidi silmi.

Nii ta siis sõitis. Lumi laulis reeraudade all, ilm oli õudselt kõle. Lumepuru lõi näkku ja tungis rõivas-tesse ja krae vahele teravkülmamana kui soolvesi.

Härmatused Siidivana suure, musta hobuse vurrud ja kõrvaotsad. Härmatas ka Siidivana enda karvamüts ja katus ta lai reekoorem läiklevate lumikristallidega.

Edasi läks sõit, õieti vilets sammumine ja ronimine lumihangedes. Siidivanal oli nimelt oma plaan: ta tahtis veel aovalgeks jõuda alevist umbes paarkümmend kilomeetrit eemal asuvasse kirikukülla, kus elutses mõnigi ta sõbramees. Selline, kes küttis toa mõnusalt soojaks, tõi toitu lauale, kohendas aseme ahju kõrvale ja riputas hobusele pääkotti kaeru.

Siidivana sõitis.

Aga umbne oli tee. Ei ainustki reejälge seletanud silm nõrgal tähtedesirendaval valgel, ja hobune kompas kindlat põhja vaid oma pikkade jalgadega. Vahel vaarus ikka jälle kõrvale, rabeles sügavas hanges, kuni jõudis kõvale teekohale. —

Võis Siidivana alevist ärasõidust olla möödunud umbes tundi paar, ja juba kiresid ärksamad kuked sumbunult ja kähedalt teist korda, kui korraga alevikõrtsi trepi ette taarus jalakäija kogu.

Liigutas ust, see oli kinni, aga akendest paistis veel tuli.

Koputas ägedalt. Uks avanes, paar kaela küünitused välja, paiskasid koputajale vastu hingeõhust ja toasoojusest tekkiva aurupilve, õlleleha.

— Mis? Juut... kuradi Siidivana! Jällegi?

— Hobune, must...! Sees, sees, tulge appi! Sees... äh! Siidivana ja kipub kõrtsi.

Mehed, kõrtsi viimased külalised, pistavad mürinal naerma. Küll nad juba Siidivana tunnevad! Või temal hobune sees!

Esimehe rida (ülal): Maalikunsti daamide osakonna kindraltar Anna Triik-Põllusaar; pr. Pukits; kohvikukultuse truu edustaja Paukson; prd. Kruus, Tuglas, Teetsoff, Aino Suits; teine rida: tohtrihärra Schulzenberg; Freiman; Rosenberg; Peterson; kolmas rida: Alfred Vaga, eru-ohvitser, kena meesterahvas; autoriteet Tallinna kirjaviisis; prl. Kenn; E. Krahn; pr. Reiman; prl. Bauman.

Ja nad tõmbavad juudi kõrtsi. Ta püüab ikka veel midagi seletada. Hobusest... Ta hingeldab ja kogeleb.

Mehed, kes arvavad, et ta on ikka veel purjus, ei usu teda ega küsi ka, et kus ja kuidas tal see hobune siis õige sees ongi. Üks hüüab:

— Ahaa, enne oli tal sees kurat, kurat ise nahas! Või siis nüüd on hobune...!

Jällegi rõkkab mürisev naer.

— Ajame juudi nahast hobuse välja! karjutakse.

— Tule, Siidivana, küll naps aitab! Ikka naljamees oled, aga hoia ainult käed paigal. Küll me sind aitame!

Ja juut Taaniel veetakse üle põrandale leti ette. Säl pakutakse talle ikka jälle juua.

— Joo, küll me aitame...

Ta ei saa meeste jutust hästi aru. Ta mõtleb, et kui on meeste meelepärast napsu visanud ja kui need ka ise veel sama on teinud, — et nad siis tulevad ta hobust aitama.

— Hobune sees jah, aga küll juba välja tuleb, kui õige käsitsi külge asume! nii räusatakse kõikjalt.

— Läheme nüüd, noh, kulla mehed? katsub Taaniel seletada.

— Kuhu? Joo, kui sulle öeldakse!

Ja juut Taaniel joob. Aga kõrtsitoa umbne soojaleitsak ja kange jook mõjuvad kärelda külma käest tulnusse erilisel tugevasti. Pea unustab Siidivana kõik. Ta langeb pingile, lallutab, koriseb:

— Mehed, te... kull-la meh...!

Ta vajub pingilt põrandale, jääb sinna lamama, hakkab norskama. Karvamüts on veerenud eemale, ja üle kõrvade seotud must siidrätiräbal annab lamajale armetu naiskerjuse ilme...

Teda ei äratata. Las pikutab, sest omal jalal ta üle turu võorastemajja nagu nii ei lähe, ja kes teda siis tassib... Küll hommikul leiab endale läve! —

Saabus hommik, külmavines ja selge. Tuul oli vaikunud, aga külm kõvenenud veelgi.

Järgneb

Roff ja sikukesed

Järg

Raskeim kõigest on siiski küttematerjali muretsemine, kui tulevad sügisesed külmad. Ammu on möödas need ajad, kus Mihkel läks metsasaksa juure ja ostis sülla hagu, kuid vedas seda sülda mitu nädalat, kuni oli talve tarvidus kodus. See sülla ostmine oli nagu metsaskäimise luba hankimine, teatavas mõttes ka viisakuseavaldus mõisnikule, korra tunnustamine. Ülejäänud osa oli juba tema enda isiklik asi. Kuid nüüd talle ei müüa enam, jalagagi ta ei tohi astuda metsa. See on metsavahi poolt temale surmaga ähvardatud. Seda metsavahti tegi siis, kui vangistamisega hirmutamine enam ei aidanud.

Nüüd siis on juba paar aastat nii, et kui metsavaht teda metsas juhtuks nägema, siis laseb maha. Koergi ei haukuvat järele.

See metsavaht on üks kurjem vaenlane Mihklile. Temaga saaks läbi päris hästi, kui keegi leiutaks Mihkli jaoks pauguta kirve. Mihkel on tihti mõelnud, et kõik asjad leiutatakse — suitsuta püssirohi, isesõitjad masinad ja lõpmata palju kõiksugu asju, kuid seda kõige tarvilikumat — pauguta kirvest ei mõtle keegi välja. Sellest see tulebki, et nagu Mihkel hakkab metsas raiuma, siis metsavaht kergib ta ette nagu maa alt ja (metsavahil on väga must suu) kargib:

„No siin sa, kurat, oled jälle. Tükid kui siga musta pangi peale. Kas sa inimese tööbras tahad, et ma tõesti pean laskma su maha? Mõisast on mulle juba antud see käsk — lasta sind maha. Koergi ei haugu järele. No ütle, kas sa tahad mu leiba võtta ära või? Oled kade, et minul on amet? Kurat oled sa, saatan oled. Oled kui igavene koi ja täi. Seni ma sind ikka hoian elus, kuni ükskord pean sinu pärast minema ametist ära. Seda sa tahadki või? Ütle, kas sa tahad seda? Sa ajad ju mulle elusalt nõõri kaela, ära puua tahad mind, tahad mind saata naise ja lastega teeäärde kerjama? Kuid oota, enne ma su veel tapan. Nüüdsama olgu mindud metsast, ei lähe, siis kohe lasen.“

Metsavaht on hoopis teine mees kui põlluvahid. Viimastega sai toime kergemalt, need olid vanad mehed. Metsavaht aga on noor mees ja äkiline. Kui sellele ajad vastu, siis vihastub. Mihkel on küll näinud ka vihastujaid ja vihastumisi, ega ta neid ei kardagi, harjunud juba. Kuid metsavahil on ikka püss kaasas ja selle riistapuu otsa ees Mihkel tunneb tõesti hirmu. Aga imelikul kombel metsavaht pole veel kunagi isegi annud teda mõisale üles, kuigi on selge, et mõis on eriliselt käskinud valvata just teda. Ja parun, see suur ja hea Mihkli toitja, just ootavat kõvasti, kunas see Vehmrepera pops kukub sisse. Imestavat ja olevat pahane, miks ta teenijaist keegi ei taba teda kuritöölt.

Kuid seda metsavahti Mihkel tunneb nagu oma viit sõrme. Kui ka veel teaks alati, kus kohal ta parajasti on ja kunas ta äkki võib ilmuda juure, siis oleks kõik korras. Mihkel mõtlebki vahel, et kui oleks selline vahend, millelega määrada metsavaht sisse, et ta oleks

näha kilomeetrite taha ka kõige tihedamas metsas, siis lugu oleks väga kena. Kuid nüüd Mihkel teab ainult niipalju, et kui metsavaht on praganud oma korra ja ajanud ta metsast välja, siis ta läheb rahulikult kohe koju. Ja ei tule sinnapoole kanti vast kolmel päeval. Siis Mihkel juba läheb metsa nagu oma koju ja toob ikka ära, mis oli tarvis.

Vahel Mihkel läheb uudishimu pärast ka veel vaadata neid kände. Kui metsavaht neid veel pole leidnud, siis seal on kõik nii nagu jäi. Kuid kui metsavaht on käinud, siis, kui oli sula ilm, siis lumi on kändude lähemas ümbruses sulanud, kui aga on olnud külm ilm, siis ümbrus on täis süllakõrguseid purikaid. Metsavaht sülglenud seal mehe moodi.

Siis lõpuks, nagu tänavugi, tulevad jõulud. Mihkel tapab oma sea ja algab jõuludel selle söömist. Siiski ainult palja seaga jõulud pole jõulud. Nendeks päevadeks tulevad koju ta pojad ja tütre, kes elavad linnas. Nendele Mihklil peab olema midagi maitsevamat. Sea-liha iseenesest on küll hea toit, kuid jõuludeks tal on see viga, et on liiga harilik, pole midagi, mis sisendaks jõulupühade tunnet. Selleks peab olema midagi muud.

Kas jäneseid või? Ei, neid ta klõpsutab maha iga-päev, neid saab süüa ja müüa. Nende hooaeg algab juba siis, kui nad sügisel karjadena hakkavad tulema mõisa põldudelt Vehmrepera võserikku. Siis nad alul on laisad ja jäävad kergesti Mihklile jalgu. Ta aga koristab nad eest ära. Ei, jõulupühade lauale on tarvis sikukest või ka kitsekest, ükskõik kumma saab.

Kui kõik on läinud hästi, siis sikukese saamine on Mihkli viimne mure. Selle luusimine algab juba nädal enne pühi.

Kui poleks jälle seda vaenlast, seda metsavahti, siis oleks ju lihtne minna koerakesega metsa alla ja klõpsutada sikuke maha. Aga koer teeb lärmi. Lärmita koeri on küll, aga neist poleks kasu. Siin saab ainult hiilimisega, mitte kuidagi teisiti.

Mihkel ju teab, kuidas saab sikukese kõige hõlpsamini. On ju olemas metsas kuhjakesed, Mihklil omalgi on kuhjakene. Sinna küll sikukesed ei tule, aga on ka teisi kuhje mõisa metsa vahel, sinna nad käivad küll. Söövad teravad augud sisse, toidavad ennast niisama jumalaannist nagu Mihkelgi. Kui aga õhtul minna sinna kuhja ääre alla ja oodata hästi kannatlikult, siis mõni tuleb ikka, ega ilma ei jää.

Seekord aga seegi juhtus tülinaga. Sikuke jooksis krabinaga üle lume, aga jäi peatuma vist teiselepoole või? Ootab, ootab — ei tule. Vaja siis ise minna kuhja. Mihkel ootab, kas ta kuhja tagant välja ei tulegi vaatama. Püss on tal laskevalmis käes, nagu näeb nii laseb. Tuleb vist lasta jooksult. Küllap sikuke kuuleb, et teisel pool kuhja liigutakse ja pistab jooksu.

Krabin kuuldub, jooksukrabin... Mihkel viskab paar sammu, näeb kuulgel jooksvat sikukest ja laseb. Ei näe, kas see kukkus või ei, kuid jooksmata peab. Vähe-malt vaja vaadata, kas on verijälgi, kas sai haavatagi...

Palju ta ei pannud tähele, ent kuulis siiski uut jooksumüdinat. Jäi kuulutama ja nägi, et tema poole jooksevad kaks meest. Mõistagi need olid vaenlased. Ja Mihkel pidi neid nägema just samal silmapilgul, kui ta märkas ka maas viimseid liigutisi tegevast sikukest.

Peab kohe jooksma, see on selge, pole oodata midagi. Mihkel kaob põõsastesse, sest siis ei nähta lasta.

„Jää seisma“, kätatatakse tagast. Mihkel tunneb ära metsavahi hääle.

Mihkel ei jää seisma. Ta ju jõuab ka jooksta, niipalju nagu iga inimene.

Tunni aja pärast ta on kodus ja magab. Hommikuvastu tuleb metsavaht ja politseinik kuulama teda üle. Ei, Mihkel on juba õhtul vara heitnud voodi, on koguni teist päeva haige. Ei tea tema metsast midagi, eluaeg pole maitsenud sikuliha. Ta koguni ei raatsikski tappa sellist looma, ilus on teine. Ta mõtleb jätkusega selle peale, kuidas mõisahärra süda kannab pidada selliste peale jahti?

Vaenlased ei vaata ta vettinud saabastele, ta laetud püssile, mis külmast tooduna on higine. Nad lähevad minema.

Mõisahärra on tulivihane. Oli see Rott-pops pea-aegu käes metsas, aga pääsis ära. Viiskümmend rubla lubab metsavahile, kui see veel tabab Mihkli ükskõik missuguse kuritöö juurest. Oleks hea, kui see sünniks veel enne pühaid. Et see sunnik omad pühad istuks vanglas.

„Kui tema see oligi, ega teda vist küll kätte ei saa. Sai nüüd hirmutatud ära, ega ta nüüd hulgal ajal julge minna metsa,“ arwab metsavaht.

„Minul on nõu,“ ütleb mõisnik. „On kindel, et ta veel enne pühi läheb minu metsa vargile. Kust ta raip muidu saab omale jõulukuuse, kui ta seda ei varasta minu metsast? Kõik ta varastab, arvad siis, et ta jõulupuu otab või?“

„Õige see ju on,“ arwab metsavaht.

„Sada rubla annan sulle, kui tabad ta enne pühi“, ütleb mõisnik.

Metsavahi peas hakkab keerlema imelik mõte. Õige ta ju on, et mees teeb kurja. Niiviisi edasi ka ei saa, ükskord ma pean ta ikka andma mõisniku kätte, kaua siis mina pean vastutama oma nahaga? Kaua siis mina talle andestan? Ükskord ta ju kukub sisse, see ei jää tulemata. Ja parem oleks ka temale endale sattuda lõksu jõulupuu pärast. Vaevalt selle süü eest talle midagi tehtaksegi, kohtunikud ju ka on ristiinimesed. Vaatavad koguni imelikult sellele mõisnikule, kes viib popsi kohtusse, kes varastab omale jõulupuukese mõisniku ilmatutest metsadest. Ja saab sada rubla, mida nii väga oleks tarvis.

Kodus metsavaht räägib paruni lubadusest ka naisele. Selle nägu lööb särama. Ta nimetab kohe oma esimese soovi selle raha kulutamiseks — osta temale ilus Singeri õmblusmasin. Kõigil on, ainult temal ei ole.

Siis pakk riidet lastele, ise õmbleks ära. Sellesama saja rublaga olemisele saaks teine nägu.

Teadmata on, millal Mihkel läheb jõulupuu järele. Vististi küll reedel, sest laupäeval ta sõitvat lastele vastu. Vaja siis reedel valvata kogu päev ja võtta ta kinni kuusega.

Metsavaht leiab, et nüüd ta teostab oma ähvardused. Ta ei lase Mihklit maha, nagu ta lubanud. Ta ainult tassib ta mõisniku ette. Võibolla ei tee sedagi, ootab ainult, kuni koguneb tunnistajaid.

Metsavaht on metsa ääres, kust peab silmas Mihkli õuet. Sealt see viimaks juba tulebki, kirves käes. Metsavaht on peidus. Ta hüppab välja siis, kui kuusk on juba raiutud.

Mihkel leiab sellise üsna kodu lähedalt. Paari kirvelöögi järel kukub puu.

Ta võtab selle selga ja astub kodu poole.

Metsavaht peidab enese hoolega suurema puu tüve taha.

„Noh, said ta kätte?“ küsib naine, kui metsavaht tuli koju.

„Nägin küll.“

„Võtsid kinni?“

„Ei võtnud, las ta tühi elab... Kuidas sa seda ikka teed.“

„Selle tegid sa hästi,“ vastab naine. „Minagi kodus mõtlesin kogu aja sellele. Kui veel nii ilma, aga raha eest...“

„Aga mida ma ütlen parunile?“

„Oled küll seisnud Mihkli eest, eks sa ütle veelgi, et ei ta varastanud. Kas ta seda usukski, et sa ka raha eest ei võtnud teda kinni.“

„Ja...“ sõnab metsavaht ja jääb vait. Ainuke raske küsimus ta ametis, ainuke südametalu, see Mihkel...

Jõululaupäev on käes. Mihkel sõidab jaama poole, et võtta rongilt vastu talle küllasõitvaid lapsi. Ta võtab nad vastu hästi.

Tänavu on eriti õnnestunud. Koguni kaks sikukest on tal, mitte üks, nagu varemini. Need ta tõi tagaajamisele järgnenud õhtul.

Saab lastele näidata, et temagi elab veel ja kaunis hästigi. Isegi sikuliha saab pakkuda. Linnas seda ei saa miski raha eest. Küllap tema, vanamees, veel oskab seista enda eest, laste abi veel niipea ei vaja. Raske on, aga...

Seal talle jälle tulevad meele ta suured sõbrad, kellele ta on võlgu palju tänu. Need on mõisnik, Märdimäe peremees ja teised peremehed. Poleks neid, kes teab arvata, kuidas oleks siis läbisäämine. Kust võtaks siis kõike?

Aga vaenlastele ta mõtleb vastumeelselt. Niipalju pahandust kui on olnudki nendest. Kui ikka saavad, siis satuvad norima. Ei taha näha, et ka teine tuleks kuidagi omaga läbi.

Juhan Jaik

LAURI VILJANEN

Lauri Viljanen

Täheballaad

I

Täht on vaibunud
mustavas sinas,
kuumendav-kuldlev
täht on kustunud.

Täht on kustunud.
Surnud on maailm,
surnud on kaunis,
helendav maailm!

Eales ei hõõgudes
sulana kullana
värista taevaid
elu tuli.

Eales, ei eales
„saagu valgus!“
kosta lootusetu
sügavuse põuest.

Surnud on maailm.
Raskesti ohates
tähtihulgad uidavad
pilkases laotuses.

II

Tähed üksteisest
käivad eraldi,
tähed ei kohtu
aastatuhandeis.

Lähened kaks kord
kuldlevat tähte
koitmatumate
avaruste avas.

Igatsedes, hõõgudes
haarduvad üksteise
kulda ja verre
kui tuliloori.

Taevad jahmusid —
vabises värin
läbi külmade
surnud maailmade!

Leekide suudlusid,
õndsuse värinasis
sulasisid üheks
kuldset need tähed.

III

Kus on see hiilgus
Orioni ülal,
elu ja helendus
kahe-tähe?

Liiaks kirkaina
sädelid nad,
liiaks palavalt
põlesid nad!

Kõik, mis läitunud
igatsusvärinasis
põledes leegitseb
lootusetumalt.

Pikad on põletava
igatsuse aastad,
kustuma põgus
on leekide õndsus.

Täht on kustunud.
Surnud on maailm,
surnud on kaunis,
helendav maailm.

Tõlk. M. Raud

YRJÖ JYLHÄ

Yrjö Jylhä

Püramiid

*Püramiidi jalalt
üleval näen sind;
aste-astmelt alalt
rühk viib tippu mind.*

*Päeval kuumust kurja,
rahet tuiskab öö;
rakkupaatund turja
liivahiiling lööb.*

*Ronit viimne veeris
kord mul küllap saab —
kuumav liivakeeris
siis ent üllatab:*

*haarab võimsalt meid ta
tipust kõrgelt ja
aste-astmelt heidab
sülle kõrvemaa.*

Luuletaja haua

*On lõpul nüüd sinu ajalik tee,
oled hauas ja õnnelisesti;
olid noor, ent su patune elu see
ju liigagi kaua kestis.*

*Sina kalleid andeid ülevalt said,
ent võõraks jäid Jumala maile;
elus armastid hoore ja viina vaid
ja truu olid prassijaile.*

*Oma kutsele olid et kõlvatu,
tuli endalgi tunnustada;
nii mõnelgi põlatul kõrval su
ent puhas elutee rada.*

*Mõni neitsi ehk lapsik siiski veel
pühaks pidama kääbast su hakkab,
seks vajugu maaga tasa see
— pahe nõndagi liiaks lokkab.*

*Ei näinud taevast su pilkude ping
vaid ükspäinis maapäalist saasta,
seepärast kehha sul kütkestet hing
ja eales ei lahkugi maast ta...*

Tõlk. M. Raud

Põhjala veed

V. A. Koskenniemi

Nimetumad sangarid

*On liiga kehvad lilleksed kuulsuse
ja liiga luitund hiilgus on loorberi,
neid ära meestele sa paku:
sangari hing ei kannisid ihka.*

*Te jääge rohtu, nurmikud! igatse
ei meeste hauad vaatamist võõrleja.
Nad alla tallatagu ükskord,
viljakad vainud neil lainetagu!*

*Ei neitsi arm, ei emade silmaveed,
ei õnnistused hõimult, ei lastesoolt,
ei kaikuv laulikute kiitus
sangari tegu või pühitseda.*

*Sest kõrgem kõigest sellest on mehe au.
Ei suremattust soovind ta endale,
mis annab järelpõlve austus:
nimede kuld, see on kassikullast.*

*Te nimetumad langenud, teie on
see suremattus, mida ei võtta või
ka tänamatu aeg mis ees ehk:
ikka jääb ellu te tegu ise.*

*Ei iial koole keegi see täiesti,
kes kõrgemalle endast on ohverdand
mis oli kõige kallim talle,
ohverdand puhtal on mehemeel.*

*Ta elab ikka, aegadest aegeni,
ta sammub aastasadade sõjaväes,
kes ründab ülevama poole,
aega mis suurem on meie omast.*

*On liiga kehvad lilleksed kuulsuse
ja liiga luitund hiilgus on loorberi,
neid ära meestele sa paku:
mehe on au ja kuulsus kõrgem.*

Tõlk. A. ANNI

Juhan Aul, ERK

Mõningaid märkmeid H. Reimani „Eestlaste rassilise koostise“ kohta

ASJAOMASE teemi käsitlemine meie kirjanduses ei ole esmakordne, kuid sellises ulatuses ja sellisel kujul, nagu seda teeb H. Reiman, on ta seda siiski ja ei ole siis ime, kui ajakirjanduses raamatu ilmumise puhul on elavalt sõna võetud ja vast võetakse veelgi.

Mainitud teost ei saa võtta teaduslikuna, ka ei paku ta teadusele midagi uut, kui välja arvata autori isiklikud mõttmised 72 „eesti“ naise juures, mõned andmed Tallinna keskhaiglast ja mõned täiendavad arutustulemused dr. med. R. Villemsi materjali juures, — töö väärtus seisab selles, et ta toob lugejale need raskestihangitavad andmed, mis meie kohta teaduslikus kirjanduses ilmunud, virgutab lugejat rassiprobleemide üle mõtlema, tõstab tõukõikumused jälle kord tähelepanu keskusse.

Peab ütleva, et sellise töö tegemine ei ole kerge ja H. Reimani kui mittebioloogil on tõesti väga palju huvi ja eneseusaldust olnud, kui ta selle töö koostamisele asus. Võiks öelda: liigagi palju, sest vaevalt muidu saaks seletada neid mõningaid töö puudusi, millele ma siinkohal tahaksin osutada.

Juba terminoloogia valdamine jätab soovida. Nii leiame sarnakaared (pro põsekaared = sarnad), otsmikusagarad (pro otsmikukõbrud ehk -kühmud; sagar = Lappen), pealuu (pro ajukolju), ajuluu (pro ajukolju), näoluu (pro näokolju), välisrand (pro väliserv), platikefaalne (pro platükefaalne), domineerivad (pro prevaleerivad, 87, 134 lk.), gromagnon (pro Cro-Magnon), ankülüs-aeg (pro anttsüülus-aeg), lühikeseks (pro madalaks, 91 lk.) jne. Samuti on mitmete, sekka õige tuntutegi, autorite nimed järjekindlalt kirjutatud valesti: Hannessen (pro Hannesson), de Quaterfage (pro Quaterfages), Wilksman (pro Wilskman) j. t. Bibliograafias on nimetatud tõesti liiga palju tühja-tähja, rida põhjapanevaid töid (Scheidti, Johannseni, Hirszfeldi, Hildeni j. t. omi) on aga hoopis mainimata jäetud.

Tuleb rõhutada, et antropoloogia on geneetiline teadus, ja sellepärast oleks loomulik oodata, et antropoloogia lähtekõikumused — mida üldiselt vähe tuntakse — oleksid eriti selgelt ja õieti käsitletud. Reimani töö vastavad osad on aga ta töö nõrgemaid kohti. Võtaksime kas või näit. peatüki „Päriusseadused“ (13—17 lk.). 13 lk. loeme: „Seda lille (imelille, J. A.) on mitme värvusega variante.“ Mõistagi ei ole variandi mõiste siin õigel kohal. Samuti ei ole õige, kui kõneldakse „I põlve väärdadest“, sest väärdasid ei jagata I, II, III jne. põlve järele. 14 lk. on öeldud, et „... iga päritud tunnus on esindatud erilise geeniks nimetatud algega.“ Antud korral ei ole see sugugi oluline, pealegi ei ole asi sugugi nii — autor hiljem ju viipab isegi sellele, et tunnused võivad tingitud olla väga mitmete geenide koosmõjust jne., vähemalt on eluolendeil iga tunnuse jaoks kaks geeni. Samas edasi kõneldakse, et „emarakkudes (mis rakud need on? J. A.) ühinevad (? J. A.) kahesugused geenid ja põhjustavad nii vahepealse värvusega I põlve väärdade (? J. A.) tekkimise...“ Ka see väljendus ei ole õige, sest vahepealse omaduse tekkimine pole sugugi tingitud kahesuguste geenide kokkusaamisest, sest näit. hernel tekib valge ja punase värvuse geeni ühtesattumisel punaseõielised järeltulijad jne. 15. lk. leiame mitu otse võimatut väljendust, nagu „domineeriva tunnusega kaetud segaverelised“, „väärdade sugu“, „väärdade puhtverelised eksemplarid“. Tõepoolest, näit. värd on ju puhtaverelise vastand ja kuidas saab siis kõnelda väärdade puhtaverelisist eksemplare! Samas edasi loeme: „Säärane on tulemus, kui vanemate ristumise järel järgnevad põlved sigivad isesugutamise teel. Teostub aga ristumine, kas väärdadega või puhtate algvariantidega (? J. A.), siis on pilt muidugi keeruli-

Assist. JUHAN AUL

sem.“ Autorile oleks pidanud olema selge, et säärase üldistused ei ole õiged. Teatavasti on ju isesugutamine väga piiratud nähteks — loomariigis koguni haruldane — tavaliselt ristataksegi värde, see ei tee „pilti“ karvavõrragi keerukamaks, ristamise teel on päriusseadused avastatudki! Hoopis suuremate mõistete segipaiskamisega meil on tegemist järgneval lk. Siin öeldakse näit., et „järglaste päritav kuju (genotüüp) sisaldab küll kõiki vanemate tunnuseid (kas nähtavalt või vaibuvalt)...“ Kuidas see saab ometi olla: genotüüp (mida me ei näe, ei tunne, millest me alles katsetuse teel kujutluse loome) „sisaldab“ vanemate tunnuseid (!), pealegi veel nähtavalt! Samas kõneldakse tunnuste rühmiti pärandumisest ja segatakse too nähe ära sellega, et teatava päriusseguri mõju võib tingida mitut omadust (pleiotroopia). Ei saaks ka õigeks pidada seda, kui ümbrust ja eluviisi peetakse „organismi esinemistunnuste (?? J. A.)“ „tekkimispõhjuseks“, sest fakt on ju see, et ilma päriusliku aluseta ei teki mingit omadust. Edasi ei saa hästi aru sellest, kui autor väidab, et „... oleks ehk otstarbekohasem (minu sõrendus, J. A.) iga rahvast iseloomustada vaid selle... fenotüübi kohaselt...“, sest teisiti pole see mõeldavgi, opereerides tunnustega opereerime me ju alati fenotüübiga. Veel vähem selge on mulle, miks ja milleks on „praktiliseks rasside eritluseks ja eriti rahvaste sugulussuhete jälgimiseks...“ Mendeli seaduste kohaselt domineerivate tunnuste esinemissagedus... kõige sobivam“ (17. lk.), — rasside eritlemisel me Mendeli seadusi kuigi palju ei vaja — neid on meil hoopis mujal tarvis — ka ei kasuta Reiman ise oma soovist. Kui samal lk. väidatakse, et „kui see (domineeriv tunnus, J. A.) leidub kummaski vanemas segavereliselt, siis omandab kaks kolmandikku järglasist domineeriva tunnuse...“, siis on see järjekorraline viga; peab olema: kolm neljandikku järglasist jne. Eksituseks tuleb pidada ka väidet — millele, muide, geneetika õpikuiski tähelepanu juhitakse — nagu järgneks „sellest... rasside jätkuval

ristamisel segarahvaste juures domineerivate tunnuste võrdlemisi kiire levik", väidet, mis teisendatuna esineb veel õige mitmel kohal (25, 71, 85, 126 lk.). Kui domineerivad tunnused iga uue generatsiooni juures ikka rohkem ja rohkem ülekaalu jäävad, siis peaksid nad ju lõpuks jääma ainukesiks. Seda pole aga iialgi, ja autor on isegi kinni naelutanud ühe näite, kui ta kõneleb „stsekerite teistest ungarlastest madalamast peaindeksist, vaatamata tuhat aastat kestnud ristumisele..." (155 lk.).

Umber samalaadsed on eksimused ja vähepõhjendatud laused igal pool, kus Reiman kõneleb üldkõnusest. Muidugi ei saaks kõiki puudusi enam mainida, siit peale tuleb piirduda vaid mõnede ga, mis lugejat võiksid eksitada. 11. lk. Reiman väidab, et päritavate omaduste tekkimine „võib teostuda ümbruse mõjul omandatud tunnuste... päritavaks muutumise teel." Seda väidet ei ole keegi suutnud tõestada, ja ehkki Reiman samas katsub teda pehmenendada, esitab ta juba järgneval lk. „veenva näitena rassitunnuste kujunemisest" seda, nagu oleksid stepielanikel „kõrgemal määral sportline ja avar eluviis" muutnud loendamatu põlvete kestel päritavaks teatud tunnused: rasvakoosvõttes, kontide peensus jne. Nii kergelt ja lihtsameelselt ei saaks asjaomaseid fakte ju ometi „seletada"! 23. lk. väidetakse, et pikkus on halvaks rassitunnuseks, kuna „rahvastiku koostist pikkuselt ka sotsiaalne ja kultuuriline selektsioon" jne. muutvat. Töö väide räägib vastu Scheidti rassipiiritelule (10. lk.), mille järele valikule allumine on ühesid paremaid rassitunnuste kriteeriumegi! Edasi ei saa leppida sellega, kui P.-Ameerikasse rännanud šotlaste ja lõunaitaallaste järeltulijate juures „vanemaist lühemaid päid" (70. lk.) „seletatakse" lühipeasuse domineerimisega; samas esitatud katse, seletada fakte, mis sellele „teooriale" vastu räägivad — peaindeksi langus Rootsis ja P.-Ameerikasse rännanud juutide juures — katse, seletada neid kehapikkuse tõusuga, on ebaõige, sest ka sakslaste, armeenlaste j. t. Ameerikasse rännanud kehapikkus on tõusnud, peaindeks aga — langenud! 99. lk. loeme, et „... värvuse rassitunnusena tähtsaks pidamise põhjuseks on aga ikkagi värvuse selge kujuline allumine Mendeli seaduse kohasele tunnuste lahkemisele..." Juba samal lk. kõneldakse sellele aga vastu, kui väidetakse, et värvus individuaalselt suuresti varieerub, samuti ka 101. lk., kus öeldakse, et värvus pärandatakse polümeeriselt. Ka ei saaks õige olla väide, nagu oleks nahavärvuse tähtsus rassilistes eristustes seepärast „tunduvalt vähenenud", et tal teiste kehatunnustega korrelatsioon puudub (99. lk.). Kui tunnused iseseisvalt päranduvad, siis on ju loomulik, et nende vahel ei tarvitse olla korrelatsiooni, aga kas see tähendab siis seda, et nad on halvadeks rassitunnuseiks? Samasisulise ebatäpsuse leiame 122. lk.: „... silmas pidades üksikute tunnuste... omavahelisi sidet, mis on olulisemaks (minu sõrendus, J. A.) juhiseks pärilikkude rassitunnuste eristamiseks ümbrusmõjudest tingitud moendeist". Otse vastupidi: päritavate tunnuste üheks iseärasuseks on nende teineteisest sõltumatus (Mendeli 3. reegel!), moendite vahel aga loovad ühised välistingimused sageli mingi korrelatsiooni. 112. lk. öeldakse, et inimese kuuluvus teatud kindlasse vererühma „on tingitud ainult pärilikkusest; ükski muu tegur ei mõjusta ega muuda seda kogu eluajal". Sellele räägitakse vastu 116. lk., kus eestlaste ja naaberahvaste vererühmade võrdluseks lubatakse kaasa rääkida „ühtlasi geograafilisi tingimusi"; 121. lk., kus tõendatakse, et „lastel pole vererühmad veel küllalt välja kujunenud"; 113. lk., kus öeldakse, et „pole veel küllalt (minu sõrendus, J. A.) selge (kuivõrra see siis selge on? kas see üldse mingi rassitunnuse juures „selge" on? J. A.), mil määral vererühmad alluvad mutatsioonile ja sel viisil siiski võivad olla tingitud ümbrusmõjudest." 118. lk. öeldakse, et O-, A- ja B-vererühma osatähtsust r, p ja q võib arvutada valemil järgi: $r + p + q = VO + 1 - VO + B + 1 - VO + A = 1$. Igale vähegi matemaatikale õppinule on selge, et selle valemi abil me ei leia mingit kindlat väärtust ei r-le, ei p-le, ei q-le. Töö valem on saadud kolme valemi mehaanilise liitmisega

teel, pealegi ei ole nad liidetud õieti; peaks olema: $r + p + q = VO + 1$ jne. 126. lk. tahetakse meid veenda, et „eurooplastega juhuslikul ristumisel „värske vere" jurdetuleku puudusel või vähesusel mongoli tüüp kaua vastu ei pea ja ka üksikud dominantsed tunnused teiste analoogilistega (? J. A.) osalt ühte sulavad." Kuidas on niisugune domineerivate tunnuste „ühtesulamine" ehk pikaldane kadumine võimalik, pealegi kui veel mõned read üleval väidetakse, et segarahvaste juures domineerivad tunnused pikkamööda omandavad ülekaalu! Ka ei ole kuidagi õigustatud väide, nagu seletuks mongoli-voldi sagedasem esinemine naiste juures sellega, et „naiste juures püsivad algtüübid puhtamal kujul". Miks me just mongoli-volti „algtüübiks" peame? Või mis mõttes on naiste mongoli-volt „puhtam" kui meeste oma? Vist raske on autoril kaitsta säärastki väidet kui: „esinemistüüpe on sama palju kui antropoloogilisi". Teatavasti tuleb ju esinemistüübi all mõista genotüüpi — iga üksik-indiviidi tunnuste kogu. Jne.

Siirdudes töö eriantropoloogiliste küsimuste jäljelmisele, lubaksin endale kõige pealt tähendada, et töö sisaldab nii mõndagi, mis ei kuuluks ta raamidesse, — konstitutsiooniantropoloogilised küsimused nagu kaalu, pea mahu andmete, rinna-, vaagna-, taljemõõtude jne. käsitlus, mille kohta autor isegi mitmel pool tähendab, et nad rassitunnustena vaevalt tulevad kõne alla, oleks ilusti võinud välja jääda. Vähemalt oleksid asjaomased andmed võinud olla esitatud kokkuserutumat, tabellaarselt. Tabellaarsele käsitlusviisile oleks sageli mujalgi võidud rohkem rõhku panna, sest teksti täiskuhjamine arvudega ja %-ga on lugejale kindlasti väsitav. Teatud miinuseks ma loeksin aga andmete läbitöötamise viisi ja ulatust. On toodud ainult aritmeetilised keskmised, esitamata on keskmised ruutkalded, keskmised vead, isikute arvud (peale väheste erandite), ja nii puudub meil igasugune võimalus autori järelduste tõenäosust proovida, autorit uskuda, meil puudub andmete mingi teadusliku töö juures kasutamise võimaluski. Isegi aritmeetilised keskmised on arvatud liiga jämeda jooneliselt (milimeetrites ilma ühegi kümnendikmargita!); vist ei oleks Reimanil raske olnud seda Villemsi töö puudust kõrvaldada.

See kõik oleks aga populaarteadusliku töö juures veel andestatav. Nüüd vaataksime, kuidas autor käsitleb faktilisi andmeid. Siin on mõningaid puudusi. 82. lk. näit. leiame, et „absoluutselt on naise pea mehe omast väiksem: nii Merkeli andmeil kehapikkus ületab peaümbermõõdu mehel 2,72, naisel 2,90 korda." Viga seisab ju selles, et esitatud andmed ei tõesta sugugi mitte naise pea absoluutselt, vaid relatiivset väiksust. 83. lk. väidetakse, et „euroopa tüübil" „erineb naise pea mehe omast suurema (minu sõrendus, J. A.) kõrgusega." See ei ole õige: ka euroopa naistel on pea tublisti madalam kui meestel. Vererühmade käsitlemisel (113 lk.) öeldakse Kruse väitvat, et venelased ja jaapanlased osutuvad vererühmadelt väga lähedasteks, milline ütlus ei ole õige. Tõendus, nagu oleks jaapanlastel, korealastel, ainodel j. t. Ida-Aasia rahvastel AB-rühm erakordselt kõrge (114 lk.) on liialdus, sest uuemate andmete järele on seal AB-rühma umbes 9%. Ja kui samal lk., mõned read alamal hakatakse ungarlaste, ukrainlaste j. t. euroopa-rahvaste kõrget AB-rühma % — mis on tublisti kõrgem kui Ida-Aasia rahvaste oma — „seletama" nende võimalikkude kokkupuudetega mongolitega, siis ei ole see kuidagi usutav. Kuigi kaalutuna ei saa ka võtta väidet, et „peale AB-rühma peaksid pakkuma mõningaid rassidiagnostilisi osutusi ka A ja B-rühma esinemismäärad eraldi (116 lk.)." Sest kui vererühmad üldse kuigi suurt väärtust omavad rassiantropoloogias, siis omavad seda eeskätt A ja B-rühm: Hirsfeldi rassiindeksi valem — mida Reiman isegi kasutab — tollel tõekspidamisel ju põhjenebki!

Eestlaste-materjal, millega Reiman opereerib, on väike, paiguti väga väike. See oleks pidanud autorit sundima olema tagasihoidlik, kuid ometi püüab ta igast faktist ja igal juhul midagi välja lugeda. Arusaadav, see on hädaohtlik. Laseme kõnelda näiteil. 54. lk. loeme, et

„eestlased näivad suuresti (minu sõrendus, J. A.) erinevat kitsapuusalisist mongoloididest“. Toodud tabeli najal võiks ju selle järelduse kuidagi välja lugeda, kui me aga arvestame seda, et tunguaside ja jakuutide suhteline puusadelaius on üle 16; et Martin toob hiinlastegi kohta andmed, kus suht. puusadelaius on 16 ümber, ja et Kruse leidis selle 1000 Leipzigi üliõpilasel vaid 13,9, siis lööb tolle järelduse usutavus juba tublisti kõikumata. Vist rohkem lihtsameelse piibujutuna kui bioloogiliselt põhjendatud ja usutava faktina tuleb võtta tõendust, nagu oleks eesti inimestel „ristluude raioon sedavõrt vähe nõgus, et vilunud silm suudab koguni rõivastatud naiste seas eestlasi eraldada“ (54 lk.). Äärmiselt riskantne on Reimani väide, mille tõelikkus ei selgu mitte kuski, kui ta ütleb, et „iseloomulik on saartele suur üliühipealiste %“ (73. lk.). Allakirjutanu on kokkuvõtteid teinud mitme tuhande saarlase peaindeksi kohta ja pole ka midagi sellesarnast konstateerida võinud. Samas väidetakse, et peaindeksi suhtes meil „arvult esimesel kohal on keskpeane daalia rass“, kuid juba järgmisel lk. öeldakse, et „puhtaimate ida-balti rassi esindajate — hämelaste peaindeksi osutub eestlaste omale kõige lähedasemaks“ 74. lk. tuuakse liivlaste peaindeksi (80,2) Vilde järele, kuid paar lk. hiljemalt esitatakse liivlaste pea absoluutsete otse- ja ristmõõtudena Waldhaueri andmed 191 mm ja 151 mm, mis ju kuidagi ei sobi Vilde peaindeksi keskmisega. 76 lk. öeldakse, et „eestlastel on otsmik hästi lai (109 mm), ületades koguni rootslaste otsmiku — 103 mm“, fakt, mille hindamisel „koguni“ sugugi ei kõlbaks, sest teadagi on põhja-tõu esindajate otsmik kitsas. Ja kui samas öeldakse, et eestlaste otsmiku laius on väiksem norralaste omast, siis ei ole see õige: esitatud otsmikulaius (111 mm) maksab ainult osa põhja-norralaste kohta, üldiselt on norralaste otsmikulaius eestlaste omast pisut väiksem. Edasi ei saa leppida väitega, nagu oleks liivlastel pea ümbermõõt „palju väiksem“ kui eestlastel (78 lk.), sest liivlaste pea pikkus ja laius on eestlaste omadest — suuremad! Muidugi ei ole siis ka õige järeldada, nagu oleks eestlaste pea „suhteliselt kehapiikkusega... sarnaselt liivlaste ja karjalastega, väheldane.“ Kas ei ole vähe paradoksaalsust tunda ka väites, nagu asuks „eestlane ka keskmiselt peakõrguselt valgete ja kollaste vahel“ (99 lk.), sest kus on need teised andmed, mis kõnelevad selle poolt? Reiman tõrjub kollase rassi mõju meis isegi igati ju tagasi! Koljumahu kohta öeldud väite vastu, mille järele see võib „esineada olulise rassitunnusena“ (80 lk.) võiks juba kui niisuguse vastu väga vaielda; kui aga järgneval lk. „arvutatakse“ väga mitmest ajajärgust ja mitteühesugustest mõõdetutearvust saadud pikkuse ja ajukaalu andmete järele „suhteliselt ajukaalud“, — arvud, mil ei ole mingit teaduslikku väärtust, ja kui nende kaudu hakatakse hindama „eestlaste sugulust“, siis on see küll enam kui ilmaaegne ettevõte. Ja nüüd edasi: tuuakse andmed, mille järele „1101—1200 g ajukaaluga leitud eestlastel 3,2%, hiinlastel — 9%, üle 1600 g raskeid ajusid — eestlastel 7,1%, hiinlastel — 7,3%“ ja sellest järeldatakse, et võivat konstateerida „uuritud eestlaste koosseisus suuremat ebahütlust (minu sõrendus, J. A.) kui... hiinlastel!“ Andmed kõnelevad ju, et hiinlaste ajukaal on ebahütlasem! 83 lk. tahetakse tõendada, nagu „oleksid eesti naised meestest pikemapealised.“ Kes vahegi antropoloogiga tegemist teinud, sellele peaks olema selge, et nende vähete andmete põhjal, mis Reimanil kasutada, sellist järeldust kuidagi tena ei voi. 86 lk. on naod vormilt jaotatud kitsasteks, ovaalseteks, nurgelisteks ja ümmarikukudeks; too jaotus ei ole õige, sest kitsuse mõiste on hoopis teisest kateooriast, kui ovaalsuse jne. mõiste. Muidugi mõista, ei ole siis ka toodud arvudel mingit mõtet. Ei saa ka täiesti nõus olla väitega, nagu sobiks eestlastel „võrdlemisi hästi ühte kitsanaolistest skandinaavlastega“ (87. lk.), tähendab ju autor mõni rida alamalgi, et rootslased, islandlased, norralased on eestlastest „palju kitsama näoga“, ka kõneleb ta järgneval lk. „eestlastele tüüpilisest laia näost“. 104 lk. tuuakse ette, saarlattel Vilems ei olevat leidnud musti juukseid ja sellest tahetakse „oletada tugevamat põhja- ja daalia rassi mõju“. Aga miks on maini-

mata jäetud see, et mustjaspruune on saartel rohkem kui mandril, fakti, mis kõneleks „daaliateooriale“ vastu? 108 lk. kirjutatakse: „... eestlastel rohelised silmad 6,5%, mida Vilems loeb heledateks, oleme arvanud segavärvuse hulka — rootslaste ja soomlaste juures pruunide ja segarühma vahekordi silmas pidades.“ Nii: et soomlaste ja rootslaste vahekordi kätte saada, saadakse hakkama sellega, et rohelised (heledad) silmad arvatakse segavärvuse hulka. Eelmisel lk. asetatakse segavärvuse hulka isegi hallid! Samal lk. loeme, et „pälvib tähelepanu, võrreldes eestlastega, kõrge pruunide % liivlastel“ ja mõned read edasi, et „eestlastel on tumedaid silmi rohkem kui... liivlastel.“ Kumba väidet nüüd uskuda? 121. lk. väidetakse, et „nähtavasti Peipsi järv on siiski esinenud tõkkena idapoolsemate veremõjude vastu“, kuid jällegi mõned read alamal öeldakse, et „näib eestlastel verepildilt olevat palju ühist... venelastega“, ja 146. lk. öeldakse lausa, et „kui hakkame otsima rassilise koostise andmeid (tõelisel ainult vererühmade koostise andmeid, J. A.), eestlastele sugulasi rahvaid, siis peame selleks tunnustama kõige pealt suurvenelasi...“ Kas meil ei ole siin jällegi täielise vasturääkivusega tegemist! Nii mehaaniliselt ei saaks vererühmade tähtsust üldse hinnata — sellise meetodi abil me saaksime näit. hispaania juutidega samasugusteks „sugulasteks“, nagu suur venelastega... Õige puudulik on eestlaste „rassitüüpide“ käsitlemine; imelikul kombel puudub 125 lk. esinevas tabelis ida-balti tüüp täiesti, ometi on see ju meie olulisemaid tüüpe! Teistest küljest on aga igal võimalikul juhusel püütud mainida „daalia-tüüpi“ (rassi). Kuid autorile tohiks teada olla, et „daalia-rassi“ olemasolu on praegu alles enam kui kiisitav. „Daalia-rassi“ õigustamiseks puuduvad geneetilised andmed; „daalia-rassi“ kodumaal Dalarnes (Rootsis) on seda tüüpi kõigest 4,18% ja sellisena kirjeldatud tüüpi esinemine seal on väga lihtsalt põhja- ja ida-balti tõu (soomlaste!) segunemisega seletatav; Kerni töö, millele Reiman peamiselt näib toetuvat, sisaldab tervet rida vasturääkivusi; kaugelt rõhuv enamus antropoloogid on „daalia-rassi“ tunnustamise vastu, Lundborg ja Linderski oma suures klassilises töös rootslaste üle mainivad seda „rassi“ vaid üldosas ja sedagi jutumärkides; ja nüüd korraga — meil igal pool daalia rass! Kas see ei ole ometi liiga suur teadusele etteruttamine, faktide — rõhumine! Ja milleks?... Kõigi selle juures leitakse aga võimaliku olevat väita, et „eestlased tervikuna ikkagi... püsivad Balti mere idakaldal erilise tüübina.“ Milline on see tüüp? Reiman ei ole selle olemasolu tõestanud, iseenesest see kuskil ei ilmne. Või mõtleb Reiman tolle „erilise tüübi“ all tõesti oma „keskmist eestlast“ (134. lk.), mil ei ole tüübiga küll kuigi palju ühist ja mille esitaminegi ei oleks olnud sugugi „enam kui vajalik...“

Oma töö sihti H. Reiman näeb selles, et lükata ümber väidet, nagu oleksime „tõu-sugulasi kõigi rahvastega, kellega seob meid keelesugulus“, nii siis ka mongolite lähedal seisvate rahvastega. Ma kahtlen, kas keeleteadlastel on ulgust olnud esitatud väidet püstitada, kuid et bioloogid meid kunagi pole pidanud „mongolite perre kuuluvaks“, seda ütleb Reiman isegi (134 lk.). Noh, hea on ju, kui meid mingist kujutletavast eelarvamusest vabastatakse, kuid küsimus on, kas oleks maksnud soome-ugri rahvaste tõulise suguluse puudumist erilisel atakeeritavaks teha. Sest nüüd võivad tulla agarad, sulemed — ja on juba tulnudki (vt. R. Kangro-Pooli kirjutisi „Päevalehes“), — kes hakkavad mõnitama ja maha tegema kogu soomerahvaste ühiskultuurilisi liikumisi. Öeldakse: Milleks seda!... sest, vaadake, „soome-ugritamisel“ puudub teaduslik alus. Aga kas ei ole päevaselge, et kultuurilisel ühispuudeil ei tarvitsegi olla tõulist alust! Kes näit. julgeks tulla väitma, et prantsuse rahval ei tohiks olla mingit ühist kultuuri, sest tal puudub ju tõuline ühtekuuluvus?

Tahaks uskuda, et H. Reimani ole too „soome-ugritamine“ „valgustamine“ siiski kõrvaliseks asjaks oma töö kirjutamisel ja et ta peamiseks sihiks oli lugijaskonna tutvustamine meie antropoloogiliste uurimuste tulemustega ja probleemidega. Kahju ainult, et

Esimeses reas: Elsa Soini, Elina Vaara, Kersti Bergroth, konsul O. Rütli, Henrik Visnapuu; teises reas: toim. O. Mänd, Olavi Paavolainen, Lauri Viljanen, prof. Gustav Suits, Arvi Järventaus, prof. pr. Kuusi; kolmandas reas: prof. pr. Aino Suits, konsulipr. M. Rütli, pr. Järviluoma, Artturi Järviluoma; neljandas reas: K. E. Sööt, Johannes Semper, pr. A. Semper, F. Tuglas, Ilmari Kianto, pr. Elmerice Parts, prof. E. Kuusi

KERSTI BERGROTH kirjutab soome ja rootsi keeles, vahel ka Mari Mark'i nime all. Oli „Sininen kirja“ toimetaja. „Kiirastuli“ (Puhastustuli) ja „Uusi hingi“ andekas autor.

ARTTURI JÄRVILUOMA on „Pohjalaisia“ autor. Tema näidend (Põhjalased) on innustanud ka heliloojat Leevi Madetoja komponeerima samal teemil ooperi.

ARVI JÄRVENTAUS on Lapimaa romaanide kirjutaja, väga viljakas kirjanik-pastor. Tema peateoseks aga on „Taivallinen puuseppa“. Ajaloolise suurromaan „Rummut“ autor.

ILMARI KIANTO on tuntud meilgi hästi „Punase joone“ kaudu (Punainen viiva), „Pühas vihas“, „Ryysyrannan Jooseppi“, „Vauha pappila“ autor, omab tähtsa koha soome kirjanduses.

OLAVI PAAVOLAINEN, „Tulenkantajat“ äsjane peatoimetaja, on noorema põlve soome Apollo, „Nyky-aikaa estsimässä“ autor.

ELSA SOINI on humoristlikkude vestete ja seltskondlikkude romaanide autor. Ilusad on tema „Õde“ ja „Kuldne karikas“.

ELINA VAARA on poetess, üks tulekandjatest. Tõlkimatagi mõistame teda: „Kevät, armaani, saavu jälleen, mua suutele“.

LAURI VILJANEN

Luuletaja kuulub oma õrna, sümbolismi kalduva lüüri-
kaga Soome tänaste luuleviljeldajate esirinda. Ühtlasi
noorema põlve tähelepandavaim esseist ja arvustaja.
Soome suurima ajalehe „Helsingin Sanomate“ kirjanduse
osakonna toimetaja.

Käesolevas nr-is on meil võimalus tuua näiteid Lauri
Viljaneni, Yrjö Jylhä, V. A. Koskenniemi, Juhana Cajanus'e ja Aleksis Kivi luulest.

JUHANA CAJANUS (1655—1681) oli Turu üli-
koolis filosoofia professoriks. Poet. Suri noorelt.

YRJÖ JYLHÄ

Jõulisemaid, mehisemaid talente Soome tänapäeva lüüri-
kas. Ühtlasi tavavamaid ja viljakamaid luule soomenda-
jaid skandinaavia, inglise, hispaania j. m. keelist.

ALEKSIS KIVI on „Seitsemän veljestä“ ja „Kul-
lervo“ kuulsusrikas autor.

VEIKKO ANTERRO KOSKENNIEMI on „Valgeat
kaupunki“, „Kevätilta Quartier Latin'issa“ autor, jõuline
poet.

P. MUSTAPÄÄ

Kodanlise nimega Martti Haavio, dr. fil. Luuletajana
väga omapärane nähe eriti ballaadilises, arkailises laadis.
Suurimaid Eesti sõpru kirjanduslikus Soomes, viljaka-
maid eesti luule soomendajaid.

ta neid probleeme on siiski liiga kergelt võtnud, sõna
otseses mõttes „kõrvalprobleemina“ (vt. saatesõna, 5 lk.)
— algajale lugejale raamat nüüd palju ei selgita, kriitika-
vaele võib ta anda palju hea kõrval ka väga palju mitte-
õigeid „seisukohti“ ja kujutlusi, mille väljajuurimine hil-
jemalt nõuab hulgakese energiat. Jääme lootma, et
H. Reiman oma peaprobleemidega — eestlaste

psühholoogilise kuju ja kultuurisugemete selgitamisega
(vt. Saatesõna) — seda pretsiisimalt esineb.

Lõpuks veel paar sõna isiklikes asjus. Kui H. Reim-
man oma töö saatesõnas tähendab, et nende ridade kir-
jutaja on käsikirja trükkimiseks soovitanud, siis ei ole
see täppis: soovitasin käsikirja tingimusel, et ta
töötataks ümber. Juhana Aul

V. A. Koskenniemi

Aleksis Kivi

Elina Vaara

Rudolf Lesta

Pealinna kroon

Toompea tipp-arhitektuur ja turismiedendus

Kui tahame võita rooma rahva poolehoidu, peavad kõik meie püüded ja tegelused suutma soetada aulist hiilgust ja kõrget üldkasu.
Cicero

TOOMPEA Lossiplatsi kujundusideali teostust nõuab mitte ainult plats ise; nõuab seda mitte ainult vajadus luua Eesti riigi- ja rahvasuveräniteedile igavest väljendusvormi vaatlemiseks ülal Toompeal enesel. Ka vaated Toompeale alt linnast, ja mereltki, nõuavad Lossiplatsil kujundusideali teostamist: viimase tipp-arhitektuur pärast, mis paistaks üle Toompea serva-arhitektuur alla linna ja merele. Lossiplatsi kujundusideali teostus vabastaks jäljetult vene katedraali siluetist Tallinna üldlinnapildi ja selle praeguse tipu, vaadelduna alt linnast ja mereltki. Asetuks vaid praegu silmi ja hinge närveeriv katedraalilisuett pealinna krooni harja kunstiväärtslikult lihvitud kolme suurteemandiga, mis sädeleks kaugele üle linna.

Originaalsena ainult Tallinnas leiduvat kolm suurteemantit, lihvitut kultuurmaailma tunnustatud kunstiväärtusega, need omaks Tallinna Toompea oma arhitektuur tipuks — Pierre Contant d'Ivry' kavandi teostusel Kunstimuuseumi paleena kolme torniga ja nimelt ümberkujundatava Lossiplatsi ehisehitisena.

Contant d'Ivry' kavandi kolm torni moodustaks need kolm teemantit, keskmine 49 meetrit kõrgena soetada nõutud. Kavandi korpuse teostis, Toompealossi ümberehitatud peakorpus ning uus Riigivanemapalee, need kolm suurehitist moodustaks pealinna krooni harjarhitektuurikonstruktsiooni.

Pealinna krooni harja kolm suurteemantit ja harjarhitektuurikonstruktsiooni ülemisi osasid paistaks eriti haaravalt Vabadusplatsile: paistaks üle pealinna krooni ringraamarhitektuurikonstruktsiooni, üle sajanditekümne kivilegendi...

*

Kunstimuuseumi palee Pierre Contant d'Ivry kavandi teostusena — Tallinna Toompea arhitektuur tipuna...

Sellise unelmi teostus repräsenteeriks Eesti kuuluvust Lääne-Euroopa auliseimate riikide hulka; süvendaks laia kultuurmaailma turistide huvi Eesti külastamiseks.

Pariisi sõidab ometi kultuurmaailm värskendama ja peenendama oma esteetilist maitset ja kaunivaimust. Prantsusmaa ja kogu Euroopa kaunivaimse kultuuri arengu tippajajärguna imetletakse ometi ikka ja ikka Pariisi ning Versailles'i „hiilgavat sajandit“, Louis XIV ja Louis XV aja maitset ning kaunivaimset kultuuri.

Martti Haavio

Kirjanikunimega P. Mustapää

Pierre Contant d'Ivry oli vaid ometi Prantsusmaa „hiilgava sajandi“ esteetilise kultuuri suurevõimelisemaid esindajaid. Lausa juhuslikult jäi soetamata Pariisi hariehteks kavatsetud Louis XV auplats esialgselt kindlaksmääratud kohas. Selle platsi repräsentatsioonikülje ehteks *Contant d'Ivry* poolt loodud paleekavand jäi teostamatuks; kuigi kavand püsib tänini kunstimaailma autoriteetide kõrges lugupidamises. Pariisi teises raioonis soetatud „maailma ilusaim linnaplats“ Louis XV auks — *Place de la Concorde* — ehiti *Contant d'Ivry* kavandist vähemhiilgava kavandi teostusega: *Louvre*'i peafassaadi järelaimeiduste ja eeskujule kaugelt allajäävate paariga *Rue Royale*'i kummalgi nurgal. Kuigi pikuti viimast tänavat platsile paistab *Madeleine-kirik* ja saavutatud on siin uue aja ilusaim perspektiivne tänavapilt, tuletavad ometi *Gabriel*'i ehis-ehitised *Rue Royale*'i nurkadel liiga elavalt meelde *Louvre*'i peafassaadi kolonnaadi ja mitte just meeletuletajatele *ad maiorem gloriam*. Kui teostuks Eesti pealinnas, liiati tema krooni tipparhitektoonikana, Louis XV auks esialgselt kavatsetud platsi peaehe, siis omaks selle läbi Eesti äkitselt kuldse lehekülje prantsusegi kunstikultuuri ajaloos. Omaks selle järelusel Eesti tiheda kontakti kultuurmaailma turistide peenemaitselemate ringkondadega.

Eestile tekis *Contant d'Ivry* kavandi teostusega teene: tema võimaldas teostuse Prantsusmaa XVIII sajandi keskpaiga hiilgava ehituskunstniku kavandile... Eestil tekis teene nagu Vene keisririikluse Prantsusmaa ja kultuurmaailma silmis Peterburi börsi ehitusega *Thomson*'i kavandi järele, ning tsaar Peeter I monumendi püstitusega *Falconet*' *Vask Ratsanikuna*. Kui Prantsusmaal suure revolutsiooni ja sõdade aeg oli ning raha polnud oma suurimate poegade *chef-d'oeuvres* ide tekimisevõimalduseks, võimaldas seda teine rahvus ja teine riik, Prantsusmaa ja kultuurmaailma tänu enesele jäädavana kindlustades.

Eestil tekis tõmbejõud välituristide küllameelitusseks, kui Prantsusmaa „hiilgava sajandi“ hiilgenumbreid originaale leiduks Eesti pealinnas...

Eesti kultuurkapitali valitsejad, kogudes fondi ebamääraste otstarvetega „kultuurhoone“ ehituseks, peaks selle fondi määrama — peamiselt ja enne kõike *Pierre Contant d'Ivry* kavandi teostuseks Tallinna arhitektoonika tipuna: kristalliseerunud rahvuslikuks hädavajaduseks, *kunstimuuseumi* hoonena. Seda peaks järelejätmalt nõudma just ka meie turismiedendajad: välituristide magneedi soetuseks...

Tuleb meie turismiedendajail mitte unustada: Saksamaa kurdab, et teda peatselt täiesti ignoreerib anglosakside-turistide külastusvool. Tuleb teravalt silmas pidada: kuni Tallinnat ehitatakse ja ehitakse sakslastelt laenatud maitsega, üldse germaanide maitsega, tuleks Eestil edasi kurta nagu Saksamaa kurdab, et Prantsusmaad päevast päeva üle ujutavad välituristide parved, mille nad kahjuks ei tule ega tule...

Jättagu meil targutamise, et maitseid on vaieldavad. Statistika-andmed keelavad vaidlusi: prantslaste maitse ning kaunivaimusega värskendavad ja peenedavad ühendriikide dollarikuningad ja nende perekonnad oma maitset ja hinge; sakslaste ja üldse germaanide maitset ei mõtle nad seks vajada; isegi mitte Soome-maa enesest tõesti kõrget ehituskultuuri ei eelista anglosaksid *Louis XV* sajandi maitsele.

Sellepärast jättagu Saksamaalt ja eriti balti saksluselt laenatud targutused tallinliku omapärasuse edasiarenduse üle Toompeal kui viimse tarkuse üle. Mitte iga tallinlik omapärasus ei vääri edasihellitust ehituskultuuri alal; vaid see, mis oleks kooskõlas — vastava ajajärgu prantsuse maitse- ning kaunivaimse kultuuriga ja võimaldaks kõrvuti temale asetada prantsuse maitsekultuuri selliseid hiilgeoriginaale, nagu selleks oleks *Contant d'Ivry* kavandi teostus.

See on aksioom meie pealinna-ehituspoliitkale, eriti Toompea suhtes, ja ühtlasi meie turismireaalpoliitkale, turismipsükoloogias põhjenevale.

Kunstimuuseumi ja Eesti kultuurkapitali juhtivate tegelaste seisukohavõtt peaks kiiremini järgnema: võib mõni teine maa ärakasutada minu „leiduse“ *Pierre Patte*'i 1½ sajandi tolmuga mapist. Olengi — mitte isiklikult, vaid üldasja pärast — küllalt enärveeritud: juba 1930. a. augustikuu „Olionis“ tegin ettepaneku, *Kunstimuuseum* tarvitagu maja ehituseks kunstimaailma autoriteetide tunnustatud kavand, mis teostamatu 1½ sajandit ja teostuse puhul oleks olnud isegi Pariisi kaunimaid monumentaalmotiive.

Seisukohavõtt eeldab nii tõsist ja nii aktiivset huvi, et esinetakse ühtlasi autoriteetse memorandumiga *Lossiplatsi* ümberkujundusvajaduse kohta, s. o. *Lossiplatsi* põhjakülje mõne ehitisekse lammutusvajaduse kohta; mida niikuinii nõuab ärajäämatult päevakorda tulev *Toompealossi* idafassaadikese pikendus- ja ümberkujundusvajadus kui ka *vis-à-vis*'na *Riigivanemapalee* ehitus. Et *Riigivanemapalee* tuleb *Toompealossi vis-à-vis*'na ehitada, s. o. horisontaalseis moodetes, seda on Toompea ühe nurga, Harjuväravamäe, arhitektoonse käsitluse puhul tõeks pidanud *Vabadussõjamonumendi* võistluskavandite hindajate autoriteetne komisjon kavandite hinnangu puhul 1931. a. juunikuul. On alanud lõpp Tallinna arhitektoonse ilme vertikaliseerimisele nii teritatud tornidega, kui dollaritemaa pilvelõhkujatega. Viimaste „nautimiselt“ põgenevad liiati dollarikuningad ja -kuningannad — hea maitsega maale...

Kui meil, eestlastel, on kusagil teist isamaad, siis on see — Prantsusmaa... Meid, vaeseid patrioote, ja meie vaest isamaad viigu edasi see tõekspidamine ja — see igatus...

Meie, nooreestlaste, üldkasuigatsusi väljendas veerandsajandi eest kaasnooreestlane Gustav Suits:

Itaalia,

nii olgu Eesti tulevik...

Toompea ehituskunstilise käsitluse ja turismiedenduse kohta tuleb Suits'u luuletises sõna „Itaalia“ mõista *La France, la Belle...* Veerandsajandi kestel tõekspidamist igati revideerinud, olen jäänud selle juure ja asunud avaliku resolutsusega toonitama.

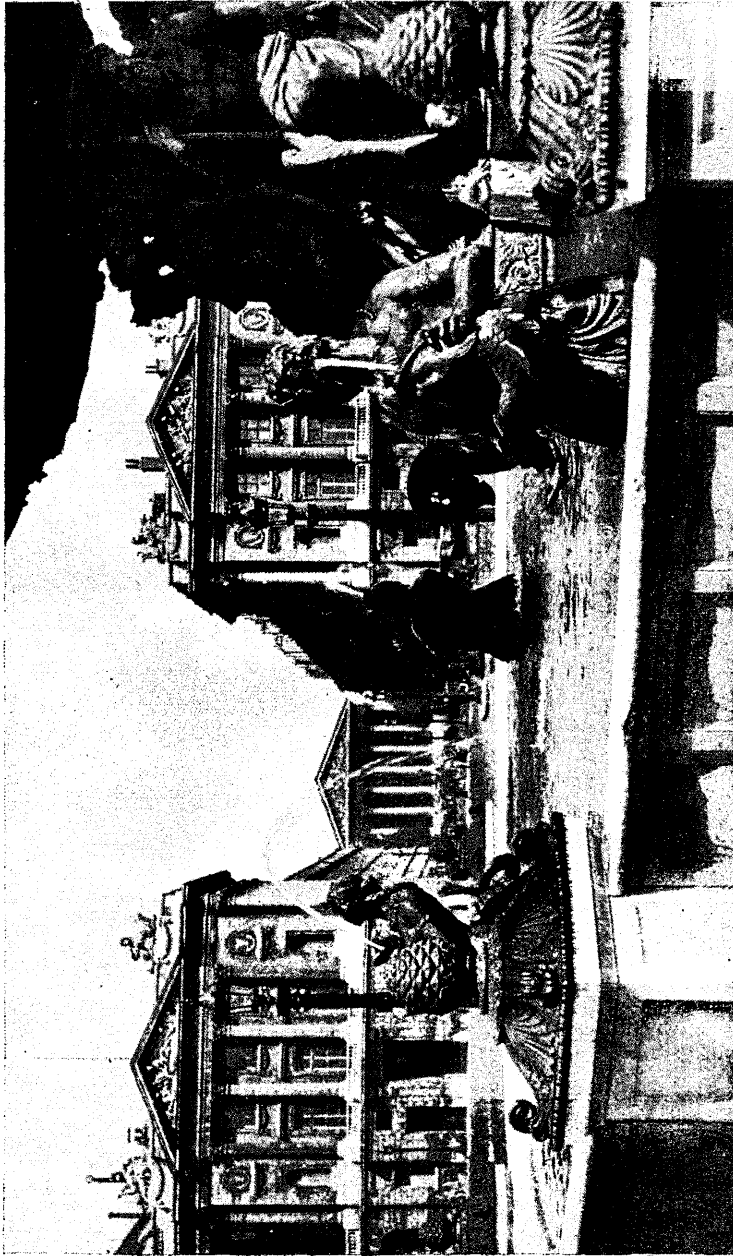
*

Mitte ainult välituristid ei vaja pealinna tippu *Üksmeele Platsi* — *Place de la Concorde*. Ka meie lapsed vajavad seda; ja mitte ainult, nagu meie — isad, teenimiseks välituristidelt.

Võibolla vajame ka meie, isad-emad, et Eestis rahva ühistunne ning solidariteet tiheneks protestantide ja greekakatoliiklaste vahel: võib olla, vajame meie ise ka, et Toompea tipult vene katedraal kõrvalduks madala peripterostempli illu...

Võibolla vajame ka meie ise kaunivaimset perspektiivset tänavapiltide paari *Üksmeele Platsil* ülal Toompeal: *Lossiplatsi* uue ülessõidutee sihtimist *Kunstimuuseumipalee* teisele kõrvaltornile ja vastassuunas keskajasajandite kivilegendist üleskerkinud siluetele; *Lossiplatsi* vana ja ümberkujundatud ülessõidutee sihtimist *Kunstimuuseumipalee* teisele kõrvaltornile ja vastassuunas *Rootsiväravamaja* fassaadile, keskajasajandite kivilegendi tagakülje üllatavale nõidusele...

Rudolf Lesta

ÜKSMEELE PLATS — PLACE DE LA CONCORDE

PARIIS

OSVALD JUNGBERG

Pr. MARGOT T.

O. JUNGBERG AVE MARIA PALVE

O. JUNGBERG Pr. ERNA O. PROFILVISKE

ARNO VIHVELIN

PORTREEMAAL

ARNO VIHVELIN

PORTREE

FELIX JOHANNSEN

AUTOPORTREE

MEISSONIER (JEAN-LOUIS-ERNEST, 1815—1891) SUITSETAJA

Edit Oltorp

Tantsiv Pariis hooajal 1930/31

MITMEKÜLGNE on olnud Pariisi tänavunegi tantsuline avaldus, rikas ning vaheldustvõimaldav nagu peaaegu kõik selles kunstielu peensaavutisi endasse imbuvas linnas. Asjasthuvitatule on saanud nii Pariisis asuvate kui külastavate kunstnike esinemiste puhul avar võrdlustik. On olnud etendusi rea tuntuimate ja põhitähtsusega tantsvoolude esindajailt. Alates vene balleti hiilgeaja traditsioone edasihellitava *Pariisi vene ooperi ballettrupiga*, kes töötab pr. Nižinska looval ning säravat ettekande kõrgust saavutaval juhatusel. Ülevaatelise tunnistuse sealjatkavast suurest tõsisest tööst andis Vene ooperi alalises residentsis *Champs-Élysées'* teatris korraldatud kõigi repertuaaris sisalduvate ooperite ballett-väljavõtete kogumõhtu. Ei kujutlegi värvikülluslikumat hiilgeetendust selle suure elegantse vabarnapuna sametsaali laiapiirdelisse lavaraami. Ettekande tehniline küpsus nii solistelt kui koorilt, masside kihaveluliselt liikumapanek, kostüümide ja dekoratsioonide valitud — maitseline kooskõla — kõigest sellest multikoloorsustpuistav vaatesse kiinduv lavapilt, millele lisanes veel vene tantsija võltsimatu entusiasmi hoogtemperamentlik kantavus. Otse elutule fontäänipild kõigis neis rahvarohkeis liikumisstseenes, mis kulmineerusid pea meeliuimastavasse keerlemisse, olgu vene rahvastantsu balletina Igor Stravinski ooperist *Petruška* kui ka mass-tantsudes oopereist *Sadko*, *Boris Godunov*, *Vürst Igor*. Samuti hoogushaaravust õhkus pr. Nižinska uusimast ballett-kompositsioonist *Capriccio espagnol* Rimski-Korsakovi muusika järgi. Lülina vene ning hispaania temperamendi tantsulisele tõlgitsusele kuulus programmi veel teine iseseisev lavastus *Etüüd* J. S. Bachi muusikale. Hoolimata suurekogulisest tantsijamaterjalist ja valguse rikkalikest efektkest, ei suutnud ometi tungida hingeni see just sügavamalt muljestust eeldav toode. Tundus, kui oleks siin astunud valda, kuhu ei kuulu õieti ükski ballett — kingastatud jalg. Seal, kus mõtte ning tundmuste survetu laotusse tõus nõuab vabanemist kehalisest vormilikkusest, esemlikust, kisub poanti seade tähelepanu tahtmatult aluspinnale, raamistab keha valjultmõõdetud, vähe tardunudki poosidesse. *Etüüd* oli ilmekaks näiteks, kuidas ballett oma liiges „vormi“ nõudlikkuses saab ise endale komistuskiviks, oma avaldusekündivust tahtlikult piirab ja sulgub tõlgitsusist, mis nõuavad sisetundelise ilma suuremat suveräänsust. *Etüüdi* põimitud soolo-osad tõusid liiga teravalt üldisest raamist, kuna ju ballett-esinemine juba olemuseltki eeldab peamiselt tehnilist briljeerimist. Selle järelduseks oli aga kompositsiooni tervikniidi mitmepuhkne katkemine, ja sealäbi takistus ka koguväljendust kandva tunde vahenditus voolus. Kõigi rühmituste püsivas käsivarte lookhoius oli mõeldud stiililine lähenemine Bachi muusikalisele ekspressioonile. Lõpptulemusena ei jäänud ometi küllaldaselt veenev mulje nende kahe iseage se loomingu vaimsest sugulusest. Muide, kui leppida Bachi muusika illustreerimises pinnalisemaga, viimanegi lavastus andis puhtsilmaaliselt muljelt õige valdava akordi.

Ballettiliselt saavutuselt seisab pr. Nižinska kõrval teise tähelepanuvama nimena Sergei Lifar, Riigiooperi ballettmeister, kelle koreograafilise loomingu austulemuseks oli kaks balletti *Pühapäeva prelüüd* (Guy Ropartz) ja *Vabastunud orkester* (Henry Saueplane). Esimene on nädalapäevade tantsuline kujutus nende mütooloogilises tähenduses, teine lavaorkestri muusikariistade vaimudena elluärkamine öö tulekuga. Neis balletes kuulus Lifari enda täitmisele tähelepanudav soolo-osa, kus ta jõudne tehniline arenemine eriti ilmnas. Lavastajana ning juhina Lifarile heidetakse aga sageli ette tema kaunis tugevat uuenduslikku meelt, samuti liialt isikupärast stiili.

Kindlasti suursündmuseks balletiilmal oleks aga

EDIT OLTORP

kujunenud möödunudki hooajal Anna Pavlova juba kuulutatudki esinemine, poleks surm lõiganud läbi sideme, mis järjekindlalt tõi A. P. *Champs-Élysées'* teatri lavale. Sellel suursugusel laval A. P. pidi end tundma küll erilisel kodu, kuna siin teda ümbritses ju vene artisti kodumaiselt soendav õhkkond. Vähe enne A. P. surmateadet oli juhust astuda selle teatri siseruumidesse, kus ühel garderoobi uksele torkas silma tahvel punase pealkirjaga — Anna Pavlova. Kui palju mälestusi peitub küll selle tavalise kitsa garderoobi ukse taga, mille läve üle nii lugematuil korral on astunud ikka võidutsevalt see habras, kaunis kuju, kelle Pariisi triumfid kuulsid vast siiski tema kuulsusekirge kustutavamate hulka.

Champs-Élysées' teatri mälestisi sirvides, helgib nii mõnegi väärtusliku õhtu vahelt hoopis isekoloriitsena, kaunina ja oma eksootilisuses sügavalt paeluvana hindu meestantsija Uday Shan-Kar'i tantsude galaetendus naistantsija Simkie ja ehtsa hindu 56-st muusikariistast koosneva orkestri kaastegevusel. Uday Shan-Kar on tuntud ka Ameerikas, kus ta esines ühtlasi Anna Pavlova partnerina tema poolt A. P.-le seadeldud india balletes. Hiljem ta on esinenud iseseisvalt mitmel puhul ka Euroopas. Läänud aasta alul pöördus tagasi Indiasse, kavatsusega koostada valitud rahvusmuusikuist orkestrit. Indias, kus rütm — muusika ja tants — kunagi osutusid igapäeva toimingute elementideks, ta leidis elavat pooldamist renoveerijana ning tähenduselt nii sügava ja sümbolirikka rahvastantsu rutiinist vabastajana. Kogunud enda ümber parimad jõud käesoleval aastal, ta võttis ette uuesti teekonna Euroopasse, kus ta märtsikuus esines esmakordselt Pariisis, saavutades harukordse menu nii oma tantsude kunstilise väärtuse ja originaalsusega, kui ka tänu teda saatva orkestri huviäratavusele. Shan-Kar kui tantsija liigistub kindlasti praeguse aja võimelisemate kilda. Tehniline kehavalitsemine läbitõotuselt ja väljenduse võimelt ning ilult on täiuslik, kusjuures käte ekspressiivsusele loovutub esitäätsus, nagu see ilmneb kõigil india tantsijail, tingitult nende tantsude rituaalsest pinnast võrsumisest. Väarikana esinemisel Shan-Kar'i kõrval seisib ka tema naispartner Simkie, kes oma idamaiselt hurmavuselt tundus kui müstiline iluõis kusagilt Kauge-India muinasjutulise voolu nõlvakult. Tantsude sisuline mitmekesisus oli rikkalikult vaheldustpakkuv. Anti naiivselt kelmikaid ja groteskseid rahvastantse kodujumaluste mälestise pühitsemise traditsioonaltantse, tantsu, millede kujutati Krišna

SHAN-KAR JA SIMKIE

ja Raelha armastust, lüüriliseloomulikke ja teisi, millede eesmärgiks on oma erilise rütmilise intuitsiooniga avastada reaailma sugemeid hindulaste metafüüsilis tajuvusis, nagu on seda Indra ja Gandharva*) tantsud. Siis oli veel tantse, millede algupära jäljed on matnud kauge minevik, milles on jäänud püsima vaid žestide sümboolika (M u d r a), mis oma nüansirohkusega kõneleb brahmirahevaste väljendusvõime imejõust, nagu Šiva, Parvati ja Gajasuri tantsudes. Mida kaugemale ajalukku tantsud ulatuvad, mida legendaarsemaks, arhailisemaks saab nende lähtevorm, seda vahedamalt võimsamaks aga muutub nende koreograafiline väljendis. See paelub vaatleja peaaegu maagiliselt nende haruldaste minevikutühiste plastilise elustumise vaimustunud vaatlusele, avastades sümboolses kehakõneluses metafüüsilise maailma mõõtmatud sügavusi.

Tavalikkuse piirest kaugemale kantavuse tunde sisendasid ka orkestri iseseisvad ettekanded, milles juba mängijate rahvusrõivastuselt loodi silmale värviskaala mahedamaist toonest harmoniseeritud vaatepilt, mis nii sobivalt sekundeeris kuulduvale, tihedades veel reljeefsemaks ettekande eksootilise omapära. Mängijad asetuvad budda-istundis põrandal oma erinevate instrumentidega, millede iga loetellakse aastasadu ja mis on püsinud tarvitusel veel tänapäevani. Nende hulgas leidub mitmekujulisi trumme, nii puust, vasest kui põletatud savist, mis annavad kõige mitmekesisemaid kõlaefekte, jäljendades kellahelinat, veekohinat, kõuemürinat. Neid mängitakse peopesa ehk sõrmeotstega, lüües neist terveid gammasid nagu klaviatuuril ja tuues kuulduvale nii meloodilisi viise, kui teravaid, tuhmjaid ning isegi metsik-kiireid rütme. Teised on keelpillid, ehituselt arhailised ning fantastilised, osutudes meie viiuli, kitarril ja mandoliini prototüübiks. Peale keelte, millel mängitakse poogna ehk sõrmedega, leidub neil veel hulk

keeli üksnes kaasavibreerimiseks. Neid pille kasutatakse kaebelaulude ning aeglase rütmi puhul, samuti ka improvisatsioonideks, millele ei näi iialgi tulevat lõppu, millede algus on sageli kui õhulaineil hõljumine, mis siis aga tihenevad, kompileeruvad, omandavad ikka teravama rõhutuse, et siis üllatuslikult katkeda just rütmi põletavamalt kulminatsioonilt.

India klassilise muusika toodanguis ei leidu kindla-ramilisi tervik-kompositsioone, ta on jätnud pärandusena vaid lugematuid raga'sid, mis osutuvad meloodiaiks, teemeks, millede najal kujutatakse päeva- ja aastaagu kui ka meeleolude mitmevarjundlikku astmetikkku. Teatud poeemide, teatud legendsisustiku tõlgitusel nad omandavad vastava tonaalsuse ja kõlavärvuse ning leiavad maaliski elavolendite sümboolse kujutuse. Raga' ettekandja laseb end palmida oma tundmusest, hakkab siis, inspiratsiooni kantuna, teda parafraaseerima, kujundama, ilustama ja arendama, püüdes aga kogu aeg teemi iseloomustavas algvärvingus. Vaatamata õige kindlusele kompositsiooni-seadusile, individuaalsele modulatsioonile, on jäetud siiski rikkalik osa. Koosmängus on mingi üks instrument kande, kuna teised teda kontrapunkteerides saadavad, mis annab rohkesti nüanseeritud ja väga omapärase polirütmilise kõlavuse. Klassilise muusika tõlgitusel kasutatakse kõige sagedamini *Mrdang* ja *Tabla banya'd*.

Selle pika, kuid lakkamatult pinevuses hoidnud etenduse kavast on püsinud mälestises eriti värskena oma huvitavusest muude ettekannete osaga võistlev pantoimiim *Tandava Nritya*, mis kujutab arhailiseloomulikkku tantsdraamat, kus *mudra'd*, s. o. sümboliseeritud žestid, asendavad nii tundmuse kui mõtete sõnalise väljenduse. Šiva on loomise- ja hävitusejumalus, kes oma tantsuga sünnitab ja surmab maailmu. Tema naine Sati sureb kurvastusest, sest tema oma isa on sügavasti haavanud Šiva't, kes tõmbub nüüd üksindusse, andub norule ja jätab seisku kõik loomistöö. Siis Sati, kelle armastus Šivale on kustumatu, kehastub nõidusliku Parvatina, kes on sümboliseeriv maad ja ihkab sigitamist.

*) Gandharvad on mütoloogiliselt tähenduselt Indra taevakoja tantsijad ja sangarid.

CHAMPS-ÉLYSÉES' TEATRIS

Päevast-päeva ta läheneb Šivale, et äratada temas uuesti eluloomise indu. Vahepeal on tõusnud võimule aga deemonlik elevant Gajasur. Noort ja kaunist Parvatit kohates tas ärkab kirk. Ta kiitleb oma jõuga ja võimuga, et meelitada Parvati endale. Parvati aga tõrjub hirmunult tagasi Gajasuri, kes püüab teda vägivaldselt haarata. Siis viskub ilus Parvati uneleva Šiva jalge ette, anudes talt päästmist. Lõpuks ärkabki Šiva, ja nüüd algab õudsel maavärinal võitlus kahe vastase vahel. Metsikus vihas nad ründavad teineteist, pildudes vastastikku vett, tuld, vätku ja madusid. Viimaks haarab Šiva kangi, mille talle on annud Višnu, ja tapab deemonliku elevandi. Siis tõmbab ta elevandil naha seljast ja tantsib koos Parvatiga ekstaasistökendavat võidutantsu. Nüüd on küll Šiva vabastanud maailma kurjast, kuid tema ise langeb jälle kurvatumisele kadunud Sati pärast. Jälle nukrub ka Parvati, kes peab uuesti algama Šiva armastuse ja armu palumist, lohutajaks vaid kauge tuleviku lootus...

Pantomiimi saatis orkester, kuhu kuulusid ligi 60 iseliiki instrumenti — mitmesugused trummid, flöödid, tsimbalid, kellad, tampus, kartali, sarod, gopi jantra, gubgubi, sankha, ghanta tarang jne.

Pariisi tänavuste markantsemate galaetenduste sarja kuulusid ka Clothilde ja Alexander Sakharoffite 2 tantsude õhtut. Sel puhul aristokraatsel Montaigne'i avenüül nägi siuglemas elegantsemaid luksusautosid ja Champs-Élysées' teatri fuajees ning kuluvaares võis imetella suurtauletide dernier cri'ist viimisteldud maitsekust. Väliselt raamistusest ja ovatsiooniliselt vastuvõtult eriti esimest õhtut peab liigitama küll lavakunsti menukamate hulka. Sakharoffid on juba aastaid pariislaste lemmikkunstnikke, kelle kaunis sagedaste esinemiste edu on muutumatult kindlustatud Pariisi publiku lakkamatust truudusest neile, kes kord on suutnud võita selle isesuguste nõuetega südame. Näib nii, et talle lähenema pääseb kõigepealt välisilulisest küljest, kus tantsukunstiliselt dekoratiivsemal sugemeil — tantsija kehaline meeldivus, kostüüm, lavapildi üldmulje — on kandvaim osa, kuna ettekande sisuline väärtus — tantsija vaimline kvaliteet ja väljendise dünaamiline gradatsioon — osutub vähemääravaks. Pahatihti isegi viimased omadused, liiati, kui nende kandja taotleb selle ala kunstis uusotsingut, võivad saada mittemõistetavuse põhjuseks. Sakharoffite kunst mahub aga tähendatud nõudeilt täiesti kooskõlanevalt pariislaste maitse raami. Ka nende kahe kunstniku ekspressiooni astmikka läbivad inimhinge ala- kui ülatoonid, kuid nad ei kaota end pea kunagi ületoonide kaootilisse, veel sihimurdmist nõudvasse rägastikku. Sakharoffid — tundub kui oleksid need kaks koostöös end leidnud inimest veel haruldasi õnnelikke, kes tõhivad anduda kunstitõsiselt küll ja religioos-hardalt õhtupäikeses rahuneva iluaia kultiveerimisele, kaugel argipäeva sotsiaalprobleemest, kust

viirastub nii mõndki kohutavat, eemal kõigest, mis hammasrattaina täkestab parandamatult tänapäeva inimese ergukude, hukutades paratamatult ilumeeled, iluvõimed. Alexander Sakharoff tantsib *Püha märtri surma*, kuid see on olevikuvõõra psühholoogilise kuju tragöödia, nagu ta parimate tantsude hulka kuuluvad samuti mineviku-aineil *Kuninglik paabulind*, *Gavott*, ka *Bachi Fuuga*. Kõik need kompositsioonid on loodud Sakharoffile nii omase intensiivse kaasaelamisega käsitletud teemile ja kantud ette spontaanse loominguilise reproduktsiooniga, kusjuures tema tantsude hingestajaks osutub tema tugevat näitlejat ilmutav miimiline tõlgitsemine. Kuid viimase erilise rõhutamisega ühtlasi tema tants nagu rajaneks paiguti isegi liiga tunduvalt pantomiimilisel interpretatsioonil. A. S. loomingu chef d'oeuvre'iks osutus vastsemast toodangust, pärit *Goya aineil* komponeeritud tants. Kõigile neile, kes selle maalija bitsarrilt rabavale muljestusele on pidanud alistuma, see originaalne tantsuline toode sai mitte-argipäevaseks kunstiliseks elamuseks. Meisterlikult selles Sakharoff andis edasi nappil välisel žestil ühe temperamendi-tulest hõõguva, kuidagi endassepöördud, endasseväändunud siseilma põletavaid purskeid. Clothilde Sakharoff oma nooruslikus sarmis ja kujukauniduses jääb aga kunstiliselt isikupärasusest, loominguilise kujunevusest A. S. domineerimisele. Tema peamise alana on püsinud ta kunstilise avalduse algerpöödi neitsilis-lüüriliste meeleolude kajastamine. Tundub, kui oleks A. S. loomiskülluse toel tema kunstniku eneseleiu sunnil lõigatud tiivad. Ainult paaril korral vilkus nagu katsetamist ta isiku seni viljeldamata söödismaal — Ameerika muljeil loodud eksootilises groteskis ja Stravinski *Tulilinnus*. Viimane tants oligi C. S. ettekande suletum-kontuursem, uusotsingulisem ja ühtlasi mälestusse kaasavõetavam.

Üldiselt Sakharoffite esinemine oli nagu rististikviks tantsukunsti ajaloo epohhipiiride tähistamiseks. On kunstis kaks valgusemuute erimomenti. Loojaku mahe- dusega võitev kiirtemäng, unissoonis ärakõlamine, meeleolult rahustav küll, kuid siiski kustumisele, oma aja üleelamisele määratud. Võibolla inimestest ühed peavad jõudma oma tee lõpule õhtul ja teiste jalgtée viib läbi öö ning kolmandamad alles jõuavad uude aovalgusse. Moodsa inimese hing aga ei mald jagada. Ta ise tahab olla algus ja ise jõuda ka lõppu. Teda piitsutab kiirus, sest tema vaim tahab haarata ühe inimeal aastasadade võite. Temas on rabelemist ja meeletult jalgealuse otsimist, mis kajastub teravamini kui kuski just kunstiinimese siseilmas, kuna ju kõigi aegade kunstnikud on pidanud lunastama oma ajastu vaimlise agoonia. Kunas on olnud see agoonia aga lõikavam kui tänapäev, kus moodsa inimese valikriitiline enda-analüüs teda lahas- tab terava hammassaena!

Nagu oleks visatud lunastav sild üle otsimispaan- gulisel meeleheite tragöödia, mis laseb Pariisi tants-

KARL PÖLDE
Vanemuise näitl.

ROBERT ROOD
Vanemuise lavaliikumise juht

etendusi järjestada harmooniliselt häälestatud õhtuseist meloodiaist juba koitva, kõike eluliselt robustsemat jaatava hommikuelevuse võidulenõudvasse hüüdu. Sakharoffite esteetsest kunstist Palucca jõuohtrasse elutantsu! Julge ja tugev nagu ta on, pea poiss oma liikumise täisvereliselt energialt, ta paneb jälle uskuma ja lootma probleemide tihnikus ülepingestunud vaimu vabastavat, tervendavat lõdvestust ruumilise liiklevuse kaasakandvas rütmis. Palucca elutulistav, jõutulvine, dünaamiline esinemine suutis haarata kaasa tantsukunsti uudismaile isegi Pariisi tantsuliselt küllaltki konservatiivse publiku. Tema esimene ennejõulune esinemine ei äratanud küll laiemat osavõtu-huvi, järgmine märtsis antud etendus tõi aga kokku juba palju tihedama vaatlejate hulga. Ka arvustuselt tema teistkordne külastusetendus leidis palju süvenenuma pooldamise. Üldse aga piirdus arvustus vaid üheainsaga, nimelt *Semaine à Paris* kunstisündmuste programmilise informatsiooniga brošüüris. Nii kirjutati seal Palucca esmakordse külastuse puhul:

„Palucca on meile esitatud Saksa praegusaja mõjukama tantsijana. Meil pole vähimatki kahtlust selle tantsija kuulsuses Kesk-Euroopas, ja me lohutame endid ainult teadmisega, et saksa ja prantsuse maitse on suuresti erinev tantsus, samuti kui igal teiselgi kunstialal. Muide, Palucca on huvitav nii oma ekspressiivsusest, liikmete dünaamilis-looklevusest, kui ka teatud futuristlikult põhialjelt, mis on tähelepanu köitv. Ta lihtsuse põhimõte on viidud äärmiseni — kostüümis, soengus, isegi tehnikas, mis tuletab meele Dalcroze'i oma.“

Tantsudest leiab märkimist ainult üks *Tehnilised improvisatsioonid*, mis on Palucca loominguga vast sensuaalseimaid.

Ometi Palucca on astunud mitmeti määrava sammu, julgedes moodsa tantsukunsti pioneerina tulla võrgutama Pariisi tardunud ja sisukehva tantsuõhustikku,

lisama uusi tajumusi kohalikku tantsulisse kreedosse, eelkõige aga puistama elulisemat mahla lavalt seni antud kaunis verekehvade ilupooside asemel. Nii nagu Palucca esines Yena moodsa-stiililise saali hallil lavafoonil, mõjuv lopsakana isegi hallis hallil, ta kutsus mälestusse iseloomustuse Joh. Semperi artiklist prantsuse moodsa autori Joseph Delteil loominguga kohta. „Nagu tomat visatud vastu halli müüri.“ Palucca loomingus, esinemises tundub analoogilist. Jõudu, tervist, arukust, mahlakust ja optimistlikku haaravust! Vast siiski Palucca on sobivam tutvustajaks ja ette valmistajaks prantslase saksa tantsulise loominguga spirituaalselt kandvaimaile uussaavutisile, sest Pariisi tantsuhuvilased ei tundu ammugi veel küpsed näiteks Mary Wigmani vaimusügavale tõsikunstile.

Arvuliselt loeteldud, jääks üle veel kogukas hulk nimesid läinud hooaja Pariisi tantsuilmast, kunstiliselt kvaliteedilt nad ei küündi suuremjaolt aga tantsukunsti esirinda. Eriti tähendatud vähemulatuslikkus on maksev nii mõnegi Pariisi kohaliku tantsukooli esinemise puhul, mis enamikult möödusid küll tormilise vastuvõtu tähe all, kuid jätsid iga tantsukultuuriliselt nõudlikuma vaatleja sageli päris lohutamatu meeleollu. Kokku võttes peab märkima peaaegu eranditult kõigi Pariisi rütmilise ja plastilise tantsu stuudiote kohta, et neis on tõrksalt püsinud veel vana armas loorikäsitlemise kultus ja et neis oleks nagu piinliku hoolega välditud vähimigi karastavam, uudismentaliteetsem puhang, nagu ju teatavasti prantslase puhtrahvuslik omaelus ongi hirm selle eest, mida nad nimetavad peaaegu võbisevalt „courant d'air'iks“ (tõmbetuul). Nii on siis säilinud võnkumatu harrastus mahedale plastikale, ilusale tantsijale ja eel kõige Isadora Duncani nimega üht ehk teist viisi seotises juhtuvale. Kõik muu tundub seal veel umbusklikult koheldava sissetungijana, uustulnuka ignoreerimisvõimatu kunstilise tuumakuse korral aga (näiteks Palucca puhul) ilmneb veel tugevasti kõhklevat tagasihoidu.

Edit Oltorp

Tallinna kunstikiri

VIIMASE aja kunstisündmustest oleks nimetada vaid kaks: pr. Al. Orava nukkude näitus, mis avati Tallinnas 17. mail. Väljapanekuid on ligi sada, mis tunnistavad selle omapärase kunstniku virkusest. Nukud on kas täiesti vabad meeleolu-väljendised, või jälle mõnele kirjanduslikule teemile mugandatud ehk ka teatud isikute kujutised. Konkreetse isiku nukuks muutmisel jätab pr. Orav konkretiseerimises veel mõnda soovida, kuid oma šarm ei puudu neilgi. Aga pr. Orava nukkudest oli vähe pikemalt kirjutatud juba *Oloni* läinud numbris.

Teise tähtsama kunstisündmusena oleks nimetada pr. Galina Černjavskaja balletistuudio õhtu. See oli seda rõõmustavam, et meil balleti etendused aasta-aastalt on muutunud kasinamaks nii arvult kui sisultki ja eriti kitsi oli selles suhtes läinud hooaeg.

See oma järjekindla tööga meil viimastel aastatel esikohale tõusnud Galina Černjavskaja balletistuudio andis oma tavalise kevadise etenduse Tallinnas 18. mail Saksa teatri ruumes.

Balleti vastu huvi äratamiseks ja selle raske alaga tutvustamiseks on pr. Černjavskaja korduvalt asetanud eeskava sissejuhatajuseks balleti tunni harjutused, mis on küll väga õpetlikud publikule, aga millel ei puudu ka oma varjukülge: kuna laval on harjutuseks käsipuud ainult kergelt kinnitatud ja need toena vaid kaudselt arvesse tulevad, siis on selline näiteline tund õpilastele liigagi väsitav, eriti kui arvesse võtta, et noored algajad peavad hiljem esinema pikas programmis ja mõni neist vägagi sageli. Tunni tagajärjel tekkinud väsimus andis end ka kõnealusel õhtul mitmegei õpilase juures selgesti tunda.

Meie balletikoolide eeskavades on muutunud juba tavaliseks kombeks, et programmi esimese numbrina esitataks mudilaste tants, mis loob alati soodsa ja lõbusa meeleolu. Nii leidis ka kõnealuse eeskava teise ja kolmanda osa alul „polka“ ja „mazurka“ väikestelt mudilastelt, rõhuvas enamuses tütarlastelt. On mõnus jälgida laste erinevat suhtumist oma esinemisse: tüdrukute algavat koketsust ja poisikese tõsidust oma töö käsitluse.

„Pas de deux“ balletist „Coppelia“ prl. Andrejeva ja hra Konstantinovi esitusel rahuldas, eriti kui silmas pidada mõlema õpilase kiiret arenemist. Viimast tahaksin märkida just Konstantinovi puhul: veel aasta tagasi ta oli oma daamile vaid toetajaks, kuna aga nüüd juba tantsiva partnerina tuleb tõsiselt arvesse ja osaltki suudab täita seda tühja kohta, mille jättis sellesse balletistuudiosse Lejar, kes teatavasti juba üle aasta töötab välismail ja võrdlemisi hea eduga kuuldavasti Belgias.

Huvitav oli lavastuselt, — mis kõik pärit balletistuudio juhatajannalt, — prl. Vasiljeva ja väikese Baumi „Idamaa tants“. Aastatelt noor Vasiljeva on arenenud ja küpsenud aasta-aastalt ja praegu kindlasti tõusnud kõnealuse stuudio parimaks õpilaseks, kes näikse jatkavat tööd kogu innu ja tõsidusega. Tehniliselt on ta jõudnud juba silmapaistvale arengu astmele. Germanovskaja „Ungari tantsus“ oli ka päris rahuldav, kuna väike kümne-aastane Lever „Pierrette'is“ otse üllatas oma järsu ja kiire arenguga: ta on jõudnud tehniliselt niisugusele täiusele nagu seda sünnib vägagi harva nii noores eas. Prl. Jeletskaja „Rohutirtsu“ tantsus oli liialt rahutu ja tundetu. Vasiljeva „Tatari tantsus“ esitas õhtu parima pala, millele järgnev prl. Mirtseva „Pizzicati's“ oli samuti väga hea. Mirtseva kiire areng viimasel aastal on samuti üllatuslik ja praegu juba väärrib ta tõsist tähelepanu. Kahe mudilase Lever ja Baumi „Danse russe“ oli tõeliselt nauditav, eriti Lever tantsu tõttu. Eeskava teise osa lõppu asetatud „Kuradite

tants“, milles esinesid Vasiljeva, Andrejeva, Rikova, Germanovskaja, Jeletskaja ja Konstantinov, oli kuue koostantsult hea ja siin näitas end Konstantinov kõige paremast küljest.

Eeskava kolmanda osa laste „Mazurkale“ järgnes Vasiljeva „Danse macabre“, mis vähem rahuldas, kuna noor tantsijanna ei suuda veel oma tantsus vajaliselt alla kriipsutada tundelist külge. A. Rikova „Conzonetta“ andis hea tunnistuse selle lootusliku õpilase arengust. Germanovskaja „Valse Chopin“ rahuldab, kuna Mirtseva „Moment musical“ oli huvitav täiendus selle andeka õpilase lootuslikus arengus. Vasiljeva ja Konstantinovi „Petruška“ oli huvitav eriti Vasiljeva suurepäraselt esinemiselt. Täiesti kiitvalt tahan nimetada ka Lever „Hiina tantsu“ ja Rikova ja Juhansoni „Lubokki“, kuna „Gipsy“ Andrejeva ettekandel jäi vajaku jällegi tundelisest küljest: liiga noor oli seegi õpilane, et vajaliselt esile tuua selle tantsu tundelist külge. Lõpunumbrina esitasid Vasiljeva, Mirtseva, Germanovskaja ja Jeletskaja „Mustlaste tantsu“, milles ei puudunud vajalist hoogsust.

Meeleolurikas ja kaunis tantsude õhtu andis uue kindlustuse, et pr. Galina Černjavskaja jätkab oma balletistuudios järjekindlalt tööd ja on tõstnud selle õppeasutise esikohale meie klassilise balleti koolide hulgas. Sellest koolist pärit Lejar on kuuldavasti välismaal äratanud niivõrt tähelepanu, et nimetatud balletistuudio olla saanud ettepaneku, teha vähema trupiga lühem esinemiskülaskäik Lääne-Euroopasse. Seda see stuudio on ka tõeliselt teeninud.

Bernhard Linde

EDUARD VIIRALT

JAZZI LOOJAD

A. H. Tammsaare

Elulähisuse vaimsusest kirjanduses

ANTON HANSEN-TAMMSAARE

SEE on muidugi vana lugu, väga vana, nagu selle ilma lood ikka. Aga meil on viimasel ajal temast uuesti kinni hakatud, nimelt sellest elu- ja vaimulähisusest. Isegi soome kirjanikkude külaskäigu puhul tegid lehed sellest juttu — soome noorte suhtes muidugi, sest noored on ikka elule lähemal kui vanad. Ainult kui tulevad vaimlised lähedused, siis läheb kohe vaidlus lahti, et kummad on vaimulähedamad, kas noored või vanad, teiste sõnadega: kumb tekitab rohkem vaimsust, kas sünni- või surmalähisus?

Aga öeldagu mis tahes, ometi ei või ma sinna midagi parata, et minu vaim läheb üsna haledaks, kui ma seda kõike loen lehist ja ajakirjadest. Mõtlen nimelt: nõnda'p selle vaimuneegri käsi nüüd tänapäev käib — vaieldakse tema vaimsuse üle. Vaieldakse nii-öelda selle üle, et kui kirjandus on pisutki veel vaimline tegevus, kas tohib siis tema tootamiseks tsipakestki vaimu tarvitada või peab muutuma nii elulähedaseks, et pole vaja enam mingit vaimu? Pole vaja enam inspiratsioonigi, sest selgi on veidi vaimulõhna küljes. Peab lihtsalt kirjutama, sest kirjutamine ongi, mis kirjanikuks teeb. See pais- tab juba sõnatüvestki silma ja seda kirjanduse põhiole- must — sõna ja tema tüve — õpime ometi emakeelses koolis tundma. Pealegi sunduslikult. Ja kuna iga ini- mene seisab elule sama lähedal, nagu sõnatüvelegi, siis on kirjanduslik auhind kindel.

Vanal hallil ajal oli seisukord pisut täbaram, sest siis nimetati kirjanikku luuletajaks. Ja seda mitte ainult sellepärast, et ta tundis värsimõõtu, vaid ka millegi muu pärast. Siis usti nimelt alles jumalat või jumalaid ja arvati, et luuletaja seisab jumalusega lähedamas ühen- duses kui harilik inimene. Luuletajas nähti midagi preestri taolist, kes on vahemeheks jumala — selle mõel- dava kõrgeima — ja inimeste vahel. Tema pidi olema kuulutaja, ennustaja, ilmutaja, lohutaja, lunastaja. Sest ka lunastus on ju vaimlik-hingeline luule. See on kõr- geim, mida inimsugu endale kujutanud. Tõendus? Kas tunneb keegi midagi ilusamat ja kõitvamat, kui on seda kreeklaste jumalate ja inimeste vahelised arveõiendu- sed või kui on seda Jeesuse ja Hiiohi lood? Nad val- davad meid veel siiski, kui oleme juba ammugi kaota- nud selle usu, selle vaimu- ja hingelähisuse, millest need

teosed tekkisid. Seesama maksab ka teiste kunstide kohta. Kunstnik pidi end tundma vaimulähedasena mõel- dava ja kujutletava kõrgeimaga, et sõnastada, kujustada, helistada midagi, mis on ilus veel aastatuhandete pärast.

Aga siis saabus silmapilk, kus inimesed pistid pead kokku ja ütlesid: väga hea, väga ilus, kuid taevas on inimesest liig kõrgel ja jumalad liig kaugel, kunst peab olema aga elule lähedamal. Kunst peab olema inime- sest ja inimesele. Pealegi, milleks paganaks peab ini- mene kunstnikku katma ja toitma ning temale peavarju andma, kui tema räägib aina jumalaist? Nõnda siis laskuski kunst pisut madalamale, inimesele lähedamale ja hakkas teotsema pooljumalatega ja kangelaslega. Aga ka need tundusid varsti liig kaugetena, liig suurtena. Sest öelge nüüd isegi: milleks needida kedagi kuhugi Kaukasuse kalju külge, kus igavene kotkas oma kulu- mata nokaga purustab päev-päevalt needitu sisemust? Eks ei ole palju tõepärasem, inimesepärasem, inimlähed- dasem, elulähedasem, et sul on kuningas, üsna surelik olend, kes ehitab ajaliku vangla inimese enda kätega ja pistab ehitaja siis sinna sisse, kui ilmub tarvidus? Just nii! Nõnda siis astuski pooljumala-kangelasase ase- mele kuningas ning kotka asemele inimese oma kaas- võitleja — timukas. Ja nüüd võis inimene üsna hulk aega rahuldunult edasi elada, sest kunst oli elule lähed- dale toodud.

Ometi märkasid nutikamad lõpuks, et kunst võiks lähineda elule veelgi. Sest pange tähele: kui räägitakse kuningaist, siis peab tahes või tahtmata mõtlema ja rää- kima ka riikidest ja rahvastest, nende tõusmisest ja langemisest — nende saatusest. Aga inimene ütles ise- endale: ma hülgasin jumalad ja pooljumalad-kangelased ju selleks, et tehtaks juttu minust, minu saatusest, aga nad räägivad kuningaist, riikidest, rahvastest. On siis need mulle palju lähedasemad kui jumalad või nende suguvennad? Mis on mul tegemist riikide ja rahvas- tega, ma tahan iseennast nagu elus, nõnda ka kunstis. Andke mulle inimest, tema saatust. Nõnda siis pidi kunst kuningakodadestki lahkuma, et laskuda alla vürstide, krahvide, parunite või lihtsate vonide juurde, kus ta asub teatava määranil tänapäevani. Aga kuningategi armastus on alles üpris suur, nii et kui keegi tahaks saada kuulsaks eesti kirjanikuks, siis hakaku ta kirju- tama eesti kuningaist — olnud kuningaist muidugi, sest praegu võiks juttu teha ainult presidendist, keda me nii väga armastame, et hakkame teda valima sunduslikult. Muidugi, sildade ja teede tegemise kohustus kadus, aga pole hea, et inimene on ilma kohustuseta, nõnda siis presidendi valimise kohustus — armastusest selle kõrge ameti vastu. Me küll ükski ei usu, et inimene muutub selle tõttu targemaks või paremaks, kui valime ta presi- dendiks; meie ei usu ka, et ta teeks mõne teise targe- maku ja paremaks, et võiksid pisutki laheneda vaimlised ja majanduslikud ummikud, aga me valime siiski, sest me lihtsalt armastame teda, nagu armastame juttu kunin- gaist, krahvidest ja vürstidest. Inimene püüab nimelt kõrgemale, aina kõrgemale, kui mitte mujal, siis raam- matuski, mis ta loeb. Sellepärast võiks nisu õitseda ka sellel eesti kirjanikul, kes jutustaks rahvalikult, s. t. vesimagusalt, kuis sellest või teisest kallist suguõest saab paruni- või krahviproua, pealegi veel vooruste tõttu, mida pole enam kasugil kristlikus ilmas olemas. See tunduks elulähedasena, hirmus elulähedasena. Kes sel- les kahtleb või kes sellisele nähtele tahaks vastu astuda, see oleks sinilmas eluvõõras ja tema ainukeseks kaitse- kilbiks osutuks vaimsus, vaimulähisus. Kuid tema jääb elule kahtlemata alla. Elulähisus on palju kangem kui vaimulähisus. Teiste sõnadega: eluloogia on kangem kui vaimuloogia. Vaim on ju olnud ikka üksikute era- omandus. Aga tänapäev suunduvad kõik sinnapoole, et eraomandus eksproprieeritaks. Väärtus on ainult sel- lel, mida võimalik „soomuseks teha“. Aga kas saab

vaimult „soomust teha“? Kas saab teda eksproprieerida? Muidugi ei saa. Aga õelge nüüd isegi, milline väärtus on siis vaimul? Ei millistki! Tema lõhub mitte ainult kommunismi, vaid ka õiget demokratismi. Seda teab tänapäev ometi iga lapski. Ergo — vaimu ei ole vaja. Teda pole tõepoolest rohkem vaja, kui kulub teda oma vastase materdamiseks ja ülelöömiseks, olgu vaimliselt või kehaliselt. Sellest järgnebki kunstis teine paralleelne üldalt alla tung eeltähendatud liikumise kõrvale.

Kunstiteosed, mis on kauemat aega kaduvusele vastu pidanud, näivat kõik lavastavat kirgede, kujutluste, mõistete, mõtete ja ideaalide mängu, mida on hakatud millegi pärast pidama inimloomuse kõrgemaiks omadusiks, nagu viha ja armastus, truudus ja tarkus, kindlus ja õrnus, usk ja eesmärk, ilu ja jõud jne. Ja neid omadusi sisendati kunstikangelasile ikka kõrgeimal määral, nii et nad muutuksid nagu mingisuguseiks kättesaamatuiks ideaaleks. Teiste sõnadega — et nad poleks jumalad, pooljumalad-kangelased, kuningad ja vürstid mitte ainult oma nime ja selle raamistikku järele, milles nad elavad, vaid ka vaimu ja hinge poolest. Aga inimene märkas peagi, et esitatud omadused on ju temas endaski küll olemas, kuid kaugeltki mitte kujutatud määral, ja sellepärast hakkas ta nõudma siingi elulähisust. Sest õelge nüüd isegi, milleks peaks keegi rääkima tänapäev suurest usust ja armastusest, kui usk on saanud peaaegu naljanumbriks (teda asendab mugavalt kirik) ja kui iga teine ema võib oma väetikesel kaela keerata või ta peadpidi solgiämbrisse pista. Milleks peaks keegi kujutama mõnda vägevast viha või kindlat põhimõtet, kui rahvaasemikkude kogudeski pole enam mingeid põhimõtteid ega nendest tõusvat viha, on vaid pisitillukene tingimine ja kauplemine, lihtsalt äritsemine. Viha tõuseb veel kusagil petserimaa guljänjel või eestimaa simmanil, kus siis välguvad pussid ja püssid, nii et elulähisusest saab surmalähisus. Aga kui asjaomased asutised hiljem viha ja tapluse põhjust otsivad, siis selgub harilikult, et polnud viha ega polnud ka põhjust, oli ainult purjus pea. Nii et isegi „petseridest“ ei saa enam keegi kuigi suurt vaimustust vähegi suuremaks ja püsivamaks kunstiks, ehk olgu siis, et kunstnik pöördub vaimuse poole, mis aitaks lasta paista Petserit Ateenana ja Munamäge Kaurisankarina või Kilimandžaron (millised jumalilikud nimed!). Kuid, nagu öeldud, vaimus pole tänapäev kuigi moes, sest tema on paratamatult aristokraatlik nähe ja kipub tegelema asjadega, mis hulka ei huvita. Või kuigi ta asub tuntud asja kallale, siis valgustab ta sagedasti temas nurki, kuhu rahva elulähidane pilk ei ulatu.

Siiski, oleks nagu pisut raske mõista, miks räägitakse tänapäev elulähisusest kirjanduses. Harilikult räägitakse ikka ainult sellest, mida ei ole ja mida vajame. Aga meie kirjandus peaks ju olema küllalt elulähedane. Kes vaevaks võtab meie romaane lehitseda — ja neid meil jätkub juba tuhandete lehekülgede kaupa — see peab pimesi kohe märkama, et siin veel suuremat elulähedust nõuda, tähendab lahtistest ustest ja akendest sisse murdmist. Sedasama võib ka luule kohta öelda. Sest kui keegi kirjutab ilusa laulu kevadele ja paneb mingi maja kojamehe orbiiti silmitsedes ka omad veed sorinal laskma kevadiste voogude sekka, millist suuremat elulähisust siis veel peaks nõutama? Muidugi, võiks ju lasta ka teiste majade kojamehed sedasama teha, võiks lisandada nende sorinad koerte jalatõstmiste ja kükitamistega ning et kellelgi poleks enam mingit ütlemist, siis võiks ka luuletaja iseoma sorina jooksmata panna — luules muidugi, sest siin puudub politseiilik järelevalve või heakorra-määrused, mis ütlevad, et haisevate asjade tegemine avalikult on keelatud. Sellepärast siis, et viimaseid nõudeid täita, võiks mitte ainult ühe, vaid kõik eesti kirjanikud panna kevadel soristama — ikka ainult luules, — aga ma arvan, et neil on õigus, kes ütlevad: sel poleks kuigi suurt tähendust, sest kojamehi on Eestis palju, palju rohkem kui kirjanikke — esiotas muidugi — ja sellepärast lepime parem kojamehe sorinaga. Peaks aga tulevikus arvuline tasakaal muutuma, eks me siis ka muuda oma sorisevat loomingut.

Elulähisusega oleme kirjanduses tõepoolest juba

kaugemale jõudmas, kui elus endas seda meeleldi lubatakse. Elus endas on ammugi tähele pandud, et suur elulähisus igapäevaseis toiminguis on naabritele sagedasti väga piinav ja piinlik. Sellepärast ongi muretsetud teatud „üksildase mõtlemõlgutuse templid“ — isegi maal juba, et poleks nii väga elulähedane. See õige elulähisus ei kuulu enam „eluloogiasse“, mida toonitab Raudsepp, vaid see on puhastverd „ihuloogia“. Seda viimast mõistavadki mõned nähtavasti elulähisusega. Kerkib küsimus: kellele on seda vaja? Kas kojamehele, keda laseme soristada? Mitte! Tema loeb palju parema meelega õnnetuid Irlandasid ja Musta Kaptenit kui oma sorinat. Aga ehk armastavad seda sorinat need, kes teda tõepoolest loevad — mõned haritlased ja õppiv noorsugu? Aga nad ei armasta seda eluski avalikult, poevad ikka kõrvale või pööravad silmad kõrvale. Ei, ei! „Ihuloogial“ võiks kirjanduses olla õigustatud paik ainult siis, kui ta taotleb mõnda kõrgemat eesmärki — ühiskondlikult muidugi, sest tänapäev ollakse aina ühiskondlik ja sellega mõistetakse ikka kõige vähem arenenud kihti, sest seal on me. eluideaalid, eluvõorused. Kuhu juba pisutki ulatub vaimu, seal haistame õnnetust, elame ju rusikavõitlejate ja võidujooksjate ajajärgul. Kirjanduseski oleme muutunud rusikavõitlejaks ja võidujooksjaks. Küsimus pole selles, kes kirjutab vaimliselt ja kunstiliselt kandvama, püsivama, vaid — kes laseb suurema sorina lahti, kes annab parema „vungli“? Mitte headus ja väärtus pole päevaküsimuseks, vaid — kes kirjutab kõige rutemini kõige pikema romaani? Selles mõttes võime isegi ilmaturul juba võistlusse astuda, nagu meie rusikamehedki ning muidukangelased leiavad tunnustust väljaspool kodumaa piire.

Aga ehk oleme ometi asjal pisut võõrast otsast peale hakanud, kui võtame nii väga eeskju neilt, kes töötavad rohkem ihuliikumetega kui peaauga? Ehk ei ole kirjandus kunstina ometi mitte paljas vaimline rusikavõitlus, hingeline võidujooks? Ehk on tal ennem sarnasust kõrgele hüppamisega? Sel korral ei pääseks me siunatud vaimu eest kuhugi. Me peaksime lausa iseendale ütleva, et kui kirjandus on veel pisutki vaimline tegevus, siis ikkagi ilma vaimuta läbi ei saa. Pealegi, me ehk jõuaksime lõpuks otsusele, et vaim ei olegi kõiges selles süüdi, mis talle ette heidetakse. Ehk ei toonudki vaim inimesele kaela ei viimast ega ka eelmisi sõdu? Sest kui tõesti vaim oleks sõdade, hävitavate võitluste põhjuseks, miks siis sõdivad need elavad olen did, kel näib vaimu olevat alles pisi tsipakene? Vaimul on ainult üks õnnetus olnud ja vaevalt saab ta sellest niipea lahti: ta on sagedasti romantiliselt uskunud, et suudab „eluloogiat“ juhtida sinna, kus pole enam sõda, kus pole enam võitlust. Selles oma romantiliselt ideaalises usus on ta muidugi ikka pettunud, valusasti pettunud. Vaimule võiks ainult ühe etteheite teha: miks pole ta küllalt tugev, et suudaks võidelda loomusunni vastu. Miks pole ta küllalt tugev, et kui suudab leida abinõud, millega murrab läbi kaljumäed ja veealused, siis peab ka suutma takistada, et neidsamu abinõusid ei kasutataks „eluloogia“ ajal inimese — vaimu enda vastu. Aga tänini pole vaim veel nii vägevaks saanud, veel mitte. Kas ta kunagi saab, kes teab, aga üks näib kindel olevat, mitte vaimu liigsus, vaid ennem tema nõrkus, väheesus on inimsoo õnnetus, nii meil kui mujal. Vaimu on nähtavasti ilmas alles nii, vähe, et kui teda ühetasaselt jagada kõigi inimeste vahel, siis ei saaks korralikku kojameestki ei Tartu ega Tallinna.

Olid ajad, kus need, kes tahtsid saada inimestele juhiks ja kes mõtlesid sõna kaudu mõjutada nende elu, lahkusid kauaks inimeste seltsist üksindusse, et süveneda inimesse endasse ja sellesse, millest mõtlesid kord kõnelda. Sellist asja räägitakse Buddhaist, Zarathustrast, Moosesest, ristijast Johannesest, Kristusest jne. Aga ka uuemal ajal on küllalt inimesi leidunud, kes on põgenenud inimeste seltsist, kui nad tahtsid just inimesest endast kirjutada. Tänapäev on olud teised, hoopis teised. Ka meie juures. Meie ei armasta toonitada nii palju süvenemist ja mõtlikkust, kui üksikasju — pisi-asju, sest meie silmis on kõik asjad muutunud tillukeks. Meie läheme ühes Hubeliga sepa juurde ja õpime

Aleksis Kivi

Kiigel

Sa minuga kiigele nüüd,
 lemb, tule, mu linikpää valem!
 On mõrsjana õilmeisse ehtind end loodus
 suviste hämaras.
 Kiigahtu kõrgele, kiige,
 ja lehvigu lembe mu linik
 õhtul sel hellusvaal.

On alal me haljendav maa
 ja päapääl see sinendav taevast,
 ja õhtutuul hõljutab haljunud argu
 lindude lauluga.
 Kiigahtu kõrgele, kiige,
 ja lehvigu lembe mu linik
 õhtul sel hellusvaal.

Kui helgahtun üleval siin,
 siin iilingu jahedas hõlmas,
 nii kaugeina mulle siis kaunid need kingud
 loidavad loodangus.
 Kiigahtu kõrgele, kiige,
 ja lehvigu lembe mu linik
 õhtul sel hellusvaal.

Sääl suudlevad eha ja koit
 ja viib igiigavest aega
 meilt ära sääl tõttavi voogude hooga
 hämardav Kaduvik.
 Seisatu, kiigahtlev kiige,
 ju kahvatund kulla mu palged
 õhtul sel hellusvaal.

Kui Önnela, muinasloo maa,
 eel kumendab küngas see kaunis;
 ja sinna nüüd lembega lendaksin mina,
 tiivuks õrn õhtutuul.
 Kiigahtu kõrgele, kiige,
 ja lehvigu lembe mu linik
 õhtul sel hellusvaal.

Sääl lehtede lailahtlev rüüd
 on unisel leinkasel õlul,
 ja aina veel helgivad mahedail mägedel
 suviste nurmikud.
 Kiigahtu kõrgele, kiige,
 ja lehvigu lembe mu linik
 õhtul sel hellusvaal.

Ning nõlvakul, nurmede all,
 on kevade haljendus aasal,
 mis aina veel kumendab hämarast õrnast
 kuldkollast õitsengut.
 Kiigahtu kõrgele, kiige,
 ja lehvigu lembe mu linik
 õhtul sel hellusvaal.

Tõlk. M. RAUD

teda tema elus ja töös lähedamalt tundma ming kirjutame siis sellest sepast suure asjalikkusega. Aga kirjutades tunneme, kui võrd pisike ja tähtsusetu on meie sepp eesti rahva organismiski, rääkimata veel suuremate rahvaste seisukohast. Ja kuna me ise seda kirjutades tunneme, tunnevad lugejad seda veel teravamalt — tunnevad, et see sepp on kirjutajale endalegi peaaegu ükskõikne olend, milleks paganaks peavad nemadki teda tähtsana võtma, tema pärast erutama, oma südant valutama — tühise asja pärast.

On midagi saatuslikult traagilist vaimlises töös. Vaim püüab sügavale alla ja kõrgele üles. Tema püüab lahendada mõistatused ja võita kaugused. Ja tagajärg? Maailm ja inimene muutuvad väikeseks ja tühiseks. Oli kord aeg, kus Ameerikat avastada tundus kangelastööna, aga mis tähendab tänapäev ameerikasõit? Inimene kummardas kord kõuet, aga nüüd teeme oma toas pisikese krõksu, ja kõue valgustab meid. Milleks peaksime teda veel kummardama või kartma, kui ta on juba meie ori? Meil on veel teatud aukartus aja- ja ruumilõpmatuse ees, aga siis ilmub korrage teadlane, juut muidugi, kes

näitab, et ruumilõpmatus on muinasjutt. Pole mingit lõpmatust, nagu pole ühe Dostojevski kangelase arvatel mingit taevast ja paradiisi, vaid on ainult mingisugune suitsunud, umbne, nõgine kõrtsikammer, kärbsed püüavad sees — inimesed nimelt. Nõnda me nüüd püüamegi. Vaim püüdis meie maailma suurendada, aga ta jääb päevpäevalt väiksemaks. Vaim tahtis kaugele, aga tegi ainult kaugused lähedaseks. Vaim tahtis kõrgele ja sügavale, aga meile tundub, nagu oleks ta lames-tanud kõik sügavused ja kõrgused. Kirjanduseski. Vaim on ammugi tõendanud, kui hirmus vähe on luules annet ja kui pööraselt palju on seal tööd. Aga kord usti jumaliku sädet. Usti preestrit ja prohvetit. Usti, et töö on luules rida nulle, mis omandavad mõtte ainult jumaliku sädeme kaudu. Ja see võib kasvada ainult süvenemises, ainult vaimsuses, mis näeb, et maailm ja inimene on oma tagatipus meile tänapäev sama mõistatuslik, nagu oli ta tuhandet aastat tagasi. Meie kojamis ja seppi on täis mõistatusi, ainult kui oleks seda jumalikku sädet, mis suudaks neid valgustada. Jah, kui seda ometi oleks!

A. H. Tammsaare

Aino Kallas

Beatrice Webb'i õppeaastad

Beatrice Webb: My apprenticeship (Minu õppeaastad) 1926. Pühendatud:
To the Other One (Teisele).

Järg

ÜHEKSA öde kasvab ühises kodus, ja ainult üks nendest läheb täielikult oma teed! (Beatrice'i vanem öde Kate, hiljemini Lady Courtney of Penwith, oli, tõsi küll, juba aastaid enne meheleminekut vabatahtlikult võtnud osa heategevusest Londoni vaeste linnajaos, *East-End*'is, et vaeste seisukorraga tutvuneda.)

Beatrice Potteri pealtnäha kuni äärteni kuhjatud, väliselt liikuva elu all käis juba sel arenemisajal sootu teiste ja tõsisemate huvide põhivool.

Kas oli juba algusest peale kuski kirjutamata seaduses selgelt määratud, et temast pidi saama nimelt just ühiskondlik uurija? Ma ei tea. Lugesdes tema pikki päeva- raamatu väljavõtteid neilt arenemise esimestelt käärimis- aegadelt, on esimesel plaanil ainult nagu üldine rahul- olematus praeguse olukorraga, äge nõudmine võida vabalt areneda, oma kalduvuste kohaselt. Tahaksin koguni öelda, et Beatrice Potteril oli kahtlemata palju andi psühholoogiliseks kirjanikuks, nii tabavad, nii teravad on tema tähelepanekud ja iseloomujoonistused. (Ta kavat- ses kah kord tõsiselt anduda ilukirjanduse alale!) Iga- tahes on just tema psühholoogiline instinkt haruldaselt erk, millest tal hiljemini oli korvamatu abi oma ühis- kondlikus uurimisetöös.

Niipalju on kindel, et Beatrice Potter juba nüüd, kesk tantsupidusid ja abieluplaanisid asetub arvustavale seisukohale oma elu ja ümbruse kohta, mis teda ei rahulda. Ta kirjutab:

„Oli ometi üks osa inimsust, mis ei olnud milgi kom- bel esindatud Potterite seltskondlikus ringis, ja see oli töö maailm, *the world of labour*. Sõna „töö“ oli mulle küll tuttav. „Vett küllalt ja töö sõnakuulelik“, kordus alatas vabrikute aruannetes.“

Rikkast, mugavast elust, kindlast valmis tulevikust hoolimata kasvab temas võitmatu tung teissuguse elu poole. Väliselt veel täiesti alistudes, teeb juba algav mäss temas salaja oma tööd.

Ta kirjutab neil katkikärastatud aegadel, kus veel elu mitmesugused nõuded pidasid temas võitlust, ilma et tal veel oleks olnud küllaldaselt sisemist kindlust, mis tema elu õige pärisosa, veel vähem võtta otsustavat sammu ja katkestada sidemed:

„Ma ei taha loobuda kooselust mu oma klassi kuul- vate inimestega, ja ometi, tunnen, et see tähendab ener- gia kulutust. Õhtuti valvamine, erutavad ained ja eba- tervislik söök, kõik kulutab minu väikest jõutagavara, mida ma peaksin tõsiseks tööks tarvitama. Ja seltskond- likul elul on veel teinegi hädaoht: ta vangistab tähele- panu, nii et uurimistööd tehes muljed ei ole küllalda- selt sügavad ega tugevad. Et selget muljet vastu võtta, peaks intellekt olema erakorralises seisukorras: võimsalt aktiivne ja ühtlasi silmapilkselt tühi. — Kui järele anda, siis seltskondlik elu tõmbab aegamisi oma keerisesse, ja inimene on läinud hukka laiema ühiselu seisukohast.“

Aga ikka veel ei suuda ta teha valikut ega loobuda kummastki, katsub ikka ja ikka ühtesobitamist. Et leida

AINO KALLAS

oma õpingute jaoks aega — sest neil ajal hakkab Beatrice Potter tasahilju päris tõsiselt uurima ajalugu ja eriti ühiskonnateadust — võtab ta kombeks hommikuti juba kella viie ajal tõusta ja töötada kuni kella kaheksani, — komme, millest ta pidas kinni aastate kaupa.

Ta tunneb sügavalt ja valusasti oma elu kaheks- jaotust, mis on, nagu ta ütleb, jagatud kahte ossa: „mõt- levasse ja tegelikku.“ Ta teeb kõik, et ühtlasi täita pere- konna poolt seatud nõudeid, mida toetab viktorია- aegne seadus naise kuuluvusest ainuüksi kodule, teispoolt jälle tõstab temas ikka nõudlikumalt pead „kõikvõimas tea- dusejānu, uurida asjade iseloomu, mida omakord toetas ärkav kiindumus mõttetöhe ja kirjanduslikku avaldusse.“

*

Aastate veerdes Beatrice Potteri seesmised võitlu- sed ja raskused muutusid aina rängemaiks, selle asemel, et lahenduda. Kahekümnekuue-aastasena ta on ikka veel kodu, ikka veel vallaline, lükates tagasi ühe soodsa abi- elupakkumise teise järel, sest ta ei suuda ohverdada oma seesmise vaba arenemise võimalust. Aga nähtavasti ei lähe see ilma suure kannatuseta. Ta annab mõista, et ta igatahes ühel juhtumil, mille puhul otsustamine talle eraldi raske, tunneb end selgesti ohverdavat oma isikliku õnne. Aga ta ei saa teisiti, mingi häälel temas nõuab van- kumatat truudust veel selgumata elukutsele, mida paku- tav abielu tal ei oleks lasknud jälgida.

Teadmise, et ta oma seesmise ühtluse seisukohast on talitanud õieti, ei takista siiski, et ta kaua aega van- gub meeleehtel. Ja mida võimsamaks kasvab temas tema erilise elukuju kõne, seda võimetumaks läheb vä- liste olude sunnil selle tõestamine.

Ühel päeval ta isa, tähtis ärimagnaat Richard Potter, läheb hääletama ja saab halvatus, mis kestis kuus aastat.

Kõik teised õed, ka kõige noorem, olid siis juba abielus. Mis oli siis loomulik, kui et haige isa põetamine jäi Beatrice'i, ainukese koduviibiva ja abiellumatu õe hooleks?

Kõik langes korraga tema õlgadele: isa laialdaste äri-suhete ja -asjade korraldamine, mõisade ja majade eest hoolitsemine, enne kõike aga alatine isa põetamine, kes kaks viimast aastat lamas peaaegu meelemõistuse ta. On küll tõsi, et abiellunud õed aegajalt vabastasid ta iga aasta neljaks kuuks, mis ta võis tarvitada oma tahtmise järele, — ära sõita, puhata, tööd teha. Ka oli Beatrice hellasti kiindunud oma isasse. Aga siiski, haiguse pikenedes, näis, nagu kõik lootused oma eluraja loomiseks oleksid langenud täiesti kokku.

Need aastad tähendasid kahtlemata kõige sügavamat ja süngemat murranguaega Beatrice Potteri elus.

Ta kirjutab päivikusse, mis talle truuks on jäänud lapsepõlveajalt:

„Minule järgnes nüüd ahastuse ja murede aeg, oma isikliku, õnnetusetunde süvendatud.“ — — „Elu on praegu minu teadlikkuses nagu kohutav tõelisus. Mul ei ole vähimatki rahu enesega. Võitlen läbi iga uue algava päeva, ärgates enesetapmise mõtetega. Kaksikümmend kaheksa aastat ja elu ilma lootuseta!“

Ja hiljemini, mõeldes nendele meeleheitlikkudele aegadele, ta kirjutab:

„Neil katkikärastatud aastail olid mu tervis ja õnn kõige suuremas hädaohus, ning minu intellekt ja iseloom kõige rängema katsumise osalised.“

Aga imelik on näha, kuidas kõigest hoolimata nimelt neil aegadel jätkub võidukalt, takistamata seesmine kristalliseerumine, oma erilise elu ülesande aegajaline selgumine.

Beatrice Potter hakkab kõiges vaikuses ometi uskuma, et tema jooks oli olemas kindel, ainult temale määratud elukutse.

„Enamasti siiski peitsin selle veendumuse, ja isegi mu kõige paremad sõbrad ei tea vaimust, mis pikkamisi, aga vankumata viib mind kas või erilise kasulikkuse või siis — hukkaläinud elu poole.“

Siia kohta raamatus on *The Other One* — teine — lisanud: „*Saved for me!*“ „Päästetud minu jaoks.“

Beatrice Potter on ise selgete sõnadega lausunud, et teda ei ole juhatanud ühiskondlikku tõhe mingi „hea-tegevuse vaim“, nagu tema õde lady Courney'd.

See vaim, mis aegamööda võttis ta üle võimust, oli teistlaadi, uurimistöö, teaduse tõsine, kõigest tunnetlusest vaba vaim veel liitumata sotsialistidega, ta oli juba nihkumas ikka ja ikka lähemale sotsialismile. Uurides suures mõõdukavas ja metoodiliselt vaesust ja selle mitmesuguseid avalduskujusid, ta otstarbeks oli ühtlasi jääda selgusele selle põhjustes, osas ja mõjus inimkonna organismile, parandamisvõimalustes. Et näha tervikut, pidi ta tegema enda kõvaks viletsuse üksikute avalduste vastu.

Beatrice Potteri esimene katse „üle müüri“ juhtus juba enne tema isa haigestumist, kui ta paariks kuuks läks uurima kudumisvabrikute ja töökodade ning tööliste olusid Lancashire's. Ta sattus siis — kuigi tundmatult!

— oma emapoolsete sugulaste hulka, kellest osa oli jäänud kodukohale perekonna algupärasesse kangru-ametisse. Endise ustava lapsepõlveaegse hoidja juhatusel, valenime all — ta oli nüüd miss Jones — võltsriietes, nii saabus Beatrice Potter, siis veel kesk nooruse õitsengut, otse Londoni hooaja pidude kärast Lancashire'i kangrute keskele, kellele teda esiteldi kui „põllumehe tütar“. Nädalate kaupa ta elab kangru perekondade madalates hurtsikutest, seltsides nendega kui oma inimene ja kogudes teateid nende tööst ja elutingimustest. Juba siis ta arendas erilise küsitlismeetodi, mille ta viis hiljemini ikka suuremale täiusele.

Isa pika haiguse tõttu, nagu öeldud, katkestus Beatrice Potteri teaduslik ühiskondlik uurimistöö aastateks. Kui ta jälle juba kolmekümnetele eluaastatele lähinedes, teeb sellega uuesti tegemist, on ta tegevusel palju sihikindlam ja teaduslikult korraldatum iseloom.

Beatrice Potter oli neil aastail sattunud ikka rohkem oma kauge sugulase, tuntud ühiskondliku uurija Charles Booth'i mõju alla, kellelt ta õppis teaduslikku uurimise meetodit. Charles Booth'il oli teoksil suureks kävatsetud mitme-andeline teos *Rahva elu ja töö Londonis*, milleks ta otsis kaastöölisi. Beatrice Potteri silmapaistvad kalduvused olid talle varsti selged. Ta õhutas Beatrice'i võtma oma osaks erilise uurimuse n.-n. „sweating-süsteemi“ kohta, mis tähendas vahemeeste tarvitamist Londoni *East-End*'i odavahinnalises valmisriiete toodangus. See teostati nõnda, et suurvabrikant mitte ei annud tööd otsekohe töölisle, vaid seevastu — harilikult juudisoost — vahemehele, kes omakorda, harilikult oma kodu, lasi töölistel teha tööd, korjates osa palka oma tasku.

Kuna Beatrice Potter ikka edasi põetas kaheksa kuud aastat oma halvatud isa, valmistas ta sealjuures tasahilju oma uut „leiureisi“, mis talle pidi tähendama uue tegevuse algust, — tutvudes hoolikalt ja igapidi küsimuse teoreetilise küljega.

Kuid niipea kui algas õdede abil korraldatud neljakuine vaba aeg, sõitis ta Londoni ja õpetles esialgu tege-likult rätsepa alale kuuluvaid töid, kõigepealt nõopaukude õmblemist. (Rõivastetoodangus oli töö viimse võimaluseni spetsialiseeritud.) Ja nii ta viimaks oli valmis end pakkuma töölisle *East-End*'i töökodadesse.

Beatrice Potter, rikkast kodust võrsunud, veel noor, konventsionaalsest elust tüdinud, kirglikult otsiv tõelist elusisu, mustades silmades ikka sihikindlam hõõgus, näojoontes juba algav teravus, suujoontes juba rohkem otsustusvõimet, niisugusena näeb teda nädal nädala järel istuvat *East-Endi* rätsepatöökodades, üks teiste hulgast, tegevat nende tööd, söövat nende toitu, — ja seejuures märkivat oma tähelepanekuid ja tähendusi teadusliku täpsusega.

„Loos oli langenud, tööala valitud!“

Keegi tuntud Londoni ajalehemees kirjutab oma mälestustes selle arenemisjärgu Beatrice Potterist:

„Väga kõva ja õppinud naine, kellel on selge ja analüütiline mõistus!“

Ise kirjutab Beatrice Potter, tundes muutust iseeneses:

„Elavast ja ajuti ilusastki seltskondlikkude ringide tütarlastest ma muutusin kutseliseks peaajutöö tegijaks, kes viimati päris avalikult otsis oma elurada.“

East-End'is veedetud aja nähtava tulemusena oli viis uurimust, mis ilmusid *The Nineteenth Century* ajakirjas, ja kõige pealt kindlus oma elukutses.

„Töö on praegu mulle kõik kõiges!“ nii kuulduvad Beatrice Potteri sõnad neil ajal.

*

Aga saatus oli helde Beatrice Potterile. Nagu ehtsad Anglo-Saksi romaanid ja näidendid ei tohi kunagi lõppeda kurvalt, nii seda ka mitte tema eluromaan. Sellel oli „happy ending“ — õnnelik lõpp. Ta siiski nähtavasti ei olnud määratud, nagu ta ise arvas, ühekülseks peaaajutöötegitjaks, omas isiklikus õnnenõudmises pettunud ja kahestunud naiseks, askeetseks üksielajaks. Kui Greeka targa sõna on tõsi, et inimesed kogu eluaeg otsivad oma kadunud teist poolt, et moodustada tervikut, siis tõestus see igatahes Beatrice Potteri suhtes.

Ta kohtub Sidney Webbiga.

On õieti imelik, et Beatrice Potteri ja Sidney Webbi teed juba varemini ei viinud kokku. Sidney Webb kuulus andekate noortemeeste rühma, kes olid omandanud sotsialistliku ilmavaate ja suure energiaga ja julgusega esinesid Londoni radikaalsetes klubides, kaitstes ühtlasi oma aateid lendlehtedes ja ajakirjades. Nende hulgas oli mitu head kõnelejat, aga korraldav vaim ja lööklausete looja oli Sidney Webb, üks Fabian ühingu asutajatest, Ramsay MacDonaldi ja G. B. Shaw lähedane sõber.

Kui kaks võimast inimest saatusel sunniti kohtuvad ja leiavad teineteist, nagu oleks kirjutatud tähtedesse, et nii peab sündima, siis on sageli nagu juba enne nende kõikidele nähtavat „kokkupõrget“ salajased kiired lüüakse ühe teise nagu sõnumitoojad. Mõlemad on teadlikud teineteisest juba enne kohtumist.

Keegi Beatrice Potteri sõber laenab talle lugemiseks *Fabianühingu* avaldatud uurimuse inglise sotsialistide. Ta loeb selle kaanest kaande ja kirjutab:

„Kõige tähelepanuväärne ja huvitavam uurimus on Sidney Webbi oma, temal on ajaloolist taipu.“

(Pärast kinkis sõber sama kirja Beatrice Webbile.)

Samal ajal *The other One*, arvustades Charles Boothi teose esimest annet, kirjutab:

„Ainus kaastööline, kellel kirjanduslikku annet, on miss Beatrice Potter!“

Nende esimene kohtumine aastal 1890 oli nagu ettekuulutus tulevast ühistööst, sest Beatrice Potteri ja Sidney Webbi abielu on olnud ühtlasi haruldane tööliit.

Beatrice Potter kavatses pikemat ühiskondlikku uurimust, kui märkas, et teosel puudus tarviline ajalooline tagasein. Keegi sõber jälle annab siis talle nõu, pöörduda Sidney Webbi poole: „Ta on kõikteadja; kui temaga jalutama minna, siis temast otse keeb teadmisi.“

Ja nii Beatrice Potter näeb meest, „kellest pidi saama mu saatus, enne aimamata õnne allikas ja, olgu öeldud, peaosaline Webbiga.“

Ehk nagu sagedasti tarvitatud sõnad ta pävikust kuulduvad:

„Sidney Webb oli täna siin lõunal. Tähelepanuväärne, väikese kasvuga mees, kellel on haruldase suurus peaa ja väheldane keha, ja kelle otsmiku laius on küllalt avar, et mahutada ta entsüklopeedilist teadmiste-rohkust. Juudi nina, tähelepanuväärne silmad ja suu, mustad juuksed, vähe sasis, ja kõige kodanlikum must kuub, mis läigib vanadusest. Mulle meeldib see mees. — Temas on inimese enesekindlust, kes ikka mõtleb kiiremini kui ta naaber ja keda kahtlused kunagi ei eksita. — Edevust ei ole temas põrmugi.“

Kaks aastat pärast esimest kohtumist, kuus kuud möödunud vana Richard Potteri surmast, Beatrice Potter ja Sidney Webb abiellusid. Beatrice Potteri pikk „õppeaeg“ oli jõudnud lõpule, ja algas ajajärk, mida ta nimetab *Our Partnership*, — „Meie Ühistegevus.“

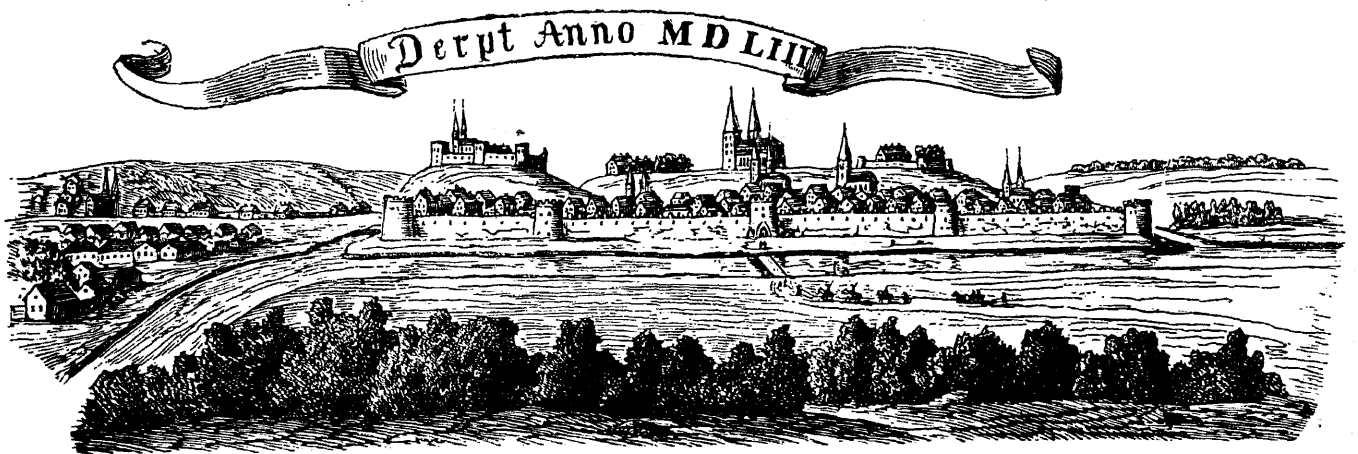
Selles juba nelikümmend aastat kestnud ühistöös on kogu aeg valitsenud tööjaotus. Mrs. Sidney Webb on püsinud oma pärisalal, kuhu ta erilised anded teda kutsusid, materjalikogujana, sooritades tarvilikud, põhjaloovald uurimused, usutlemised ja küsitlused oma tegevaliku psühholoogilise vaistuga. Sidney Webb ise on esitanud mehelikku printsipi, tema on olnud korraldav jõud, juba kogutud materjale liigitades, lõpliku kuju andja, määratud meetodi esindaja. Haruldasel kombel on nad töös teineteist täiendanud.

Nagu Beatrice Webb ütleb oma eluloo lõppsõnas:

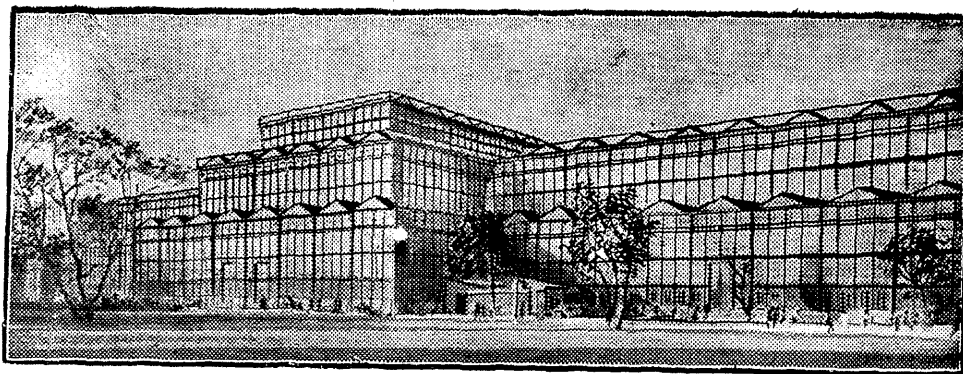
„Üheskoos töötav, ühisele ilmavaatele rajatud seltsimehelik vahetõtt, abielu täiendatud, — see on võibolla kõige täielikum, igal juhtumil kindlasti kõige kestvam kõikidest õnne eri kujudest.“

Aino Kallas

Mr. ja Mrs. Sidney Webbi ühistööte arv on leegion. Nimetatagu siin: *Uueaegse tööstuse probleeme, Demokraatlikus tööstuses; Trade-Unionismi ajalugu; Inglismaa vaeste hoolekande ajalugu; Inglismaa vangimajad ja kohalik valitsus.* Ja p. t.

Tartu aastal 1553

MÜNCHENI KLAASPALEE, PÕLES ÄRA

1905. A. MÄLESTUSSAMMAS TALLINNA TURUL

KANDLE SELTSIMAJA VÖRUS

Meie teatrite repertuaar

Teatrite mängukava küsimus on kujunenud tänapäeval kahtlematult keerulisemaks kui see oli varem. See on muutunud sellises ulatuses rahvusvaheliseks, et orienteerumine osutub raskeks paremgi tahtmise juures.

Kui eesti teatri repertuaari koostamiseks oli August Viira päevil vaja vaid külastada samas Tartus asuvat Saksa käsitöölise seltsi ruumides mängivat saksa teatrit ja sealt kaasa tuua, mis saksa publiku enamusele meeldis, ning sellega lõigata loobereid *Vanemuises*, siis oli see küsimus käesoleva sajandi esimesel kümnendil arenenud juba sel määral, et tuli saata sama *Vanemuise* tulevane direktor juba Berliini, kust Karl Menning tõi kaasa Otto Brahmi teatri repertuaari, millesse oli tehtud Reinhardti repertuaari järele mõnesuguseid täiendusi ja parandusi. Ja kui meie lavadele ilmusidki tol ajal mitte-saksa autorid, siis tulid nemadki meile Berliini kaudu. Seega: alates meie kutselise teatri hälli- ja noorusaegadest, on olnud tema Mekksaks ja Medii-naks — Berliin, kust on tulnud meile hiljemgi voole, mis on nõudnud lühemaks või pikemaks ajaks meie teatri-publiku tähelepanu: tuletagem meelde vaid ligi kümme aastat tagasi meie lavasid vallutanud saksa ekspressionismi ja sama pärit-oluga oli ka see lühike tõus klassikalise draama taaselustamise alal, mis sakslaste eeskujul haaras meiegi teatrit.

See saksa teatri oheliku otsas sammumine kõiges, eriti aga repertuaaris, on jälgitav kogu meie teatriajaloo lühikesel kestvusel. Ei või ega taha salata, et see minevikus on andnud edasiviivaidki tõukeid meie teatrite arengule, kuid sel ei puudu ka rohked eitavad küljed, ja viimased avalduvad kõige selgemini just repertuaari küsimuses.

Kõik oli meiegi teatrite repertuaari alal seni hea ning sobiv, kuni asus Berliin oma teatrite repertuaariga samal dikteerival, ettekirjutaval seisukohal oma mõjuringkonda kuuluvate saksa ja teiste maade suhtes, nagu on Pariis mõõduandev prantsuse provintsiteatritele. Pahemaks ja koguni halvaks aga muutus lugu, kui Berliin kaotas oma mõõduandva ja määrava mõju repertuaari küsimuses, muutudes ise sõltuvaks peamiselt teiste rahvaste suurtes teatrites menu saavutanud näidendeist, sest nagu kinnitavad juhtiva saksa teatriarvustaja kogutud andmed, mängivad Berliini 31-st teatrit ainult 18 välismaaliste autorite teoste kõrval ka saksa algupäraseid näidendeid. See murrang Berliinis on segi lõõnud ka meie teatrite repertuaari, muutes tänapäeval mängukava küsimuse kõige valusamaks ja hellemaks kohaks meie teatrite vaimlises kriisis.

Repertuaari kriis süveneb meil veel eriti selle tõttu, et eesti algupärasest näidendite protsent moodustab meie teatrite repertuaaris veelgi murdelisema osa kui suurrahvaste juures, kuna meil ära langevad ka mitu kuud mängukavas seisvad lööknäidendid. Meie teatrite hooaja mängukavas olev võrdlemisi suur arv näidendeid muudab meil repertuaari küsimuse teatavamaks kui näeme seda ühegi teise meist suurema ja kultuurilt vanema rahva juures. See võrdlemisi paljude näidendite mängimine asetabki sageli ülesamatuid raskusi meie teatrite repertuaari koostamisele.

Kuid neist raskustest ülesaamiseks pole meie teatrid teinud kaugeltki veel kõike vajalikku. Meil valitseb kahjuks veel praegugi sama lihtsameelsus selle küsimuse lahendamisel, nagu muiste. Tänapäeval on vaid ühel suuremal eesti teatril ametis palgaline dramaturg, ja seegi on ühtlasi ka sama teatri kõigi sõnalavastuste üldjuht, kes ei saa pühendada kogu oma jõudu ja aega repertuaari küsimuse lahendamisele. Teistes suuremates eesti teatrites on dramaturgi kohad kaotatud ja mängukava koostamine on asetatud teiste õlgadele, kes peavad seda tegema muude ja küllaldast tööde kõrval. Sellega seletubki meie teatrite mängukavade juhuslikkus ja viimase tagajärjena — puudulikkus. Reinhardti teatrite dramaturg Arthur Kahane

kirjutab näiteks oma *Dramaturgi päevikus*, et tal tuleb lugeda iga päev üks näidend. Selle juures ärge unustage, et Reinhardti teatrite juures töötab mitu dramaturgi ja seal on võimalik mängida ühte näidendit kuu või mitugi kuud. Meie repertuaarid koostatakse aga äärmiselt juhuslikult, kas mõne saksa teatriajakirja järele, millest leitakse teateid mõne näidendi hea menu kohta ehk ka jälle meid järjekindlalt külastavate Riia vene ja saksa teatrite repertuaari järele. Selline sabas sörkimine on juba iseenesest eitamiseväärne.

Sakslaste jälgedes kõndimine repertuaari küsimuses on meie teatrid viinud nii kaugele, et meie ei näe oma lavadel mitte enam inglise, prantsuse ja teiste rahvaste autorite originaalide järele tõlgitud teoseid, vaid pea erandita ikka ja ainult saksakeelsete tõlgete järele tõlgitud näidendeid. Sageli on aga sakslased teinud suuri muudatusi välismaiste autorite tõlkimisel, muutes teksti lühenduste ja täiendustega selliselt, et originaalist on vähe järele jäänud ning kaugeltki iga kord pole sakslaste muudatused tulnud kasuks näidendi algtekstile. Millised takistused võivad tekkida sellistest tõlgetest, olgu näitena nimetatud juhuse kõige ligemast minevikust: kui *Estonia* näitlejad hiljuti külastasid Helsingit, siis sooviti seal näha *Elu aabitsas* meie kaht näitlejat, kuid võimata oli saavutada soome ja kahe eesti näitleja koosmängu sel lihtsal põhjusel, et meie näitlejad olid õppinud *Elu aabitsas* osad saksakeelse tõlke järele tehtud eestikeelse tõlke tekstist, soome näitlejad aga olid õppinud oma osad prantsuskeelse originaali järele tehtud soomekeelse tõlke tekstist ja eesti- ning soome-eroriginaalide järele valmistatud tõlkeid läksid sel määral lahku, et oli võimata saavutada koosmängu.

On täiesti väärarvamine, et iga mujal menu saavutanud lavateos võiks meilgi läbi lüüa. Juba see tõsiasi peaks sunnima loobuma meie teatrid oma repertuaari koostamisel erilise „löökpala“ harrastusest ja nende valimisest. Kui seda tehaksegi, siis tuleb siin talitada märksa nobedamalt, kui meil tavaliselt toimiks: kui lööknäidend on läbistanud juba kõik euroopa riikide lavad ja sellest on möödunud tubli aasta või rohkemgi, siis alles jõuab see meie teatrite lavadele, nagu näiteks *Mary Dugani protsess*. Soovitasin näit. ühele teatril kassa- ja lööknäidendit juba aastat kaks-kolm tagasi, kui teos oli jutustisena ilmumisel eriti populaarne meilgi. Lasti aga paras moment mööduda ja võeti repertuaari alles nüüd. Õnneks sellest hoolimata saavutati ka nüüd kassalist menu. — Meie mõtleme liiga aeglaselt.

Aga sobivam kui lööknäidendite harrastamine, ka kassa seisukohalt võttes, tohiks meil olla iseseisev repertuaari koostamine, tehes valikut osemalt loetud näidendite hulgast. Selle juures peaks meie teatrite repertuaare koostavad isikud panema suuremat rõhku suurte kultuurrahvaste näitekirjanduse kõrval just väikerahvaste näitekirjanduslikule loominguale, kust sageli on leida märksa sobivamaid ja meile vastavamaid lavateoseid. Meie suurteatrid aga on tundnud ja tunnustanud, muidugi väikeste eranditega, — ainult saksa, prantsuse, inglise ja vene näitekirjandust. Lahti sellest suurrahvaste eelistamisest! Kui moodsa draama murrangu sünnitajaks oli ligemas minevikus väike Norra suur Ibsen, siis leidub ka tänapäeval väikerahvaste näitekirjanduses rida lavateoseid, mis oleksid meie teatripublikule suuremat huvi pakkuvad ja meie algupärasest kirjandusest arendavamad, kui on seda need keskpärad suurte rahvaste näitekirjandusest, millest lavastavad meie suuremad teatrid. Ehk mis tunneme meie rootsi näitekirjandusest peale Strindbergi? Kas on ükski meie teatritest tundnud huvi sellise jõulise näitekirjaniku vastu, nagu on daanlane Borberg? Kas oleme huvitunud, et peale Hejermansi on hollandlastel ka tänapäeval juhtivaid lavakirjanikke? Poolakaist oleme lavastanud viimase kümne aasta kes-

N. TRIIK

PR. A. K.-L.

tes vaid Tadeusz Rittneri näidendi, aga sedagi kindlasti ainult selle tõttu, et nimetatud kirjanik avaldab oma näidendeid tavaliselt ise juba kahes alguskeeles, poola ja saksa keeles. Viimase järele tulevad need siis meilegi. Aga mis teatakse meil sellistest huvitavatest poola näitekirjanikest, nagu on: Szaniavski, Perzynski ja Nalkovska? Čehhidest oleme lavastanud vaid Karl Čapeki *Kuri*, aga et sel kultuurrahval on veel rida vägagi häid näitekirjanikke, nagu František Langer, Hilbert, Olga Čeinpflugova j. t., — milline teater meil oleks olnud huvitatud neist kirjanikest, kõnelemata veel sellistest kogu Lääne-Euroopas hea kuulsuse võitnud näitekirjanikest, nagu bulgaarlanna Ana Kameneva, sloveen Cankar ja kroaat Ivo Vojnovič, itaallane Pirandello? Hispaania ja portugali näitekirjanikest ei teata ka midagi. Ja ometi need kõik on tänapäeval tunginud oma väiksema või suurema kodumaa piiridest väljaspoole ning mitmedki on saanud kultuurrahvaste teatrite repertuaari raudvaraks. Nad on kodunenud meie lõunapoolsete naabrite juures ja, on lennanud üle meie peade Soome lahe põhjapoolsele kaldale, ainult meie pole neid näinud, sest sipleme ikka veel pöpsidena saksa repertuaari sabas, olles ikkes ja tehes teopäivi saksa näitekirjandusele ja selle orientatsioonile.

Lahti ja vabaks sellest!

Tean: tullakse vastuväitega, et nende minu poolt siin nimetatud maade autorid on meile sageli keeleliselt kättesaamatud. Kuid see vastuväide ei pea paika. Kui neist mõni ongi algupärands meile kättesaamatu, siis on kõigest siin nimetatud autoreist olemas tõlked suurrahvaste keeles ja erandina olgu sel puhul lubatud ka tõlke järele tõlkimine. Muidugi tuleb nende väikerahvaste näitekirjanike teoste hankimisel näha veidi rohkem vaeva, kuna neid ei paku saksa näitekirjanduse agentuurid, nagu teevad nad seda oma kirjanike näidenditega. Kuid suurem takistus on esmalt just ja ikkagi meie teatrite repertuaari koostajate vaimses loiduses. Teise ning mitte vähem tähtsa takistusena tuleb nimetada meil nii sisse juurdunud nähist, et meie suuremate teatrite näidendite tõlkimine on teatud määral monopoliseeritud: kahes näit. on tõlkimine omanimestele oluliseks kõrvalisettevõtteks, millest loobuda ei raatsita. Ja mõlemas paigas on keelte piiratud oskus jällegi selleks vedruks, mis neid tõlkijaid

ja nendega koos kogu meie teatrite repertuaari viskab ikka ja jälle tagasi saksa keele juure.

Ühtlasi tuleb märkida sedagi, et repertuaar ei ole Tuhka-Triinu osas mitte ükski meie juhtivates teatrites, vaid samuti ehk veelgi rohkem ka meie maalavadel, mis oma repertuaarilt moodustavad mingi ühise ja ülemaalse kõlgaste peksmise talgud. Lugesin meie maalavade mängitavate näidendite statistikat, millest leidsin, et kõige mängitavam teos on *Juta Kalkutast*. Asjata oleks siin teha etteheiteid neile, kes mängivad selliseid lavateoseid, sest selle olulise ja tähtsa külje paranduseks pole seni astunud minu teades ainustki, sammu. Meil on küll korraldatud kümned, kui mitte sajad näitlemise oskuse õpetamise kursused, aga asjata olen otsinud nende kursuste õppekavast juhatusi ja loenguid selle kohta, mis maalavadel mängida sobiks, arvestades meie olemasoleva algupärase ja tõlkelise näitekirjandusega. Selliste näpunäidete ja juhtnööride andmise vajaduse mõtegi pole suutnud tekkida nende näitekursuste korraldajate pea-ajudes. Siingi peab olukord põhjalikult muutuma, kui soovitakse näha paranemist meie maalavade näitekunsti harrastuses.

Pole just väikesed ka need takistused, mis meie suuremate teatrite repertuaari koostamisele on veeretanud Berni kirjandusliku konventsiooniga kergemeelne ühinemine. Kuna see on jätnud meie lava kunstilised huvid täiesti kahesilma vahele, need koguni eitada Berni konventsiooniga ühinemine on toonud kaasa meie teatritele — igauhele üksikult — pikemaid kirjavahet ja sekeldusi iga otse võetava tõlkenäidendi puhul, kuid ülesaamatud pole needki raskused, aga nende ühine kõrvaldamine oleks märksa kergem, kui on seda praegune iga teatri heitlus üksikult, mis nõuab eriti provintsi-teatreilt liialdast ajakulu.

Teeme kokkuvõtte meie teatrite repertuaari puhul tekkinud vajalikest ümberkorraldustest ja parandustest:

- 1) Esikohal tuleb silmas pida algupärasest näitekirjandusest.
- 2) Kuna meie teatrite tõlkerrepertuaar jälgib ühekülgiselt ning eesti lavakunsti iseseisvale arengule kahjutoovalt liialt saksa teatrite repertuaari, siis on hädapärane, et meie teatrite repertuaar koosneks suurrahvaste meisterteoste kõrval väärselt teiste, meie kultuuriliselt ligemal seisvate väikerahvaste näitekirjanduslikest teoseist.
- 3) Tõlkimisel tuleb võimalust mööda kinni pidada algkeelest tõlkimise ainuõigest põhimõttest.
- 4) Tõlgete soetamisel tuleb panna rõhku eeskätt tõlgete lavakeelelikkusele ja kirjanduslikkusele. On hukkamõistetav, kui tõlkeid valmistavad sama teatrit kutseliselt arvustavad isikud, teatriarvustajad, kes järjekindlalt kirjutavad ajalehtedes arvustusi sama teatri etenduste kohta, kelle teenistuses nad tõlkijatena seisavad.
- 5) Teatrites ettekantavad tõlked olgu eeskava-lehel varustatud tõlkija nimega, mis kindlustab eelpoolsete nõuete teostamise kontrolli.
- 6) Suuremad teatrid peavad panema suuremat rõhku repertuaari küsimuse kavakindlamale lahendusele, suurendades tarbekorral väljaminekuid dramaturgi palkamise arvel, mis toob kahtlematult ka suuremaid sissetulekuid teatrikassale.
- 7) Repertuaarist olevate tähtsamate teoste lavastamise eel koostagu teatri dramaturg pikema kirjanduslikud ülevaated etendusele tuleva teose kohta, mis saadetakse kohalikkudele ajalehtedele avaldamiseks seniste mittemidagiütlevate teatri-büroo reklaamkirjutiste asemel; samaks otstarbeks tuleb kasutada eeskava lehega praegu kaasaantavat kuulutuste brošüüri, milles peaks leiduma ülevaade mängitavast näidendist, selle autorist ja muid teatriküsimusi käsitavaid kirjutisi.
- 8) Maalavadele näitekursusi korraldavad asutised peavad panema rõhku juhatuse ja õpetuse andmisele mitte ükski näitlemises, vaid ka olemasoleva väikelavadele sobiva repertuaari tundmaõppimises, näitekunsti instruktorite kõrval tuleb ametisse kutsuda vähemalt üks dramaturg.

Bernhard Linde

Juhana Cajanus

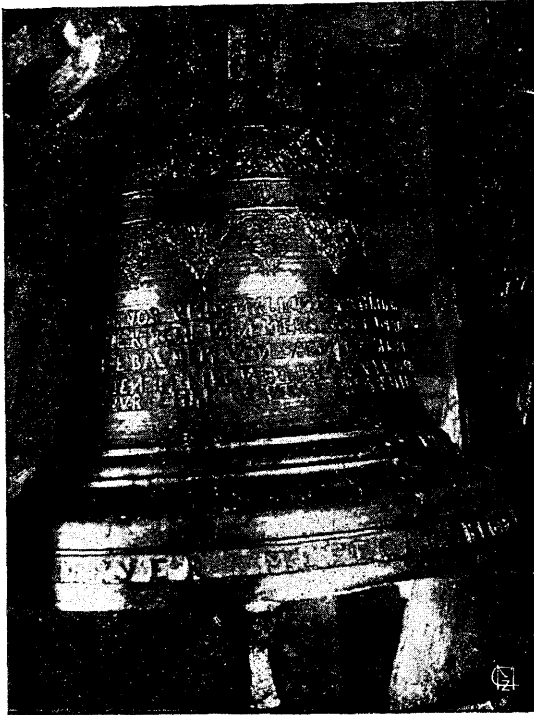
ÜKS WAJAMLIK LAUL

(kus selle maailma kaduw asi ette tuuakse) ja ka kuidas
inimene surma wastu enmast trööstida wõib

Oi sa wilets inimene,
arg ja pime,
et sa iked läbi ööd,
et sa kurdad kuulamata,
kaalumata
Surma musta mõrtsukööb!
Wiis on wana wööral sellel
wikatwellel,
Looja looduse järele
hääb ja halwad langusooaga feltfis
laste feltfis
murda, peksta mullasse.
Sookseb, haarab, ritub, raiskab
põrmuks paistab
hirnu hirmsa käte all.
Ei ole abi hüüblemisest,
oiglemisest
arajuuga soigujal.
Waja nutt siis jätta maha
otse näha
ümber kõige ilma wiit,
waadelda kõik waadeldawad,
kuuleldawad,
kas ei leidu seltsi siit.
Kas ei kosta kooluhääli,
kaebe keeli
kõigest kõrwu mujaltki?
Tuules, taewas, tähti peres,
maas ja meres
kaduwal on kaaslasti.
Kõik, mis maa pääl roomab, rändab,
jaamab, jändab
ise warsti muld ja maa,
kõik, mis puuski laulab, liigub,
kopsleb, kiigub,
puust peab põrmu langema.
Lenda lindu, mis sa lendab,
ei sa lenda
ära koolu kurja käest,
wõib see linnu wilkamagi,
wäkklewagi,
tuua alla tuule wäest.
Rel on keha kargem karstem,
wirgem, wärstem
kui on kalal järwevees?
Siiski surm ta järgi hüüab,
finni püütab
weeretute wete sees.
Haud on walmis wäikestle
maimudelle

kõris hane hirmsama.
Sane haud on kohisewas
katlas keewas,
teine kõhus keetija.
Seinad kaunid kõdunewad,
kuigi kenad,
kui nad äilmes õitsewad,
puud ei pääse passud juured,
sirged suured,
kuigi kaua kasvawad.
Riivid kangrul, kaljud kõwad
purunewad,
katti tuhaks taotakse,
raud, see kõige rebestaja
rabastaja,
roostega lõhutakse.
Ei nii wäikest, wõimetumat
wäetimamat,
keda süüa surm ei teaks,
ei nii wahwat, wilunuimat
wõimakaimat,
kes ta kätes wastu peaks.
Raanele kui kõige ilma
heidad filma,
waat' kuid teinud Looja ta:
liigub, liugub, käändub, keerleb,
ringi pöörleb
kirgas taewas tähtiga.
Kord ta pöördub pöörlemisest,
keerlemisest,
pöördub pöördumatumalt,
käändub käega käsuanaja,
kõige-sundja
tagasi tulematult.
See on saatus särelewal
taewakeral,
see on tähtedel tulistel,
see'p see iga kustumatul
päewakettal,
see'p see kindlus kindlatel.
Singelised, hingetumad,
hooletumad
muutumata muutuwad,
kõik tund-tunnilt ja päew-päewalt
aasta-aastalt
lõpule lähenewad.
Kõik kes loodud kadunewad,
kõdunewad,
juba loodud laadiga.
Kas on ime, kui ka sina

Fot. V. Pulst, Karulas

Karula kiriku kell

kaod kui wina,
patukott sa patuga?
Mis on rõõm sul rikas olla,
rõkatella
siin ses linnas laguwas,
mis on asja ehitada,
armastada
majas nõnda muutuwat?

Otsi muud siis elu andi
mis su enda,
püüa tallu taewasse,
maale, mis on muutumatu
puutumatu,
riffamasse rõõmusse!

Säääl on rõõnud lõppematud,
süüd ja patud
peetud puhtaks jäädawalt,
säääl oma laulad laste seltsis
langu seltsis
wõiduwiiši wõimakalt.

Kuid ei keegi koolemata
kadumata
sinna siit ei minna wõi,
sest sa, süda waewaline,
arg ja pime,
nutad suuri surma tõid.

Tõlk. A. Anni

P. Mustapää

**Yr halle Laul, kuita se Inninen Helena Eriko Cyttar hukka sai mõistetut Mõrtsukatõ perrast
Sel 11-mal Nofemberi Ku Päiwal Anno 1778**

Ja külm rõskesse kongi
tema nüüd wisati.
Ja külm ning kopitand räbal
ta rõiwaile lisati,

ning puisele lawitsfalle
siis lastus ta walus waas
ja puisel sel lawitsfal tal
nüüd mällu tärkas taas

kogu eilne päew ja ka õhtu
ja iseäranis õõ,
mil tema langes ning tegi
kole-koleda kuritõõ.

— „Oh armas, wäike Jeesus,
kes sa oled nii kulla-pai,
oh armas wäike Jeesus,
mina tunnistan sulle waid,

ent ainust sõna ei lausu
neile kohtunikele ma,
neile mustile kohtunikele,
kes tulewad usutlema.

Oh armas, wäike Jeesus,
see mees oli jõe ja wõik,
kel mu tillemaißt tillemad patud
teada oliwad tõik.

Üht teist ent armastin meest ma,
ma teda jumalain waid,
tema eest oma pispatte,
ah, salgasin nagu sain.

Mina olen nii ilus, Jeesus —
pilk waid sa minule lõõ,
küll näed — kuigi ses kongis
on pime kui pilkane õõ.

Ja ta kuulutas uulitsail aiva,
see mees, see jõe ja wõik,
mu pisikseist patukestest,
mida waid teadis — tõik.

Oh eile hilisõhtul —
nii raske kõnelda ju,
kuna kurgus on pisarad patil
ja olen nii trööstitu.

Oh eile hilisõhtul
tema otsustin tappa ma.
Ta oli nii rõwe ja jõe,
jõe inimen oli ta . . .

Ja muud ei midagi, Jeesus.
Nõnda tegingi kuriteo.
Oh aita, mu pää pääle pane
oma pühawägine peo!”

Tõlk. A. Raud

Karl Anton

Ebausk merel

IGAS elukutseliigis valitseb oma ebausk; selle aluseks on alati teatud põhjused. Ei pea arvama, et merimees on ebausklikum kui teised inimesed. Ei! Kuid tema muinaslood ja vaimude-jutud on saanud rahvuslikuks ja osalt nende ülesanne on ka veel — kartlikeledele maarottidele merel hirmu peale ajada. Lai meri mõjub tihti ka tänapäeval küllalt salapäraselt nendele, kes sõidavad sellel, ehkki merd valitsevad loodusseadused kõik on seletatavad teaduslikult. Kui palju enam võis meri mõjuda varemadel sajanditel, keskajal ja eriti vanal-ajal, kui iga loodusnähte juures oletati vaimu ehk jumalat: veevaimu, jõevaimu, allikavaimu, mäevaimu j. n. e. Isegi aegadel, mil juba looduslikud seletused maksmata hakkasid, umbes neljasaja aasta eest, oli veel usk kõvasti kinnijuurdunud nõidadesse ja kuraditesse. Kõik rahvad teavad jutustada vaimude-lugusid ja muinasjutte ja hoiavad neid alal kui väärtuslikke mälestisi. Merimehed, kelle elu mõõduv tihedas kontaktis loodusega ja päeval kui ööl sõltub mere võimust, näitavad siinjuures teatud püsivust; isegi, kui nad ebausu üliloomulikkude nähete suhtes peavad tunnustama tühiseks, ei saa nad seesmiselt sellest siiski täiesti vabaneda. Eriti aegadel, kui purjelaevandus oli õitsengus, teati jutustada palju koledaid juhtumeid merel, mis olevat tõesti sündinud. Tänapäeval, kus aurujõud igalpool sammub oma võidukäiku, suiguvad vanad lood vähehaaval unne ja unuvadki.

Merimeeste muinaslugude sünn põhjendab kas teatud, veega ühendusesseisvate loodusilmutiste seletusele, või usule, et saladuslikud jõud oma äraseletamata ilmumisega sel ehk teisel viisil ja juhul on kaasa mõjunud; lõpuks mängivad meriseikluste kirjeldamisel suurt osa vale ja hooplemistung.

VANA AJA MERISEIKLUSED. Vanasti usti, et maad ümbritseb Oceanus, et temas loojenes õhtul päike ja et tähed tõusid tema vetest. Kauges läänes moodustas ta sissekäigu surnute-maailma. Ikka ja jälle sõandasid julged mehed minna meretele, et võita teda. Kaugel merel pidid ümber hulkuma vaimude laevad ja sügavustes elutsema vastikud koletised, et varitseta inimelusi. Muinasjutulis Odysseuse kümneaastaseid eksisõite Vahemeres tunneme juba koolieast. Muinasjutt argonautidest kõneleb ujuvatest kaljudest, mis purustasid laevu. Odysseuse seiklusi tuletavad meele Sinbadi Merisõitja reisid, milliseid kirjeldavad muinasjutud „Tuhat ja üks öö“. Sitsiilia merikitsuses, kalju otsas ja selle vastu olevas veekeerises elutsesid Scylla ja Charybdis, — vastikud haukuvad ja uluvad merikoletised, kes viisid laevu hukatusse ja neelasid inimesi. — Ka Eesti mütoloogias on oma merijumalad; vanad vikerlased matsid oma kangela-seid põlevas laevas tormisel merel, sõnades: „Tahan surra, kuidas elasin, tahan surra, kuidas sõdisin!“

LAEVA VETTELASKMISE KOMBED. Laeva ehitamisel valitsesid kohati kombed, millede aluseks on omapärase seletused. Hollandis, Belgias ja Norras löödi ja lüüakse võibolla nüüdki veel varastatud puust tehtud klots, et laev võiks sõita kiiremini. Samuti, kui kiili valmisraimise ajal, esimese kirvelöögi juures sädemed lendasid laiali, pidi laev hukkuma esimesel reisil. Õnnetoovaks esemeks on hõberaha, mida pandi suurmastil alusesse. Veel on õnnetoovad laevale hobuseraud, — nagu neid veel tänapäeval leidub paljudel ehitistel, — ja kul-lasse raamitud haikala hambad. — Laev saab selles mõttes nime, millised omadused talt pidid olema nõuetavad. Mõningate aastasadade eest nimetati laeva meeleldi pühikute järgi, kes siis pidid laeva kaitsma. Vanaaegsete laevade nina ja pära kujud olid nimetamistega tihedas ühenduses. Teatud nimeedega üksikutes maades laevu ei tähendatud, sest et sarnanimelisi teisi sõidukeid varitses kestvalt õnnetus. Isegi teatud algtähti peeti halvaks tundemärgiks.

Tänapäevane vettelask laeva ristimisega tuletab meele vanu aegu. Veinipudeli purustamine laeva nina vastu ku-

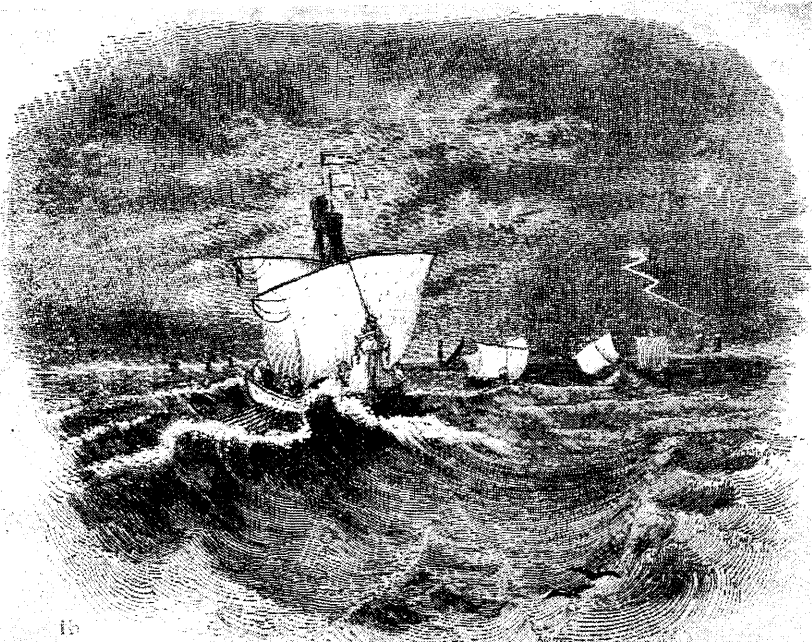
Kapt.-major K. ANTON

jutab võibolla merijumalale pühendatud joogi ohvrit. Kui pudel ei purune, — on oodata halba. Sama on maksev ka ebaõnnestunud laeva vettelaskmisel, eriti kui selles juures hukub inimesi. Ka sideme katkilõikamine toimub vastavalt paganausuliste kommetele.

Kuidas on lugu laeva väljasõiduga? Välja sõita reedel on kergemeelne; siis varitset vana ebausu järgi surm, ka Kristus suri sellel päeval, suurel reedel. Pühapäev on alati hea päev väljasõiduks. Kui kogu nädal pole juhtunud midagi ebaõnneks, siis juhtub seda kindlasti pühapäeval pealelõunal: kas laeval jääb keegi haigeks, ilm muutub halvaks, või muud. Kolmapäeva ja neljapäeva loetakse samuti soodsate päevade hulka. Kui laevast sadamas rotid lahkuvad, siis tähendab see, et laev peab reisil hukkuma. Võib ka olla, et rotid tunnevad laeva vastupidavust lekkimisele. Kui keegi astub pardale ja talle visatakse järel vana king, siis mõjub see õnnetoovalt. Õnnetusttoovaks peavad merimehed ka vaimuliku, advokaadi ja naiste kaasreise.

ENNUSTUSED SÕIDUL. Merel peab austama iga-sugu käske ja määrusi, kui ei taheta sattuda vastuollu valitsevate laevakommetega. Vilistamise kohta laevas maksab eri määrus. Tuulevaikusel on vilistamine lubatud, et ergutada nii tuult; lubamatu on vilistamine tormiajal ja paadis. Vastutuult silitada — toob õnnetust, samuti aevastamine jõulupühal. Ka ei tohi vastutuult õmmelda ega lappida, — sellega tuult nii öelda kinni õmmelda või kinni siduda, kuid seda tööd võib teha ilusa ilmaga. Kaotab laev oma lipu, ehk rikutakse see kuidagi, on oodata häda.

Nagu teada, jälitavad laeva ta reisil tihti kajakad, — et leida toitu. Lendavad nad maa poole, siis on oodata tormi merelt, — see on nähe, mis vaevast täiesti võib kuuluda ebausu-valda. Mõõdalendavates, rahututes tormilindudes arvati edasi elavat surnute hinged. Laskub raale kaaren, siis peetakse teda „õnnetusvareks“. Tormitoojaks on ka albatross, — lõuna merilind, silmapais-tev lendur, keda kohata võib sadu miile rannast eemal; linnu tapmine toob õnne. Rahutoovaid tuvisid tervitab merimees alati rõõmuga, kukke ta arvab samuti õnnetoovate lindude liiki. Kui nähakse delfiine, siis rõõmus-

tab see merimeest, sest need väledad poisid on samuti heas lugupidamises.

Ilmastikku mõjutavate tähtede hulgas pidi eriliselt olema kuu, millest usti, et ta sööb pilved ära ja merimeestele mängib nii mõnegi vingerpussi. Sära kuu ümber laseb oletada halba ilma. Ka vikerkaar peab olema ilmaennustaja. Juhul, kui ta allpool on heledam kui ülal, tähendab see, et ta joob merest; nähakse teda merel, tuleb ilus ilm, lookleb ta maal, siis on oodata halba ilma. Imestust kutsub esile n. n. „püha Elmi tuli“. See kujutab elektrilist, põõsakujulist sädemestikku, mis äikesega ehk vähe aega enne või pärast seda mastide otses, raamnukkides ja takelvärgis nähtav ja on kuulda suseva helina. Vaadeldi seda leeki osalt umbusaldusega, osalt rõõmuga, ja oletati selles peituvat surnud sõbra hinge. Mere sädelusel on Hollandis omapärane seletus: et kurat sõidab siis põlevas tõrvatünnis veepinna all ja tekivad sellest välgud üles poole, nii et kogu meripind muutub heledaks.

KRAAGID JA MERIMAOD. Kraagid kuuluvad muinasjutuliste meriloomade liiki. Nad sarnanevat tindikalale, eriti kalmari tõule. Tindikalad on n. n. peajalgseid, kellest tähtsaimad omavad kehapiikkuse kuni 5 meetrit. Nende kümnest, imemissarvedega varustatud käpast on kaks pikemad kui 20 meetrit. Mõlemad pikad tundeorganid on arenenud haaramiseks, — võivad täiesti tagasi tõmbuda ja ka korruga esile paisuda. Tindisarnase vedeliku abil keha küljes olevas kotikeses võivad loomad vee kiiresti ära segada ja nii end oma vaenlaste eest kaitsta. Loomade kaal võib olla üle 1000 kgr. Keegi merimees jutustab tema laevale hüpanud kalmarist. Kalmaril oli olnud noolekujuline, terav ja oimudega varustatud keha; läbi otsmikus oleva augu pritsis ta vett suure sarvega üles. Tegelikult leidub kalmaril kõhupool küljel lihav trehter, mille kaudu hingamisvesi välja tõugatakse. Paljude aastate eest tõmbas üks tindikala ühe ujuva indiaanlanna vee alla ja uputas ta. Pole võimatu ka asjaolu, et merisigavustes leidub veel praegugi niisuguseid eksemplare, kes oletatavasti võivad olla umbes 25 mt pikkused. Vanal ajal leiame väga palju, kuigi sagedasti liialdatud andmeid niisuguste hiiglaste kohta. Nii jutustab „Talmud“ ühest Vahemere elajast, kes ära söönud 60 linna ja 60 teist linna ta lihaga loomi olevat toinud. Ühe teise juudi teose järele vajas üks laev kolm päeva seks, et sõita niisuguse looma peast sabani. Rooma kirjanik Plinius kõneleb poliüübigist, kes omas nii pikad käpad, et need olevat takistanud läbi-

sõitu Gibraltarist. Hiiglakalmaride olemasolu usuvad tänapäeval paljudki uurijad. — Edasi annavad põhjust igasugustele liialdatud kujutlustele ja mõnelegi loole — merimaod; neid on väga palju liike. Nende asukoht on enam-vähem Lõuna-Aasia ja Põhja-Austraalia vahel. Nad võivad olla 2 mt pikad. Tahetakse aga neid näha mitmes kohas veelgi pikematena. Väidetakse, et nad nagu valaskaladki vee välja puhuvad ja pika, terava, musta pea omavad ja väga kiiresti liiguvad. Et aga neist müüdisajal võiks veel kusagil olla hiiglaliike, selles peab küll kahtlema.

MERIHÄLDJAD JA NÄKID. Näkkidest, merineidudest ja merihäldjatest on palju lugusid. Kõikide nende olendite välimus sarnaneb inimesele, kuid ülemine kehaosa on kaetud soomusega, lõpeb kalasabaga ja sõrmede vahel on oimud. Meesolendid on pikahabemelised ja enamjaolt tumeda vaatega, kannavad peas vesirohelist kübarat ja on neil rohelised, sageli rauast hambad. Ka kääbuseid, mitte suuremaid kui põial, leiduvat merel; nende kõrval väikesi elfe, kes elutsevad veemullides. Merihäldjad suhtuvad üldiselt inimestele heatahtlikult, näitavad ennast aga vahete vahel ka koledatena ja verejünlistena ning röövivad maapealseid tütarlapsi. Teisiti käituvad merineitsid ehk näkid. Nemad meelitavat enda juure merimehi ilusa lauluga, et siis ühes nendega merivoogudesse kaduda. Ulgumerel nad vestlevad ikka ja jälle mõne kapteniga, kes neile eriti meeldib, teatavad talle tormi tulekut ja annavad igati head nõu.

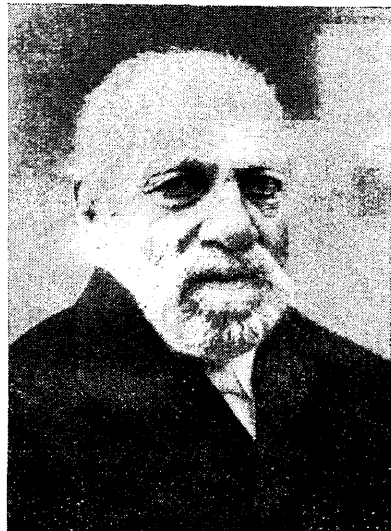
KLABAUTERMAN. — See on laeva kodukäija ja esineb teda nimelt põhjamaade merimeeste lugudes. Teisiti nimetatakse teda veel „kliüuterma'iks“. Sõnaga „kliüuterdama“ väljendatakse tihti merel askeldamist ehk mõnd agarat tegevust. Ta kääbuse keha pikkus ei olevat enam kui 0,5 m. Tal on suur, tulipunane pea, valge habe ja rohelised hambad. Harilikult kannab ta madruserõivaid ehk kollaseid pükse, ratsasaapaid ja terava põhjaga kübarat. Alati hoiab ta käes puuvasarat ja asetseb ise enamjaolt ankru seadise all, tormiste ilmadega aga mastis. Niipea kui ta märkab, et laev on määratud hukkumisele, põgeneb ta sellelt kiiresti. Meeskond teab siis, mis neil ees seisab. Klabautermani iseloom väljendub väga mitmekesiselt. Nagu päkapikumees aitab ta virku inimesi, — teda on leida laevas kõikjal ja vihas- tab ta kehvast laiska merimeest nokkimise ja näppistamisega, nii et see roheliseks ja siniseks muutub. Nii kaua kui teda koheldakse hästi, näitab ta ennast heategijana. Teispoolt kujutatakse teda kui kahjulikku olen-

Aleksander Brandt

Laevasõidust, unistustest ja katsetest

TSAAR Nikolai I aegu üks *Teaduste Akadeemia* liige, oma uurimustega galvanismi ja leiutistega galvanoplastika alal kuulus Jakob, kavatses ehitada paati, mis ka vastu voolu võiks kiiresti liikuda. Jõuallikana oli ettenähtud tugev galvani elementide patareid. Sel teel saavutatud jõud pidi paadi selle pära kruvi juure kinnitatud sisseseade abil nagu aurupaadi liikuma panema. Keiser ise oli asjast elavasti huvitatud ja lubas leiutaja kullaga üle puistata. Paat ehitati, lasti keisri silma all Neevale ja liikuski pärvett suurepäraselt; kui ta aga vastu tugevat voolu pidi tagasi pöörduma, ei suutnud ta paigaltki liikuda, nii et ülevedajad ta oma paatide järel pidid kaldale vedama. Fiasko oli täielik. Tean seda episoodi oma isalt, I. F. Brandtilt, Jakobi lähedalt ametvennalt. Kui palju ta sai teatavaks ajakirjanduse kaudu, ma enam ei mäleta.

See episood meenus mulle uuesti palju aastaid pärast seda juhtumit, kui kaks auraha — maailmanäituselt Chikagos 1891 ja ülevenemaalisel tervishoiunäituselt Peterburis — olid taas ergutanud mu leiutajatungi. Mõtlesin endamisi, kas ei oleks võimalik niisuguse mootori galvanipatareid asendada tuulega. Kuna ma tööd ise lähemalt ei tunnud ja mul puudusid sellekohased riistad, ei saanud ma aga mudelit valmistada. Näitasin siiski kunagi reisil ühele noorele tehnikule skitsi, mille see leidis teostatava. Jätsin ülesandema tema hoole, kuid hiljem ma temast siiski enam ei kuulnud. Üks neist skitsidest on mul veel praegu alal. Kui suur oli aga minu

Prof. dr. med. et zool. A. BRANDT

imestus, kui ma umbes kahe-kolme aasta eest ühes pildi-ajakirjas nägin Pariisi lähedal Seine'il tuulestaetavat mootorpaati, mis minu projekteerituga võrreldes oli pisut lihtsamgi.

See tuleb sellest, kui alatakse midagi, mille alal ei olda eriteadlane. Sama saatuse osaliseks sai samuti

dit, kelle ilmunisega tuleb ühtlasi halb ilm ja kaob laeva õnn. Vahete vahel ta läheb ahtrilaele, külastab kapteni ja joob temaga mõne hea lonksu rummi. Talle peab valmis panema toitu, kuid ei tohi pakkuda vanu rõivaid. Näha võib teda ainult see, kes on sündinud uue sajandi alul 29. veebruari kesköö-tunnil. Eriti laevadel, mis reedel välja sõidavad, ilmutab ta end meeleldi.

LENDAV HOLLANDLANE. Ilusaim ja levinevaim kõikidest muinaslugudest on lugu Lendavast Hollandlasest. Proosa, luule ja ka operi on vallutanud see aine ja need ta ümber töötanud enam ehk vähem teravmeelselt. Kõige mitmekesisemaid muinasjutte on sellel teemil. Kõikidel neil on suur sarnadus Ahasveri, igavese juudi looga, kes olevat takistanud Jeest Kolgata teel tema maja ees puhkamast; selle-eest ta peab nüüd rahutult ringi rändama viimse kohtupäevani. Kõnesolev muinaslugu ei ulatu aga vististi enam tagasi kaugemale kui 17. sajandisse, kus arvatakse ta olevat saksa algallikast. Alul arvati, et „Hollandlase“ sõidud piirdusid Häade Lootuste maanina ümbruskonnaga, kuid hiljem sai talle tegevuspõlluks kogu maailmameri. Saksa valgustuste järele kandis ta nime von Falkenberg või Bernhard Fokke, hollandlased nimetasid teda van Straaten'iks või van Diemen'iks, inglased — van der Dekken'iks. Kõikide nende jutustiste sisu seisab selles, et kapten, kes asjatult proovis teha ringsõitu ümber Häade Lootuste maanina, vandus, et ta, vaatamata tormile ja ilmale, Jumalale ja kuradile ümber sõidab maaninast, kuigi ta peaks purjetama viimse päevani. Nuhtluseks sellise jumalakartmatuse pärast tabas teda needus, — ristelda igavesti merel. — Lood sugulasliku loomuga on „Lendavast Hispaanlasest“ ja „Surnute Laevast“. Lendav Hispaanlane ristleb La Plata jõe läheduses. Surnute laevast vaatavad välja surnupead kahurite luukidest par-

dal, tüüri juures seisab kurat ja ta kõrval luukere tunniklaasiga. Lõpuks on ette tulnud, et laevad, peajasjalikult meriröövlite omad, endid maskeerisid vaimude laevaks, — teiste merisõitjate kollitamiseks.

Lendava Hollandlase laev pakub õudset pilti: suur, must või hall laevakere, kahe laega, taakeldatud mustade ehk punaste purjedega ja ehitud mustade lippudega, millele on maalitud surnupäid ja tulelecke. Merisõitjale ta ilmub alati hallas, alati ümbritsetud pilvedest ja udust, isegi raskema tormiga täies purjes ja sõites kärata. Purjed asetuvad ise tuule järele, ja meeskonnal pole sellega mingit tegemist; muidu aga meeskond peab rängalt töötama, ilma söömata ja joomata. Laeva ja kapteni kujud võivad end igapidi muuta. Eesmasti juures seisab harilikult liikumatult kui sammas juht, Lendav Hollandlane ise, ja kliiverpoomi otsas istub klabauterman, kes suitsetab piipu. Meeskond koosneb igasugu röövlitest ja kurjategijatest. On kuulda komandohüüdeid ja viilet lael. Kohtab vaimude-laev teisi sõidukeid, siis aerutavad mõned tema meestest kirjades pakiga nende juure ja paluvad pakki kaasa võtta. Et õnnetus laeva ei jälitaks, peab kirjad masti külge naelutama, ja nimelt siis, kui laevas pole piibli ega hobuserauda. Kirjades on nende isikute aadressid, kes juba ammu surnud või täiesti tundmatud. Juhtub, et „Hollandlane“ külastab teist laeva, siis muutub selle viim hapuks ja toidumoon kõlbmatuks. — Selle muinasloo motiiviks näib olevat Bartolomeo Diaz'i ja Vasco da Gama katsed Häade Lootuste maanina ümber sõita. Palju motiive, nagu hajuvrakkide nähted ja eemalsõitvate laevade kiirte murdumisel põhjenevad pildid, on kaasa aidanud selle sügavmõttelise muinasloo tekkimisele.

Dipl. ing., kapt.-major KARL ANTON

M. MAKSOLLY

„NEED, KES VABASTASID ISAMAA“

keegi pedagoog I. Siebert. Viimane pöördus, selle asemel, et nõu küsida eriteadlaselt, — nagu mulle näis — ühe väga viljaka ideega perekonnalehe *Gartenlaube* poole (nr. 31, 1930). Nimelt avaldas ta mainitud ajakirjas väikese kirjutise „Milleks vajab kala soomuseid?“ Nii-sugusest väikesest allikast ei otsi insener tavaliselt midagi säärast, mida ta võibolla võiks kasutada. Paraku sellepärast lubangi endal härra Sieberti ja eesti laevaehitajate vahel mängida vahemeest; võimalik, et nende hulgas leidub keegi, kes alul kas või katsekski, näit. regataks, ehitab eriti kiire sõiduki. Ka meie aerutajate klubile asi tohiks olla huvitav.

Juba ürgajast alates, inimene on loomadelt õppinud mõndagi huvitavat. Laevasõit pole asjata omandanud nimetuse aviaatika, vaid tuleb see ladina keele sõnast *avis*, lind. Kaladelt on laevaehitamisel omandatud ühtteist kasulikku. Kiil, mis vastab oimudele, õhukambriid, mis tuletavad meele ujumispõit. Iseäranis allveepaadi ehitamisel on kala ehituse uurimine eriti tulus.

Kalade klass on väga mitmekesine ehituselt, kujult, kehakattelt ja liikumisviisilt. Meid huvitavad vaid mõned meie jõekaladest, näit. havid.

Need kalad on eriti kiired ujujad, ujuvad nimelt voolavas vees ja noolivad seejuures värkkiirelt vastu voolu, hoides suu pärani lahti. Viimast osalt saagi, vähemate kalade, mugavamaks tabamiseks, osalt ka hin-

gamise kergendamiseks kiire liikumise puhul. Sunnib ju meidki kiire jooksmine avama suud, et rohkem õhku hingamisorganitesse pumbata. Ka kiirelt liikuv kala nõuab rohkem hapnikku, mis, vees lahundunud, uhab ta lõpukseid. Lõpuse kaarte vahel voolav vesi paisatakse lõpuste lõkmete taga rütmiliselt välja. Sellega saavutatakse tagasitõuge, mis sõude-, eriti aga sabaliigutuste lisana kala edasi ajab. Nüüd voolab aga lõpustelõkmete taha väljapaisatud vesi eest tahapoole vastu kala külgi ja takistab tema edasi noolimist. Selle paralüüserib meie autori arvates kalade soomuskate. Katusekivide sarnaselt teineteist kattes, on soomused nimelt ülemist äärtpidi naha külge kasvanud. Nende sidenahake sisaldab lihase kiikesi, mis soomused võivad pisut kohevil hoida. Soomuste länguasendi tõttu juhitakse siis lõpusekoopast väljapurskav vesi kala kehapinnalt väljapoole.

Nüüd siis praeguõeldu tegelikku ellu rakendamisest. Eriti kiire sõiduki ehitajad peaksid laeva eesossa, vee-pinna alla ehitama avara, eespool lahtise kala kurgu sarnase õöse. Selle taga, paremal ja pahemal, peab olema püstloes pilu — eest suhu voolava vee väljapaiskamiseks. Edasi peaksid laevakerel külgrõhu nagu kala soomused kõrvaldama roietesarnased plangud. Mispärast autor suust ja lõpusekoopast vee väljapaiskamiseks vajaliseks peab erilist mootorit, ei ole mulle päris selge.

Tartus, 20. mail 1931.

Prof. A. BRANDT

Fot. Kaitsevägi

Öine kahurtuli

Pedro Krusten

Sõdur

*Juba ammu käin lakk-kingen,
kurgu all lumivalge krae.
Liigun seltskonna unisein ringen,
end ropu sosinaga laen.*

*Loobin jalgu lõhnaval parketil,
sääli kun saksofoni hüüd...
Ent vahel sõjamälestiste ketti
hingen keerutab mingi süü.*

*Uni raske mu mobiliseerib,
lohed rohelised säärtete seob,
voodist kaugusse komandeerib,
laulud suun ja püss peon.*

*Möödunud sõdade seltsimehi,
unund sõpru seletan taas.
Vene teemaja vingun vehin,
veren ulaka hull kuraas.*

*Siban lahingu labürindin,
võõrain maastiken värisen paon.
Surm haugub kuulipilduja lindin,
ma maoli kartulivaon. —*

*Unen oigan... Nii vaikne maja,
rahuaega möödab torn.
Minun möödunud koleduste kaja,
ikka vaevlen veel sõdurina, morn.*

„Just nii!“

Väikesi mälestisi Jaan Oksast

OLEN märkinud 14. aug. (v. k. j.) 1914. a. Peterburis Ohta kasarmus soldatina oma päevikusse muuseas järgmist:

„Istusin sängiäärel, kui tuli mees, must kott seljas. Ta oli rässunud, rähmas, punsunud ja ilge vaatega; hõre valge habe kattis ta silmnägu, jalas olid mahaloketunud ja kahekorra keerdunud säärttega venekad.

Mõtlin: see on venelane. Kuulsin hõiget siledaks-aetud näolt (kaaseestlaselt): „Von, zdess učiteli!“ (Ümbrus oli meile kui uustulnukaile võõras). Mees ei pannud seda tähele. Siis ütles keegi jutukas vene poiss: „Ta oli haige, tema on siit roodust.“

Mees jäi laua taha istuma. Möödus ligemale pool tundi, kui kuulsin kõstrit (Alatskivilt) selle mehega eesti keeles rääkivat: „Kas teie olete kirjanik Oks?“ Mees naeratas ja vastas eitavalt. Ta rääkis, et olevat Haapsalu kreisist ja Venemaal kooliõpetajaks olnud. „Teie ema olevat hull — Noor-Eesti albumis räägib üks Oks niiviisi. — Kas teie ei olnud vaimuhaige?“ Läksin kõstrit keelama: „Kas teil pole taktitunnet!“ Kõster vastas: „Ega ma halva pärast küsi, mul oli sealpool tuttavaid, ma tunnen neid.“ Oks naeratas, vaatas minu poole ning ütles: „Ega see midagi ole, närvid lähevad segi...“

Päeval ma ei näinud iial Oksa kirjutavat, töötanud öösiti. —

15. augustil olen päevikusse märkinud: „Eile kirjutist lõpetades tuli Oks minu juure. Andsin ruumi. Jutt kaldus kirjandusele. Oksa vaade, muidu nii ükskõikne ümbruskonna suhtes, valgatas, kui esitelin end Noor-Eesti liikmena.“

27. aug.: ... „Oks on vabastatud väeteenistusest. Ta on rõõmus. Teised seisavad tema ümber...“

On meeles, et kaaslased kohtlesid Oksa rohkem vaimu- kui tiisikusehaigena, ja ta soldatist vabastumise üle tundis nii mõnigi kahjurõõmu, pidades teda simulandiks, vigurdajaks, liiati, kuna keegi ei kuulnud kaebavat teda oma haiguse üle...

Jaan Haoharu

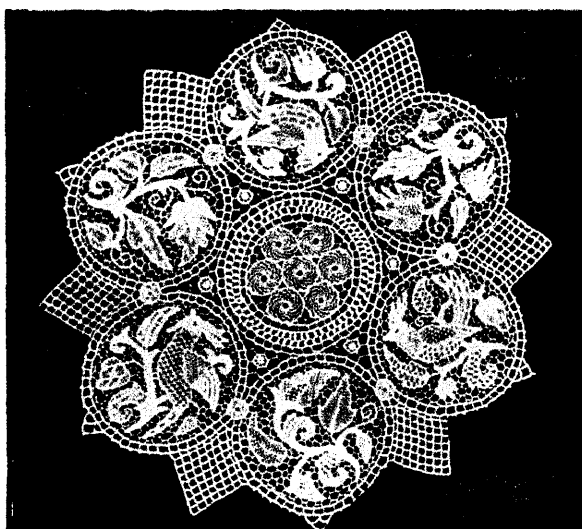
Hauasammas Jaan Oksale

Avati 10. VI s. a. Tallinna keskhaigla kalmistul Rahumäel

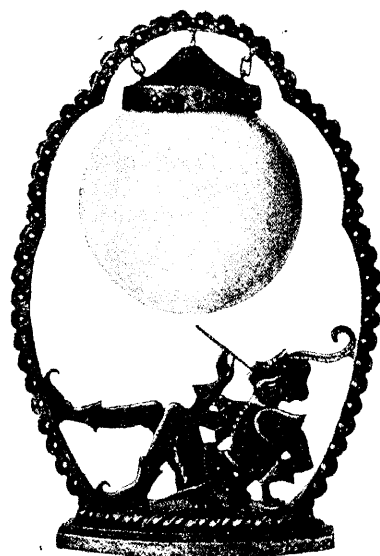
Ungari kunstikäsitööd

Klaasmaal Ungari parlamendi presidendi vastuvõtusaalis

Ungari pits

Raudlamp, sepatöö

Arno Raag

K A R U

1.

ÕELDAKSE: ettevõtlik ja leidlik vaim on enam kui miljonid rikkust. Selle rahvatarkuse tuuma arvas Kolli Peeter eneses täiel määral olevat kajastunud. Ei teadnud ta oma tuttavate ringis Vahemetsa külas ühtegi meest, kes oleks suutnud temaga võistelda „elus edasi jõudmises“, nagu Peeter armastas ütelda.

Ta oli kaotanud juba varajases nooruses oma vanemad. Viie aastase orvana oli jäänud poolpimedada vanema hoolele. Ta oli pidanud siis külma ja tühja kõhtu palju kannatama, kuni ise suutis hakata teenima. Seitsmeaastaselt läks ta Pime-Reinule seakarja ja neljateistkümne aastasel oli ta juba Säkul suviliseks. Peeter mäletas praegu neid päevi mingi jubedustundega. Nad olid nõudnud talt meeleheitlikku pingutust, et pidada töös sammu teistega, täisealiste meestega, ja mitte neist maha jääda. Kuid Peeter teadis, et tal pole kustki tuge leida, ainuüksi oma käevarre najal pidi omale ellu tee murdma. Ja nii polnud midagi parata, olukorraga tuli leppida, pingutada muskleid ja kannatust...

Kuid siis tundis Peeter, et temal on ettevõtlik ja leidlik vaim, ta jättis talutöö ning sulase elu ja hakkas rändkaupmeheks, kes oma paunaga käib talust talu ja varustab perenaissi niidi, nõelte, nõõpide, sitsirättide ja põlledega, mehi aga piipude, tubaka, taskunugade ja muu sellise kriibu-kraabu kraamiga. Nii algas Peetri ärimehe karjäär.

2.

Nüüd on sest aastakümneid möödunud. Peeter on oma kodukülla ostnud enesele väikese maalapikese, maja ehitanud ja vürtspoe avanud. Seal kaupleb ta täie hooga ja on väga rahul iseenesega ja oma saatusega. Kui küla inimesed poodi tulevad kaupa ostma ja neil on hetkeks aega kaupmehega paar sõna juttu puhuda, siis ei jäta Peeter kunagi mainimata oma edu oskust. Vaesest karjapoisist tõusta maja ja poe omanikuks ja seda pealegi ainult tühise paaritalvelise külakooli haridusega — see pole nii lihtne. Peetri lai rõugearmiline nagu tõmbub alati iseteadvale naerule, ta pilusilmad sihivad luurates ostja näole ning käsi silub enese kuklatagust. Oma elust ja juhtumustest armastab Peeter alata ja kõigile jutustada, ning ühte ja sedasama kümnel korral. Ta kõnevool on siis alati sedavõrt kiire, et jutukaaslane sõnagi ei saa vahele ütelda. Mõtteniidi katkedes ning sõnade voolu pausi tekkides, täidab selle Peeter lausega: „Ettevõtlik ja leidlik vaim on enam kui miljonid rikkust.“

Kui pealtkuulaja seda kohe heaks ei kiida, siis järgneb pikem seletus: „No ütlege nüüd praegu, no teie olete ju arusaaja inimene, no ütlege, mis sellest oleks välja tulnud, kui mul oleks olnud maja ja pood enne. No ütleme, kui ma ta isalt oleks pärinud. No ütlege, kui mul oleks puudunud ettevõtlik ja leidlik vaim, no kas oleks mul maja ja pood nüüd veel alles olnud? No ei, maja ja poodi minul enam ei oleks olnud. No ütleme, ma oleks siis joodik olnud ja ma oleks nad kohe maha purjutanud, nagu seda tänapäeval iga sammu peal juhtub. No teie ju mäletate või olete kuulnud, et ma oma

ARNO RAAG

vanematelt mitte hambaorkigi ei pärinud, aga näete, mis mul nüüd on. No ütlege nüüd, teie olete arusaaja inimene, kui mul ei oleks olnud ettevõtlik ja leidlik vaim, kas siin kohal oleks kaubelnud Peeter Ivanovitš Koll? Teie olete arusaaja inimene ja ütlete: tema ei oleks üldse kaubelnud.“

Kui ostjal aega jätkub, siis võib ta sellist juttu tundide viisi kuulda.

Kiitliku iseloomu tõttu oli Peeter muutunud ümbruskonna rahva pilke märgilauaks, samuti oli ta kiitlik iseloom ja „kergats-olek“ — nagu sõnas külarahvas — saanud takistuseks ta naitumisele. Pikema tutvuse järel ütles Peetri pruut, Luisu Leeni, enese temast lahti ja abiellus kellegi kaugema taluperemehega. See mõjus Peetrile nõnda, et ta uut kosjakäiku enam ei alanud, vaid jäi vanapoisiks. Mõnigi Vahemetsa küla peretütar katsus Peetrile meeldida, kuid Peeter hindas enmast sellistest enesepakkumistest kõrgemaks, olles vaimustatud oma ettevõtlikkusest ja leidlikust vaimust.

Rändkaupmehe päevilt oli säilinud Peetris eriline joon: ta ei saanud ühtegi ümbruskonna laata lasta mööduda, ilma et ta pampu igasuguse puidu-padi kaubaga poleks selga haaranud ja sinna tõtanud „sehvti tegema“, nagu ta ise oma rännakut nimetas. Poe jättis ta oma lese õe hoolele, kes oli Peetrile majatalitajaks. Pea alati juhtus, et kaubitsemine laadal kuigi suurt tulu ei annud ja mõnigi kord koguni puudujäägiga lõppes, sest laadal leidis ikka mõni tuttav, kes tundis kaupmehe hella kohta, hakkas kiitma Peetri ettevõtlikku ja leidlikku vaimu. Niisugusele arusaajale inimesele tahtis Peeter näidata, et ta pole mõni kitsipung, kes ainult iseenesele mõtleb, vaid oskab ka teisi a r u k a i d inimesi hinnata. Nii mindi koos lähemasse viinapoodi või teemajja. Ning sageli kulus siia kogu laada teenistus ja kodunt kaasa võetud rahast lisagi.

3.

Sel sügisel oli Alutagusel mitut hunti ja karu nähtud. Korra kõneldi, et üks mesikäpp olevat ka Vahemetsa küla alla Tuhknurme laande asunud elama. Jutt paistis seda enam tõenäolik olevat, et paaril Vahemetsa küla talu kaerapõllul, mis ulatusid Tuhknurme laaneni, oli keegi loom kaera sasinud. Nagu vanemad inimesed teadsid tõendada, olevat jälgedest näha, et see on olnud karu.

Karujutu levimine tegi külanaised kartlikuks, paljud ei julgenud enam Tuhknurme laande seenile minna, kartes, et mesikäpp võtab nad enesele lõunaooteks.

*

Peeter oli Visasoo alevikus mihklilaadal jälle „sehvti teinud“ ja nagu enamasti alati, nii siingi tuttavatega kohtunud ning restoranis napsitanud. Sellest oli hakanud temagi pea veidi kihama, kuigi Peeter ei joonud end kunagi nott-purju, vaid oli „parajuse mees“. Hämmardus juba tunduvalt, kui ta pauna selga võttis ja koduteele asus.

„Kae, et karud su Tuhknurme laane vahel nahka ei pane,“ õpetas Peetrit sõber, kellega ta oli täna viimasena kõrtsis istunud. Peeter naeratas üleolevalt ja tegi käega eitava liigutuse.

„Ära ütle midagi,“ arvas pooljoobnud sõber, „neid olevat seal nüüd tosinate viisi.“

„Olgu, küll ma nendega toime saan, mul ettevõtlik ja leidlik vaim,“ sõnas Peeter enesele rinnale koputades.

„Seal ei aita su leidlik vaim midagi, haarab ikka sulle ja murrab maha.“

„Torkan metsalisele noaga kõhtu, mul hea pikk soome puss.“ Peeter tõmbas oma kuuesiilu kõrgemale ja näitas selle alla, kus rippus umbes nelja tolline punase peaga väits, tupega püksivärvli küljes.

„Kui saad niipalju aega, et nuga võtta...“ kahtles sõber, kelle südamesoov oli Peetrit meelitada ööseks alevi, et siis veel tema arvel napsitada.

„Küll saan!“ oli Peeter südi.

„Nojah, eks sa'nd ise tea. Olgu valge päevaga, siis on teine asi, aga pimedas ei saa enne midagi aru, kui oled ühekorraga karu süles. Siis pole aega enam jumalagagi ütelda, noa võtmisest ja metsalisele torkamisest ei maksa kõneldagi...“

Nii manitses sõber tükk aega, kuid asjata, Peeter oli sõjakas tujus ja otsustas minna, lausudes:

„Kui on mehel ettevõtlik ja leidlik vaim, nagu minul, siis ei jää ta karugagi hätta.“

Visasoolt ei olnud palju maad Vahemetsa, vahest kilomeetrit 6—7, ja Peeter lootis veel õhtusöögiks koju saabuda. Peetri lähenedes Tuhknurme laanale hakkasid ta mõtted ikka enam ja enam karude ümber keerlema. Kui neid on tõepoolest seal tosinate viisi, siis võib ta väga hõlpsasti neid kohata. Ja kui tuleb mõnel metsalisel järsku tuju teda omale õhtueineks võtta, mis siis? Peeter ei olnud just surmakartlik, kuid sellist lõppu ei soovinud ta enesele iialgi. Karu sööb ta ühes kontidega ja siis ei saa matuseidki pidada. Mõnikord, kui Peeter oli surma peale mõtelnud, meelestusid talle alati tema matused. Need pidid saama toredad. Kallis kirst, rikkalikud söögid-joogid. Pastorile jätab ta suurema summa, siis on kindlustatud ilus hauakõne, kus kõik Peeter Kolli elu ja teened algusest lõpuni läbi harutatakse, nii et här-

dasüdameliste matuseliste silmad tublisti vesistuvad ja nad veenduvad, milline õilsahingeline inimene neilt lahkunud.

Aga mis siis, kui ta tõepoolest satub karu kätte. Ta oli kuulnud, et karu murtud looma kohe ei söö, vaid peidab risuhunniku alla pehkima ja võtab siis hiljemini nõnda, et kondi otsakestki ei jää järele. Sellisel juhul tõepoolest ei saa matuseid pidada, — mida sa matad, kui ei ole surnut!

Märgates, et ta on kadunud ja kõikide lähemate osimiste ja järelkuulamiste peale vaatamata kuskilt mujalt pole leitud, korraldatakse Tuhknurme laanes klaperjaht. Aga kas leitakse siiski, laas on ju suur ja lai. Jumal teab, millise mätta alla karu tema peidab! Ja kui leitaksegi, siis saab matus nigelavõitu. Testament on tegemata, pastorile summa määramata ja öele tarvilikud soovid avaldamata.

Nagu Peetri kiuste, mida minut edasi, ilm jälle on pimenenud märgatavalt; taevast on umbpilves, igal hetkel võib hakata sadama ja tuul on nii tugev, et tahab kas või sisikonna seest viia.

Seal ongi see Tuhknurme laas, mustab kui reheahju keris ja kohiseb kui hiigla sepalööts. Argsel sammul jätkab Peeter käiku. Korraks välgatab ta peas mõte ümber pöörduda ja naasta Visasoolle, kuid siis meelestub, et see oleks vesi pilkajate veskile.

Seni kui ta eneses aru peab, mis teha, on ta juba jõudnud metsa vahele. Nüüd kaob naasmise mõte sootuks ja Peeter lisab sammule pikkust juurde, et rutiini läbida hädaohtlikku metsa.

Vahepeal on ilm hoopis pimenenud ja pilved piisutavad ühtlast tihedat vihma. Tuul puhub endise valjusega ja mets kohiseb süngelt ning mõned kõrgemad puud otse paenduvad looka.

Peeter on käinud juba üle poole metsateest ja hakkab uskuma, et jutt karudest on paljas rahva väljamõeldis.

Tee teeb järsu käänaku. Peeter saabub käänule ja kokkub soolasambaks — otse kaks-kolm silda temast eemal tee ääres seisab haaramisvalmis karu. Esimesel hetkel on Peeter nagu halvatud, ta ei suuda mõteldagi, järgmisel silmapilgul meelestub talle kuidagi, et karu kartvat koera. Kui tal nüüd oleks koer kaasas! Kuid kolmandal viivul on ta ise juba nõu leidnud. Ta laskub kähakile maha ja hakkab kolmel häälel haukuma: „iuu-auh-uh, iuu-auh-uh, iuu-auh-uh...“

Peeter on üllatatud, sest karu ei liiguta end paigalt, arvab nähtavasti, et tõesti kolm koera talle kallale kipuvad. Peeter näeb, et ta hetkeks on suutnud hädaohtu eemaldada. Kuid kaua jõuab ta nõnda haukuda ja kaua laseb karu end petta. Kui nüüd keegi appi tuleks! Peeter oleks nõus sellele loovutama poole oma varandusest. Aga kes teab talle appi tulla! On küll laadapäev ja inimesi rohkem liikumas, kuid Vahemetsa küla rahvas sõitsid juba enne Peetrit Visasoolt ühes vooris tulema. Kui mõni jäi maha, siis see vahest tuleb veel — muidugi tublisti purjus, sellest pole aga siis suurt kasu.

Aeg venib, karu ei liiguta end, ei lähe „koerte“ eest paku ja ei tule ka võtma, seisab vaid haaramisvalmis, nähtavasti peab temagi aru.

Ilm on vahepeal tublisti pimenenud, Peetri silmad suudavad veel ainult aimata kohta, kus karu seisab. Ta haugub vahetpidamata edasi.

EDUARD VIIRALT

MONOTÜÜPIA

HILDA KAMDRON

AKVARELL

Aeg kaob, kuid abi ei tule, Peeter kaotab selleks igasuguse lootusegi. Kui ta suudab nüüd ise ennast aidata ja hommikuni haukuda, siis vahest on loota, et tuleb keegi. Kuid hommikuni on ju terve igavik... Värinad raputavad Peetrit sellele mõeldes.

Hommikul pimedas läheb Raudoja peremees Vahe-metsa meiereisse piima viima. Tuhknurme metsa vahel kuuleb ta kedagi tumedal rinnahäälel puksuvat. See

kostab kui maa alt. Hetk hiljemini kuuleb ta samasugusel häälel appikarjumist. Ta peatab hobuse, hüppab vankrilt, haarab taskust revolvri ja elektrilambi...

Tükk maad eemal, tee käänel on Vahe-metsa kaupmees Peeter neljakäpakili maas, pamp seljas; temast aga mõni samm eemal lebab mitmesüülane kuusepalk, mille tuul murdnud. Kuusk on kukkudes enesega tüki maad üles käänanud ja üle selle mustavad kaks murdunud juurikatüügast otse kui väljasirutatud karu käpad.

Jaan Vahtra

RÄNNAKUID VÕRUMAAL

Autobiograafilisi pilte aastailt 1902—1909

14. VANAKAVALA SEEMNED

ÜHEL kevadisel pühapäeval kohtasin Põlva kiriku juures Noorsutt ja Otsa Mikku. Askeldasid Põlvat mööda ja arutasid tähtsat küsimust: mis peaks Otsa Mikk külvama oma koolimaja juures olevale aiamaalpile. Üheskoos jõudsimse otsusele, et see võiks olla mõni juurvili, kaalikad, peedid või nii. Hästi, saab külitatud juurvili! Sedamaid läksid Susi ja Mikk Plaado poodi ja tulid tagasi, paar ümbrikku näpu vahel, milledes pidid olema soovitud seemned. Kohe asusime seemneid ligemalt vaatama, milleks Mikk ümbriku sisu peopesale puistas.

„Vaadake, poisid, kas on õiged seemned, ehk kaupmees, karuvaim, tüssas?“ kõneles Mikk ja tunnistas mingit karvast puru, mis pidid olema seemned.

Vaatasime meiegi, kuid imelikul kombel ei teadnud kumbki meist öelda, mis seemned need olid.

„Eks seemned ole õiged, — nad ju puha niisugused karvased, — kui maha külvad, küll siis näed, mis neist kasvab,“ kõneles Susi.

Selle peale pistis Mikk seemned tasku ja reis läks kodu poole. Teel aga võttis Mikk seemned uuesti taskust, vaatles neid ja kahetses, et pole kaupmehe käest põhjalikumalt järele pärinud, mis seemned need tööpoolest on.

„Eks näe, kui kasvab,“ trööstis uuesti Susi.

„Pagan teab, — siis on juba hilja, kasvab viimaks niisugune vili, mida ei söö ka siga, sarnaseid juurikaid on ka olemas,“ kurtis Mikk.

„Mine koju jõudes „otets“ Nikanori juurde, näita temale, ta teab kindlasti öelda, mis seemned sul on, peab ta ju ise ka aeda,“ trööstisin mina omakord. — — —

Läks mööda mõni päev, kui kohtasime jälle Mikku. Mees oli üsna pahas tujus, ja, kui pärisime selle põhjust, seletas ta, missugune jant tal seemnetega olnud. Tulnud mees tookord koju, kange kahtlus seemnete üle südamel. Mõelnud, et kuulab „otets“ Nikanorilt järele ja läinud talle seemneid näitama.

„Otets“ oli seemned peopesal laiali ajanud, prillidki ette pannud, uurinud ja sõnanud siis:

„Olen kakskümmend viis aastat juurvilja külvanud, olen igasuguseid seemneid näinud, kuid sarnaseid nagu need pole eluilmas näinud. Ei või öelda, mis seemned nad on...“

Mõelnud Mikk ja arvanud, et „otsa“ vend Mihail kaupleb juba aastat kümme, müüb mõnikord ka seemneid, küllap tema teab öelda, mis seemned sarnased võivad olla. Kõndinud külla Mihaili juurde. See tunnistanud seemneid omakord, raputanud pead ja öelnud: „Olen kaubelnud küll igasugu seemnetega, aga sarnaseid nagu sinul pole kunagi näinud...“

Tulnud Mikk kurvast kodu poole ja arvanud, et see kakskümmend viis kopikat on mokas, seemned pole muud kui heinapuru, mis kaval kaupmees talle pihku pistnud.

Kodu tal tulnud järsku meele, et on veel üks inimene siin kiriku juures, kellelt võiks küsida, ja oleks too nimelt vana köster Verešagin. Ta on üle seitsmekümne vana, juba viiekümnegi aasta juubeli ära pidanud, on eluag igasugu juurikaid kasvatanud, — küllap tema kindlasti teab, mis seemned need võivad olla.

Läinud siis viimaks vanameest selles suhtes usutama. Vanamees vaadelnud seemneid, vaadanud siis Mikule ja lausunud:

„Noormees, vaata ette. Ei soovita sul sarnaseid seemneid oma aeda küllida: kasvavad üles, tulevad küllatüdrukud ja tallavad kogu su põllu maha...“

„Vot, kuradi pihta, — taipasin korraga, mis seemned need on, — lihtsalt porgandid,“ lõpetas Mikk oma seletuse ja naeris kavalalt. Naersime meiegi Noorsoega toorelt vanamehe paljutähendava vastuse üle.

15. VÄHK

Kord sügisel olime Noorsoega hobusel sõitnud Põlva, kus kohtasime Põlva köstrit Otto Mattissoni, toda vänget venda, kelle kambas nii tihti tegime „tsirka“ ja pistsime õlut otsa ning kes oli alati meie vahva kamrad, kui võimalust leidis „tagatarrõ“ maha istuda. Seekord viipas Mattisson meile juba kaugelt käega, ja kui ligidale saime, kõneles köstri vali hääl:

„Teie, jumalasukkud, tulete otsekui tellitult. Kas teeme üks sõit Kauksisse? Pean sinna loetama ja lauarahvast kirjutama minema, kuid hobune ja vanker on nii loris, et midagi pole teha. Vaatasin parajasti, kelle saaks kätte, et hobust hankida. Teil aega maailm ja meri, lähme kõik kolmekesi, laseme ta laari üks, kaks, kolm! Ehk robistab seal pärast kuskil ka mõni „tsirk“...“

Vaatasime Noorsoega teineteisele, pilgutasime silmi, ja kaup oligi Mattissoniga koos: aega meil tõesti oli, ja sarnase ranga vennaga nagu Mattisson, olime ju igal ajal teinud sõite, ning lõbus oli olnud alati. Ronis siis vankrisse ka Mattissoni raske kogu, tõmmati ohjest ja sõideti teemajapidaja Rohu ukse ette, kus tehti kõige pealt ära üks väike „tsirk“, na sissejuhatuseks.

Kauksi koolimaja on Põlvast umbes 15 versta eemal. Sinna tuli meil sõita, sest pastor oli kantslist öelnud, et tol päeval peetakse seal palvetund ja kirjutatakse üles armulauale tulijad. Pidime jõudma kohale vähemalt kell 10 hommikul, kuid juba Põlvas näitas kell rohkem kui üheksa.

Läks siis lahti kõva sõit, peas igal mehel mõni hea kärakas „tsirku“. Kuid sügisene tee oli halb ja edasijõudmine viletsapoolne. Teeääres teadis Mattisson kohti, kust tarbekorral võis saada veelgi „tsirku“ ja õlut samuti. Ei jäänud peaaegu ükski sarnane „lokaal“ järele katsumata, ja kui juba hakkasime jõudma Kauksi ligidale, robistas „tsirk“ peas juba kõvasti. Lasime lahti laulukese, oma vana kombe järele, ning kogu too palvetund ja lauarahvas oli meil peagi meelest läinud.

Viimaks olime siiski kohal, kihutasime hobusega koolimaja õue, kuid märkasime imestades, et seal polnud näha inimese hingegi, peale paari vanaeide.

„No, jumalasuunnikud! Kas olen eksinud mina või pastor, — see asi pole õige,“ torises Mattisson vankrist maha ronides.

Astusime koolimaja sisse, kus meid vastu võttis kooliõpetaja Hindrik Narusberg. Kui pärisime, kuidas on lugu palvetunniga ja miks pole inimesi tulnud, viitas Narusberg kellale, mis näitas juba kaks pärast lõunat, ja seletas, et rahvast tulnud kella kümneks kokku küll, kuid paaritunnilise ootamise järel valgunud minema, arvates, et pastor ja köster on nad unustanud.

Selle peale kirus Mattisson halba teed, ütles kogu selle värgi kohta paar vänget sõna, ning meie omalt poolt kinnitasime seda kõike pealegi. Siis istuti maha, aeti natuke aega hoopis muud juttu, kuni Narusberg teatas, et tema korraldanud seks puhuks väikse „olemise“, vana kombe järele, — ja see saab olema mitte koolimajas, vaid all, Kauksi õllepoes, kus va „märss“ juba ootab.

No sarnast juttu ei lasknud meie endile kaua kõnelda: viibimata olime kõik neljakesi Noorsoe vankris ja sõit läks müriinal koolimaja juurest alla, Kauksi õllepoodi.

Seal oli kõrtsimees auväärt võõraste vastuvõtuks teinud kõik mis vaja: „märss“ tõmmati kõrtsi laua alla kohale, tubli pudel „tsirku“ laua peale, igatsorti „sakusment“ juure, ning meestekohane pidulaud oligi korras.

Robistas „tsirk“, sai otsa, lendas veel teine ning kolmaski. Tõsteti klaase vahutava „kollasega“, lasti üksteist elada, praaliti rängasti, — ühesõnaga — meie vastuvõtt ei jätnud midagi soovida.

Korraga küsis üks meist:

„Kõrtsimees, sul peaks siin vähki ka olema, too üks sada tükki välja...“

Selle peale seletas kõrtsimees, et tal vähki praegu tepe pole, pole kuskilt saada.

„Aga siitsamast kõrtsi tagast Kauksi jõest, siin peab vähki olema küllalt.“

„Pole, — on ära lõpnud, suvelgi toodi ainult mõni. Praegu pole mõeldagi nende püüdmisele, sest vesi on kõrge, üle kallaste, kuna Jaanimõisa veskipais suletud,“ vaidles kõrtsimees vastu.

Mulle meenus, et omal ajal, kui olin Kauksi kandis tööpoisiks, sai siin, Kauksi jões, vähil käidud ja neid oli siis küllalt. Kinnitasin omalt poolt, et jões on tõesti vähki, olen ise püüdnud.

„Õige, õige! Siin peab vähki olema, ja sina, kõrtsimees, too vähjad välja, võta kust tahes...“

„Korv õlut minu poolt, kui keegi toob siit jõest praegu kas või ühegi vähi,“ naeris kõrtsimees.

„Kas tõesõna?“ hüüdis korraga Noorsusi.

„Tõesõna neh! Tooge mulle praegu jõest ainuski vähipoeg ja ma panen kohe korvi õlut omalt poolt välja.“

„Käsi selle peale!“ hüüdis Noorsusi nüüd juba üsna elavalt ja lõi kõrtsimehega kätt.

„Olgu!“

„Jah! Sa saad näha, et ma sulle vähja välja toon,“ praalis Noorsusi ja vehkles kätega. „Nüüd tulge, mehed, välja, ja ma tahan näha, kas tuleb korv õlut või mitte!“

„No, jumalasuunnik! Kes vähi siia kõrtsilaua peale

kõndima paneb, sellele ka minu poolt „märss“!“ kõneles rängal naerul juba ka köster.

„Ahah! Hästi, sinu poolt kah! Tulge aga nüüd välja, jõe äärde vaatama, et te oma silmaga võiks näha, et mul vähki pole taskus, vaid et võtan ta jõest,“ hüüdis Noorsusi, tõusis lauast ja sammus ukse poole, tema järel terve seltskond ühes kõrtsimehega, kes nähtavasti juba ette oli rõõmus, et kihlveo võidab.

Valgusime välja maanteele, mis viis mööda otse kõrtsiuksest, jõe ja silla poole, mis kõrtsist mõnekümne sammu kaugusel. Olime kõik kõva auru all, kuid kogu lugu oli äärmiselt kummaline ja põnev: kes võidab, kes kaotab? Väljas, värske õhu käes, ma tundsin, et meeled löid pisut selgemaks. Aga ilm oli juba hämar, sügisõhtu laskus kiiresti.

Jõe juure jõudes selgus, et vähjapüügiks pole pea-aegu mingit lootust: jõgi oli kaugelt üle kallaste, polnud kalda piirjoontki märgata. Pealegi puhus koguni vilu sügistuul, vesi luhal lainetas kõvasti. Ainult maantee silla juures oli näha kõrge silla kive ja natuke ka jõekallast, mis kõrgem.

Terve seltskond kogunes sillale, kus Noorsusi, kõigest hoolimata, hakkas end lahti riietama.

Juba kostis hoiatavaid hüüdeid: „Ärge tehke nalja! Siit pole sarnase veega võimalik mingit vähki püüda, ka siis, kui neid siin oleks. Külmetad enese ära, ehk mis hullem, upud koguni...!“

„Ära janda, sõber,“ katsusin ka mina Noorsutt tagasi hoida, sest ka minule kui vilunud vähipüüdajale, näis olevat selge, et praeguse olukorra juures kaotab Noorsusi kihlveo.

Kuid poiss ei hoolinud millestki, oli peagi riidest lahti ja sulpsatas kogu seltskonna pool-hirmunud, pool-uidishimuliste hüüete saatel silla juures vette. Sulistas sillakivide kallal vees, sukeldus vahetevahel vee allagi, kobas kaldanutti ja kivialuseid siit ja sealt. Kargas siis külmast lõdisedes veest silmapilguks välja, jooksis maanteel alasti mõnikümmend sammu, ning hüppas kõikide keelust ja hoiatustest hoolimata uuesti silla alla vette.

Mind tabas äkki õudne hirm: kui viimati upub ära, kangestub külmas vees...

Käis sulin, vandumine ja ähkimine silla all, — silla peal aga rõkkas hoiatusi, imestusehüüdeid ja ränke vandesõnu segamini.

Siis äkki kostis silla alt võiduhüüd:

„Aa!“

„Aa!“ kostis sillal kooris, ja kõik trügisid silla nurga alla vaatama, kust tuli hüüe.

Järgmisel hetkel oli Noorsusi nagu välg silla alt väljas, väike must haraline loomakene näpu vahel. Veel enne kui keegi sai vaadata, haaras Noorsusi sillalt omad rõivad sülle ja lidus kõigest jõust kõrtsi poole, nii et säared välkusid, väike must loomakene kõvasti peos.

Ruttasime naerdes ja imestudes kõrtsi poole, ja kui kohale jõudsime, oli Noorsusi juba riides, viskas soojenduseks hoolega „tsirku“ ning näitas näpuga kõrtsilaua peale: seal liigutas talveunest toibuv väike, must vähki aeglaselt omi haralisi sõrgu...

Läks lahti jooming rängemalt kui enne. Ja kui viimaks kõva laulu saatel läbi pimedada sügisöö sõitsime kodu poole, praalis Noorsusi mitu korda:

„Kurat! Nemas, sittnokað, tahtsid mind, vana vähi-
püüdjat, sisse lüüa! Aga said...“ — — — — —

Logises vanker märjal sügisesel maanteel, kohisesid
sügavalt metsa puud, magasid talud ja külad pimedas.
Aga meil vankris käis vägev ühine otsatu laul, mis iga
salmi järel lõppes refrääniga:

Oi, oi, oi hullu,
Igapäev saab nalja...

Pärast seda, kui olime Mattissoni ta seisuse koha-
selt koju sõidutanud, jätkasime Noorsooga sõitu Tänna-
silma poole. Aga siis juhtus meil äpardus: kuna olime
mõlemad juhtimisvõime kaotanud, sammus hobune oma-
pead, kuna vennad vankrisse tõmbusid sirgu, kus raske,
kangelasuni sulges sedamaid silmad. Ärkasime kord
kange pragina ja ragina peale, hakkasime uurima, mis
lahti. Selgus, et hobune, vaene loom, minnes mööda
Mammaste popsiküla kapsaaedadest, oli langenud hal-
jaste kapsaste suhtes kiusatusse, pöördunud teelt otse-
kohe kapsapõllule, kiskunud katki valjaterihma, ning toi-
tis end hoolega värskest kapsast, vedades vankrit ja
kaht väsinud venda praginal üle kapsapeade.

16. IMEROHI

Kõndisin ühel kaunil suvisel öhtupoolikul oma kooli-
majast välja Laaneküla poole, jalutama põldudevaheli-
sele külatele, nautima kaunist suveilma. Üsna kaugele,
Vardja mõisa metsadeni ulatus mu käik. Paistis kuld-
päike, hõljus kõrge, sini-roheline rukis, lõõritasid lõ-
kesed kõrgel siniõhus ja suures Vardja metsas kukkus
vahvasti kägu. Oli endalgi nii kerge, olin unustanud
kõik kodused mured, läinud meelest kogu maised asjad.
Tundus suurt vabadust ja elutahet, tundus, et elu miski-
pärast on tõesti ilus.

Möödudes, koju pöördudes, K. talust, olles ikka veel
oma unistlevais mõtteis, kuulsin korraga, et keegi mind
hõikas. Vaatasin seisma jäädes ringi, nägin, et teest
mitte kaugel, talu õunaäia äänes puie all seisis naine ja
viipas mulle käega. Astusin ligemale ja nägin, et see
oli kohalik talutütar, kena, pruunijuukseline plika, põsed
ja huuled õrnpunased nagu valmival maasikal. Olin
uudishimulik, sest juhus näis olevat erakordne, kuna
mul plikaga mingit erilist tutvust ei olnud. Tundsin
teda ainult niipalju, et ta käis minu laulukooris laul-
mas, paistis üldse alati tagasihoidlik ja kavaleride suhtes

enesest lugupidav. Tuli sellepärast minule täitsa oota-
mata, et ta mind peatas.

Neiu astus puude varjust mõni samm mulle vastu,
oli üleni punane ja kõneles kogeldes:

„Vabandage väga, ma nägin teid enmist mööda mine-
vat ja mul tuli mõte, teid tagasi tulles miskipärast pea-
tada. Ärge imestage minu julgust, kuid mõnikord peab
seda olema. Mul on nimelt üks jutt teile kõnelda, ja
kui te minust arusaada tahate ja minu üle ei naera, siis
tahaks ma südamest teile seda jutustada...“

Kõneles, vaatas maha, ja ma tundsin, et plikakese
hääli tunduvalt värises, kuigi püüdis end kindlana näi-
data. Küsivalt vaatas ta minule, koguni nii, et ma esi-
mesel momendil ei osanud midagi vastata.

„No ilus! Laseme tolle ilusa jutu lahti. Olge
mureta, mul pole põhjust millegi pärast teie üle naerda.“

S siis vaatas neiu uurivalt ringi ja ütles:

„Pole siin vast paras koht meil juttu ajada. Kut-
suks teid tuppa, kuid see ärataks tähelepanu ega ole teile
vahest ka soovitatav. Kui tohin paluda, siis oodake mind
seal eemal põldude vahel, tuleksin teile sinna tüki aja
pärast järel...“

„Nojah, nojah, palun väga...“

No pagana pihta, see on päris kummaline lugu, pole
enne midagi sarnast näinud, — mõtlesin endamisi, ja
mingi saladuslik hirm lõi äkki südamesse.

Neiu lippas minema ja lubas mõne minuti pärast
olla kohal.

Sammusin teed mööda edasi määratud koha poole,
peas kõige segasemad arvamised. Mis tahab see väike,
armas, kuid ometi nii vähe tuttav neiu mulle jutustada?
Mis võib olla too kummaline uudis või muu? Või ehk
tahab plika mind kuidagi oma võrku tõmmata, mind, kes
ma omas lähemas ümbruses üldse ei näidanud, et mul
neiudega oleks mingit tegemist?

Istusin maha kõrge rukki vahelisele põllupeenrale ja
jäin põnevuses ootama. Oli korraga meelest läinud kogu
ilus ilm ja muu, ainult üks küsimus seisis ärevalt mõt-
tes: mis neiuke tahab mulle kõnelda?

Varsti kahises peenra ääres kõrge rukis, kuuldus
astumist ning kokkulõõnud rukkipeale vahelt ilmus väike,
punetav neiunägu, paljajalu, paljaspäi, käes sinine rukki-
lill. No kuramus, — paistab otsekohe olevat päris
reeglipärane kohtamine, just nagu mõnes kirjaniku no-
vellis, — naeratas minus korraga mingi salvav, ironi-
line huumorisäde.

Järgneb

Kui Noorsusi oma kaasla-
sega oleks 42 a. eest olnud
naisevõtmise-ealine „atstahku
soldat“, — mine tea, millise
kuju oleks siis saanud see
„Kergula Valla vallavalitsuse“
dokument!

Kergula Valla vallavalitsuse
polt. om. luba antu. J. K. Kop. Nägil
Paist wõtta. Kus abtshku joltat
17 Mail 1889
Valla wannemb J. K. Kop.

Rudolf Reiman

Peninukkide laul

Isad:

Läbi lõhkusid täkud küll kümnest vihuri kerast,
sada vere ja leekide taha jäi uluma sutt.
Hatad, tuled kõik üles! Pöörikuul nälg, janu, rutt, —
sadulais liha ja veri rõõsk karjuvad väitsade terast.

Emad:

— Hõi, sõsarad, astjad ja noad: ju verekapp käes,
kuu vihane põleb kiimeldes Ronkade mäes!

Pojad:

— Täkud lennutav tuul,
kodust poiste läks lend,
enam tundnud ei end:
leegid lihas, vaht suul,
meie pöörane ründ,
tuliverine künd!

Tütred:

— Neitsikoopas meid — uu! —
peas öö pilkane kott,
toore liha ees pott,
terve piinati kuu,
ja kui kutsuti uut,
valla vere löi nuut!

Isad:

Igal talvel kui päikese noore pöörikuu täitub, —
isad sõdade raevast kord hattade armastust jõid,
emad leskunud näljas koertega kirgesid sõid —
kogu Ronkade org pulmatuledes tiiraseis läitub.

Emad:

— Hõi, kutsikad, hambus kel kolmteist lõikunud süüd,
kuu ristib kõik peninukkideks, laulatab nüüd!

— Mängud mängitud kõik,
jalus, käsis kui võrk,
toit ja jook oli mõrk, —
ja kui sõja käis hõik,
ihu lõikas kui puss,
lihas vingerdas uss!

— Liikmeis pakitsev huum,
laulus, tantsudes sõlm;
tulel ihu jääkülmal,
lumes valutas kuum,
pagu lummutas ju —
koopa suleti suu!

Täna, moonutet koeranäod, rõõsast ihust ja verest
põleb viimane terake ammusest inimestõust,
koeraküüned taas kätte, palgele penide lõust, —
enam ei pääse teist kedagi penide nahast ja perest.
— Äh, inimeskodude rahu, ilu on surm —
me elu on liha vihur ja tuli ja hurm!

— Valged, soojad kõik koad,
tahtis puhata jalgu
rõõsk nii inimespalg —

alul kokkusid noad,
kihvad tardusid, koon,
iga valutas soon!

— Noored, käsi soe käes,
maja laulavad ees,
lävel naine, laps, mees.
Tardub hangedes, jääs —
tuli pragiseb lees,
rahu avatlev pees!

Riidad lõõmavad, uludes ümber tuisusoed haevad.
Saabund urjatund. Raksaku kirves ja välkugu väits,
ahmi-lahmige, lõuad, lendab, et veretav räits,
vägisi ahtke ja kallake, kuni kõik kuumaru raevab!
— Nüüd üürake, kontviled, karga, käppjalg ja nuut —
meist igaüks täna tantsiv on esikpeig, -pruut!

— Köidab kõri kui nõör,
seljjs kihutub hall
nuudihoopide all.
Äkki põletab hõör
puusa tuline tiib:
tuisku, tuisku nüüd viib!

— Uimab verene viin,
ümber kõrvetav sõör:
neelab lõustadest jõör,
rõve hammustab kiin —
nõeltes kipitab nahk,
tinast jalgade pakk!

Kuu on küllastet. Ratsude turja, tuiskude merre!
Hatad, haarake poisid kõik, tütarde meile saab rõõm, —
peninukkideks meie vabastab puusade lõõm,
tuiskude, täkkude tuli lõõb lõõskama verre.
— Nüüd põlvede liha ja veri teistkorda koos —
uus tulitõug selle sigineb vihuri voos!

Pojad: Põles turi ja lakk.
Tütred: — Raudsed pigistid käed.
Pojad: Orud lendasid, mäed.
Tütred: — Vere avanes pakk.
Pojad: Ümber sädemeid kees.
Tütred: — Ihu lõõskavas lees.
Pojad: Noorte pulmakee, vahk!
Tütred: — Peni põletab larv.
Pojad: Vere üürgab kuis sarv!
Tütred: — Üska pigistab nahk.
Pojad: Vana tagane hatt!
Tütred: — Haara, noor tulikratt!

Joogem, õgigem pöörikuu ürgset vabastusurja —
liha puhastab kaugele põlvede tulitsev pulm.
Laulge, tuulesoed aplad, tuisutäkk, keeruta julm —
miski ei valjasta inimespenide veretuld hurja!
— Kõik põletab köidikud lõõskav pöörikuu kiirg.
Ees päevad vaid vere, tule ja vihuri viirg!

Helmi Lill

Madeira saarel

Dr. HELMI LILL

ILUS on meri omas suuruses, oma valge vahuse laineteharjaga nagu edvistlev naine tuulesleviva pitsivahuga või nagu kujutelma ehk unelma õrn vaevaltusutav ja siiski nii reaalne kaunidus. Meri on täis eluenergiat, meri on võimas, merejumal vihane ja vägev. Uhke on meri, kõrgele tõuseb ta harjadena, nagu tahaks võimuga enesest paisata kõik, kõik vastumeelse koorma oma turjalt. Ta nagu püüaks kõrgemale päikese poole, tehes ent seda nagu rumal inimeslaps, kes ei tea, et valgust ei saa korruga ega vihaga.

Lainetab kolmandalgi päeval veel, kuigi juba Bis-kaia laht seljataga, aga lael näeb juba mõnd reisijat enam lamamistoolides rättesse ja vaipadesse mähitult, nautimas mere ilu ja ta igavest muusikat. Viienda päeva varahommikuks meri on rahunenud ja tagasi laskunud oma süngi, päike paistab heledasti, ilmgil soojem, ja reisisjad peale einet kõik laevalael. Jõuame ju varsti Madeirale. Igaüks tahaks näha maad kas või kaugeltki alul vahelduseks laiale veteväljale. Ja peagi hakkab eemalt paistma kitsas kaljune mäeriba, tõustes järsult merest, tema taga veteväli; siis näeme Madeira saare randa, mis laeva lähenedes paistab samuti kitsa kalju-ribana meres, tuletorniga serval; mägi kõrgeneb järjest, algab aga ikka järsult merest, hommikupäikese mängides ja helkides ta tipul ja külgedel. Saare ees on väike laht ja merest tõuseb mäejalal linn ise. Majad valged, väikesed enamuses, nägusad, lamedate katustega rohelisse uppunud, mõnede suuremate hallide vabrikuhoonetega sadamas. Mäeharjale on laskunud pilveserv, tiheda linnikuna õrn ja kerge, paiguti nagu õõtsuv uduloor, särades ja sätendades päikesest. Linnale lähenedes, sõelub kümnete kaupa paate, milledes sõudmas pruunid poisikesed, poisid kisavad ja käravad laeva ümber, küll hääle, küll käte abil kiites oma osavust sukeldumises ja mangudes raha. Ja on nad tõesti osavad. Nagu hülg kaob helepruuni, läikiva nahaga keha paadist pea ees vee alla,

järel läikivale metallile ja viivu pärast ta on tagasi paadis, rõõmustudes saagi üle. Laev peatub, trepp lastakse alla, läheneb suurem mootorpaat, mis viib soovijaid maale. Kuid aeg on üürrike, kolm tundi kõigest peatub laev, sellepärast siis kiirustub iga uudishimulik.

Vaevalt maandumissilla lõpule jõudnud, asub su ümber kari väikekaupmehi merevaigust ja pärlmutrist pärliteridadega, igaüks pakkudes kõvasti oma kaupa, — keelel, millest sa sõnagi ei mõista. Saar ise on tõepoolest nagu paradiis. Uhkeid kõrgeid palme, mandlipuid, datleid, viigipuid ja igasugu meile võõraid lehtpuid, akaatsiaid neitsilikelt puhtais, valgeis õites, banaaniistandusi — õieti neid ei saa nimetada nii, sest maalapike enamikus on pea-aegu peopesasuurune — ja viinamarjavälju kõikjal. Ja eemalt ning kaugele paistavad puhmad suurte punaste nagu värske veri, kutsuvate ja lokkavate õitega kuski maja serval. Väike, paari lahtise vaguniga ja algelise veduriga rong, kus kogu aeg õõtsutab, nii tigusammul viib mäest üles kõrgemale ja kõrgemale kuni tipuni. Tee ääres poisikesed pakuvad kisades roose ja lumivalgeid akaatsiaid, võidujoostes rongiga ja pildudes lilli vagunipinkidele. Ja ikka kõrgemale keset looduseilu liigub ähkides rong, kuni harjani, kust avaneb suurepärase vaade ümbrusele, kust majad ka kõrgemal mäejalal paistavad valgete seentena, kus kogu kõrgem mäejalg on nagu lapi-line suurrätt pisitillukeste nelinurksete väljade ja istandustega ja okaspuumetsad ringi mäekülgedel näivad tumehelise vaibana. Eemal aga silmapiirini peegelsele päikesepaistel helkiv roheline, sinakas veteväli. Mäest alla ei sõida me rongil, vaid istume kahe-kolmekesi, suurde seljatoega punutud korvi, ja mehed laiades õlgkaabudes ning valgeis särgetes tõukavad korvi, juhtides teda kõite abil mööda siledatest väikestest munakividest tänavaid, paiguti kõveraid ja kitsaid, mäest alla mööda võrdlemisi madalatest valgetest majadest. Peatuvad poolel teel mõned korrad kaupluste ees, mis täis igasugu peenet, valget Madeira naiste näputööd. Elatab ju madeiralane end peamiselt naiste näputööst ja korvipunumisest ja müüb oma kaupa läbisõitjatele ja lõbusõitjatele, kuna põllulapid on üsna väikesed. Kuid madeira vein! Ei jäta keegi maalemineja seda proovimata. Tänaval tuleb vastu härjapaar puust kelgu ces. Kelk ei tuletalu palju meele meie kelku, on suurem, konarline ja nõõri asemel pikk jäme kaigas härgade vahel. Üsna harilik sõiduk Madeiral, lumeta muidugi.

Madeiral on toredaid hotelle, ruumikaid, valgeid, puhtaid, igasugu mõeldava mugavusega, — kõik, et teha paradiisi sellele, kellel võimalus seda nautida. Elanikud aga enamuses kehavad, lihtsalt riietatud, päikesest pruuniks põlenud, muidu aga nagu kõik teised eurooplased. Aeg on aga üürrike, mootorpaat ootab juba maandumissilla ääres täis mesikeelseid pärli- ja tikandusepakkujaid, ja varsti me olemegi tagasi laeval. Vaevalt jõuame pardale, kui laev juba hakkab liikuma, raskelt, vastumeelselt. Laevapere on ent rikastunud paljude asjade võrt: kellel korvtool, kellel laiaäärega värviline õlgkaabu nagu suur seen pärast vihma, kellel tikandusi ja pärleid.

MADEIRA

CHOUPANA VAADE

MADEIRA

PONTA DO SOL KÜLA

Varjudeta valgust ja kesköö päikest

PUNKAHARJU

VARJUDETA VALGUST

KES ei tahaks küll seda näha?! Iga inimese hing tunneb alalõpmata eneses suuremal või vähemal määral tungi igavese valguse ja igavese päikese, kõige elu allika, poole. Seepärast ka reisijate sihid: talvel lõunamaale ja suvel põhja poole.

Suvi on meil juba käes, ja iga päevaga soojeneb ja valgeneb põhja pool maakera ikka enam ja enam. Põhja kabil, umbes 71. põhjalaiuse kraadi all, on päike loojenemata umbes 2 kuud. Aga juba 68.—70. laiuskraadi all on päike mitmed nädalad loojenemata, ja öö hämarusest üleminek siinpool polaarjoont avaldab valdavat mõju oma varjudeta valgusega. Seletamata inimmõistusele ja aru saamata silmale on suveöö Põhja-Soomes polaarjoone läheduses: ei ole päev, ei ole ka öö. Valgus on, varjusid ei. Kõik on nii fantastiline. Iseäranis võluv on mets sarnaseil õil — kõik kohad, isegi pöösastealused, nagu hõõguksid mahedast maagilisest valgusest. Kuski ei ole näha vahet valguse intensiivsuse vahel nagu päeval. Ei ole see ei öö, ei päev, ega ka õhtu hämarus. See on looduse ime, mida võimata kirjeldada, mida ainult võib näha ja tunda. Valgus ja pimedus on sulanud ühte, on looduses ühinenud nagu suureks, pühaks rahuks, ja need hetked on küllaldased, tasuma põhjamaalasele terve pika külma talve pimedust.

Edasi üle polaar-joone näeme majesteetlikku päikest silmapiirilt kadumata päevade, nädalate ja kuude kaupa. Ajast, s. o. päevast kitsamas mõttes, kaob arusaamine. Öid ei ole, vaid on ainult päev. Ei tähti, ei kuud — vaid ainult päike valitseb üksi põhjamaad suvel. Kõik, mis talvel külmas pimeduses ja pakases oli tarretanud ja elutu, on ärkamas: nagu elustav hing käib läbi terve looduse ja loodus võtab suveks uue kuju, saab uue sisu. Pakitseb, väriseb elutungist, on täis liikuvust ja seesmist kasvamise ja valmimise tungi, et sügisel, kui päike kaob ja saabub talv valjude tuulte ja pakasega, taas suikuda surma-sarnasele unele ja tarretuses ning elutus olekus rahulikult kevadet oodata, et alata uut looduse ringmängu, igavesti korduvalt-kestvalt, aga alati jälle uut.

Meil on Soome kaudu nüüd nii kerge ja hõlpsu suvel varjudeta valgust ja kesköö päikest vaatama tõtata. Juba tee sinna on nii ilus, et ka kõige nõudlikum reisija on rahuldatud. Kes valib endale tee vägevast ja võimsast Imatrast mööda, üles põhja täis saari sinist helkivat Saimat kaudu, ei jäta külastamata ka salapäraist vaikset, otse üllatavat Pungaharjut ja kui ta siis Leppävirtä või Heinavirtä mööda imeilus ja unustamata sõidu järel Kuopiosse jõudes Puuomäelt alla vaatab üle siniste järvede ja nende keskel olevate roheliste saarte ning kaugel sinetavate harjade, siis ta sellel silmapilgul ei soovi muud, kui selle suurepärase looduse pildiga hingeliselt nagu ühte sulada ja igavesse rahuusse vaibuda.

Kui ta aga siis jälle, alistudes reaalelule, tõttab edasi ja tõrva-venes Oulu jõel kihutab põhja poole üle 10 kilomeetri pikkusest tormavast ja märjaksraputavast Niska kosest ja sellejärel Pühakose vahutavatest ja pöörlevatest lainetest umbes keskmise rongi kiirusega, ümbritsetud tihti ülespurskavatest keerdlainete harjadest teravate ja salakaljude keskel, siis ta tunneb Põhjamaa looduse jõudude vägevast ja võimsat mängu; ja kui siis lõpuks suur majesteetlik Oulu jõgi on ta oma võimsatelt voogudelt vabastanud, siis ta istub rahuliku tundega ja mõnuga rongis, mis viib ta Rovaniemele, kus kesköö päike ja varjudeta valgus juba mõlemad puutumas kokku ja ühinevas suurepäraseks looduse-sümfoonia helidetuks kontserdiks.

Suurepärase, armas ja võluv-majesteetlik on Põhjamaa suvel,

Rudolf Reiman

Mardus

Vaevalt päevapiirg tardus, —
 pööningul kolistad, mardus,
 seinu kraabib su küüs,
 aknaile punutud püüs!
 — „Sõlmin su päevisse paelu,
 teritan puusärgi naelu,
 et su ei unustaks hurm:
 ikka võib rabada surm!“
 Lapsest mind igapäev petsid,
 hirmude happega etsid:
 Kõik on tühi ja põrm,
 kaduvusvalede jõrm!
 — „Püüdma õpetan hetki:
 iga neist imede kätki!
 Valla veri ja vaist,
 haarmeteks siruta aist!“
 Päev vaid võrgutab, roidab,
 nälja ja kiimaga toidab:
 suuremaks tiibade tiir —
 ahtamaks lendamispiir!
 — „Unista, vabasta kired:
 puhuvad kauguste viired,
 Variseb mägi ja kiur,
 unede tulitseb siur.“
 Murravad pettumuskaarnad:
 valusad kirgede taarnad
 siurude pleekinud luid —
 liha ja vere sõid-jõid!
 — „Siurude luudest uhkeid
 tõdede kotkaid taas puhkeb:
 istu tiivale — hetk
 pilvisse tarmukas retk!“
 Kaelas neil kahtluste madu
 irvitab valet ja kadu:
 Vere vaid kuivava pett —
 päikeses laguneb rett!
 — „Näe, mille ise sa läte —
 kuivatud jänü ent kätte:
 allika purusta veed —
 tuhandeväärseks kõik teed!“
 Milleks? Reetmist taas veenad:
 eluvee silmapilk reenad!
 Rinnast vast paisub mul hõög —
 kaela taas kaduvuslõög!
 — „Karasta teraseks liha,
 päikeseks verevoo kiha,
 raiu ja ehita, hiig —
 miski siis pole sul liig!“
 Midagi surm ei säästa,
 liha ja vaimu ei päästa.
 Luurab kollasing hirm,
 silma jägistav kirm.
 — „Liha, vaim sure ei, mandu —
 uude kehha vaid kandub.
 Hirmusiud murrab see usk.
 Mulle jääb tühjuse tusk!“

ARNO VIHVELIN

NARVA MOTIIV

ADAMSON-ERIC

NATURMORTE

Skulptor August Weizenbergi esimesi noorusmälestusi.

Järg

PÖÖRDUME veel kord tagasi Jaani-Mihkli majakese juure. *) Oli ju see armas koht, kuigi seal mõnigi kord sai valatud haledaid pisaraid.

Elu suvel enamasti oli jumala haljas looduses, ainult öö vaikuses majake meelitas meid oma varju alla. Talvel ent ei pääsetud sellest.

Meie majakesel oli küll kaks akent: üks kaheksa väikese ja teine nelja suurema ruuduga. Aga aja jooksul purunenud mõnigi ruut puudus, mille asemele keerge polnud muretseda uusi. Ühel talvel oli isegi ainult üks ruut akendes, kuna teised olid topitud kinni riide-tükkidega.

Õhtul aga pandi pirru külge tuli ja see pisteti ahju nurga vahele. Selle tule valgel ema võis kedrata või õmmelda, sõsar lugeda aabitsat jne. Peergusid süüdata põlema uuesti oli laste ametiks. Isa juures pidin mina peerg käes näitama tuld, ja polnud mitte keerge õigel ajal nühkida ära pirru sütt, peerg käänata ümber, ja üldse hoida, et tuli ei kustuks.

Tikkusid sel ajal veel ei olnud, vaid tuliste süte küljest tuli puhuda tuld puupilpa külge. Ka võis vääveltikkudega võtta tuld sütel, kui neid oli. Vääveltikud said valmistatud järgmiselt: puupilpa otsad kasteti sulatatud väävlisse. Säärane pilbas võttis siis otsekohe tuld, kui see pisteti sõe külge. Neid meisterdasin ise, kui aga oli käepärast väävlit.

Armastasin igasugu puutöid. Ka ühe paari kingi tegin. See aga, mida mind teha kohustati, ei läinud sugugi nii hästi. See oli saapatikkude lõikamine.

Lugemist õpetas ema. Ka ei või ma kiidelda, et olin virk õppija.

Kirjutamisoskus sel ajal oli väga haruldane asi. Aga tuli ka ette, et lapsi saadeti linna kooli. Kuid siis tuli harjutada kirjutamist enne. Ka mu tädipoega Peeter Landi taheti saata linnakooli. Et mu isa oskas kirjutada, siis poiss saadeti kaheks nädalaks meile õppima kirja. Isa kirjutas kriidiga tähed lauale, ja Peeter kirjutas järel. Vaatasin pealt seda — ja hakkasin tegema järel tähti. Ka isa kiitis mu tähti. Paber oli siis haruldane asi ja kallis. Seda pidi tellitama linnast. Tädi-poeg saadetigi Tartu Palmi kooli.

Aastal 1846 kevadel pääses lahti kuritõbi ehk tüüfus me maal. Esimesena haigestusin mina. Kui umbes kolmenädalalise palavikus sonimise järel tulin meelemärkusele ja hakkasin paranema, haigestusid teised, nii et kord keegi ei suutnud aidata teist. Aegapidi toibusime. Kõige viimasena langes tõppe isa ja ei pääsenud sellest enam, vaid paari nädalalise haiguse järel oli ta elukäik lõpetatud siin maailmas ja ta uinus surmanunne. Vara ta jättis meid vaeslapseks. Ta suri umbes 40 aasta vanaduses. Olin veidi üle kaheksa aasta, üks öde paar aastat minust vanem, aga teised kaks — nooremad (nooreim umbes kahe aastane).

Isa pandi mulda, ja nüüd hea nõu oli kallis, kuidas ema end ja meid võiks pidada ülal. Vaevane oli läbi-saamine seni, aga nüüd näis kujunevat see veel vaevalisemaks. Ei mäleta palju isa surmast. Ta laiba juures nutsid teised ja ka mina, aga pea olin rõõmus poiss. Ei olnud ka aega mõelda isa surma peale, mind viidi nüüd võõrasse kohta.

VÄIMELA

Isa matustel olid ka Väimela omad. Peeti nõu, et nad võtavad mu ühes, nii et ema juure jääks vähem lapsi. Vanem öde Juuli oli juba varem Pindi kõrtsis tädi juures teenimas, kuhu pöördus tagasi matustelt. Mind viidi samuti, nii pea kui isa oli pandud hauda, otsekohe surnuaialt onude poolt ühes Väimela valda. Ema pöördus minu kahe väikese sõsaraga koju poole tagasi. Onul oli küll hobune, aga inimesi sellel minemas oli

rohkem kui mahtus vankrile või kui see jõudis vedada. Mõni siis istus vankril, teine käis järel — nii vaheldamisi. Nii jõudsimme öösel hilja Pautsi tallu, kuhu heitsime rehealla heintele.

Onu pool oli mul vabadus. Jooksin ümber teiste poistega, mõnikord saadeti ka teistega seakarja või võeti ühes lehmadele vastuminekul.

PINDI KÜLAS

Väimela onu juure ei jäänud ma kauaks, sest ta perekonnas oli niigi palju lapsi. Tuli tädi Pindist ja viis mu oma poole. Tädi A. Grossen elas seekord peerega Pindi kõrtsis. Ta ise teenis mõisas v. Richteri juures kupjana. Tädi müüs kümniku peale viina kõrtsis (muud kaupad seal polnud).

Teel Pindi poole minnes läbi metsade tädi manitses mind ja ütles ka muu seas, et peaksin paluma tädi-meest, et see võtaks mu kasulapseks. Jõudes Pindi kõrtsi juure rõõmustusime kohates vanema sõsaraga — kes oli siin teenistuses. Õhtul, mil tädi-meest jõudis koju mõisast, astusin vastu talle ja öelsin: „Tädi-meest, kas sa võtad mino hinda manu kasulatses?“ kusjuures ise nutsin. Tädi-meest ei jäänud muidugi muud nõu kui öelda: „Jah, võtan küll.“

Pindi kõrts oli väga päratus ja igavas maanurgas, tee ääres, kust mööda väga harva keegi läks või sõitis. Teinekord tuli sisse mõni taluimeine, võttis topsi viina kopika või poolteise eest (oli ka poolekopikaline mõõt).

Tädil oli siis ainult üks laps, tütar Heleene, kelle hoidjaks oli mu öde. Mina aga mängisin mõnikord kõrtsmikku, andes viina ostjaile, kui tädil oli muud tegemist. Igav oli siiski elu Pindis, ja ma olin rõõmus kui pääsesin ema juure. Kui kaua elasin seekord Pindil, ei mäleta.

Kord käisin Lallil tädi pool ja nägin, kuidas tädi-meest punus pajuvitstest kalamõrda. Tulin koju ja tegin selle järel. Mu sõbrad imestusid seda nähes, sest meie kilas mõrra tegemine oli tundmata asi. Kui mõrd sai valmis, siis asetasinge üle jõe purded ja tegime sääsa, jõe muu osa toppides kinni. Esimesel hommikul vaadates mõrda sain sellest ka poolteisenaelalise haugi, mis teigi väga suurt rõõmu. Tõin selle emale. Harva aga ema keetis kalu ise, mida ma püüdsin. Ta saatis need kas õpetaja või köstri poole, kust meile nende eest anti kas leiba või raha.

Enamasti mõelsin aga puutööst. Sügisel ja talvel hulkusin metsa mööda ringi, otsides kõige paremaid ja ilusamaid kasepuid reekete ja saanikeste jalaste või muuks otstarbeks. Saane ma müüsin rikkamatele poistele ja teenisin mõnikord ka õige head raha — oli õnn hea — oma 20 kopikat tüki. Muidugi säärase uhke saani kallal tuli teha mitu nädalat tööd. Ka müüsin väikseid puunõusid 2—3 kopikat tükk. Muidugi selliseid ostjaid juhtus harva, sest sel ajal oli raha vähe.

Lugemist õppisin ema käest. Ka käisin mõne päeva külakoolis, kus veeriti, loeti ja lauldi. Õppimisega ma ei jõudnud suurt edasi. Siiski tekkis suur lust minna köstri kooli, kui kuulsin räägitavat sellest. Pidi ju see olema kõrge kool, kus õpetati ka kirjutamist ning arvutamist. Palusin siis ema, et see paneks ka mind sinna. Ema ei leidnud seda esiti võimalikuks ja ütles: „Seal on tarvis muretseda asju, mis maksavad raha, ja kõigepealt maksab ülalpidamine. Mul ei ole võimalik valmistada sulle säärast toitu, mida võiksid võtta ühes.“

Vastasin, et olen rahul kõigeaga, mida ta annab ühes, ja võin olla seal kas või söömata.

KANEPIS TREFFNERI JUURES

Ema siis võttiski nõuks täita mu soovi ja läks köster Treffneri juure paluma luba selleks. Treffner ei olnud vastu. Nüüd siis muretseti mulle tahvel, kriihvel ja paber, ka pliats — ning koolimaterjal oli käes, sest Uus-Testament ja katekismus olid mul juba varemalt olemas.

*) Algu s. a. *Olionis* nr. 3.

A. Weizenbergi töid

Hämarik

Eeva

Eeva tütar

Esmaspäeva hommikul vara emal olid valmis keedetud paksud-kapsad länikusse, tükikene liha ka ja pool pätsikest leiba — nädala moon oligi valmis. Esimest korda ema tuli mind saatma kooli. Tee kiriku juure ei olnud pikk, ainult paar versta. Aga sel ajal, mil harva oma külast lahkusid, näis tee siiski kaunis pikk.

Kui ma astusin koolituppa, naersid koolipoisid, kes istusid laua ääres ja üks ütles: „Nigu väitse pääl!“

Sellest nimetatigi mind seal koolis „väitsepääks“, sest olin küll 9 aastat vana, kuid väga väikene.

Kui asjad said pandud söögikambrisse, ka õlekott magamise tarvis, siis lahkus ema ja jättis mu kooli.

Ka mina asetusin siis laua äärde teiste juure, kes kõik veerisid kui ühest suust, kusjuures pidin loomulikult kisendama ühes. Peale sellist kära tuli vaiksem lugemine ja siis kirjutamine. Peale lõunat oli rehendus ja laul, ja õhtul vaba-õppimine. Umbes see oli kooli tunni- ja õppekava, kuhu tuli juure veel mõni asi: enne kõiki piibli seletamine. Nii pääsin köstriks. Aga ma ei olnud seal alul õnnelik. Puudus koolikaaslastega vennalik ja sõbralik läbisaamine, ja nad hüüdsid mind ikka „väitsepääks“.

Kooliõpetajaks oli seekord köstri vennapoeg Karl Treffner, väga hea inimene. Kui ta kord lahkus Kanapääst, pidas ta lahkumiskõne, ja siis nutsid kõik lapsed. Õnneks ta tuli tagasi seekord! Köstri-isand oli tubli kõiges, mida toimetas, aga ta oli ka vali. Tal oli meiega küll vähe tegemist, aga ta tuli sagedasti meid vaatama ja mõnikord pidas piibli-lugemist.

Tuli ta koolituppa, siis poisid aina värisesid: ega ta armu heitnud, kui juhtus midagi, mis teda pahandas. Minu vastu ta oli veidi pehmem, kas vahest seetõttu, et olin ta ristipoeg, või seepärast, et olin väike ja rumalake.

Kirjutamises, eriti ilukirjas, mul läks hästi, aga päheõppimises, teaduse alal olin väga nõrk, nii et ükskord-üks ei olnud õpitud ära mu elu kesteski. Ja kui ma ka aegapidi õppisin, siis unustasin seda jälle ka aegapidi. Siiski oldi minuga rahul, sest mul oli hea tahtmine ja edasipüüd ei puudunud, ning olin päilapseks.

Koerustükkide poolest ma ei jäänud maha teistest, vaid mõnikord ületasingi neid. Kord nikerdasin tasku-noa, värvisin verega ja vahetasin siis teise, inglisoa vastu. Sel ajal taludes elasid vene sõdurid. Need laulsid, mängisid ja tegid kunsttükke. Neid aimasin järele

koolis. Kord katsusin teha toonekurge kahe teise poisiga. Lai, mustanahkadega kasukas pöörati ümber, kepp pandi läbi varukast, sellele seoti otsa kure pea ning nokk, kasukas tõmmatud üle pea — ja kurg oligi valmis!

Õhtul pimedas hüppasin koolituppa. Üks vastutuliija ehmatas ja hakkas kisendama, teised karjusid kaasa. Mina aga hüppasin edasi, nokka põrandal kraapides. Nokkisin juba teisi näkku. Keegi võttis tugeva käega tagant. See oli koolmeister Karl Treffner...

Kord Karl Treffner ehtas meile koolimaja lähedal Hussi nurmele suure inimkuju lumest. Teinekord õnnestus ka minul Jaani-Mihkli maja lähedal ehitada suur lumemees, mis püsis kaua, sest et ilm peale seda muutus külmaks. Hiljem panin kujule veel vana mütsi pähe, et see näiks loomulikumana.

Igal esmaspäeval võtsin nädala moona selga, mida ema võis muretseda, ja läksin üles savimäest kiriku poole. Vahest jatkus toitu ainult pooleks nädalaks. Siis ema kesknädalal tuli ja tõi, mida tal leidis.

Kord, kui teised läksid võtma õhtuoodet, jäin üksiklassituppa. Tagasi tulles nad küsisid, miks ma ei lähe sööma. Ma aga hakkasin nutma. Siis nad mõistsid, et mul polnud enam süüa, ja nad andsid: üks tükike leiba, teine lihagi. Sagedasti tegi muret, et vahest teistel pole kodus leiba ja on söögipuudus. Sõin sagedasti vähem kui soovisin ja hoidsin, et võiks laupäeval viia midagi tagasi.

Kool algas oktoobris ning kestis aprillikuuni, kuna kooli kursus vältas kolm kuud. Ka mina käisin köstriks kolm talvet. Suvel aga sai enamasti unustatud, mida talvel õpiti.

Kui kellelgi külas oli vaja saata kirja, siis sai proovida sulge. Oli ju harulduseks, et keegi külas oskas kirjutada. Kentsakas ent oli teiste kirjade kirjutamine. Mõni seletas ära oma asja ja ma pidin siis näitama koolitarkust. Või öeldi ette. Armastuskirjade korral ei saanud ma aga aidata kaasa, vaid igaüks ise pidi dikteerima oma südamesaladused. Mäletan veelgi, kuidas Saamuli Mai Hausi Jaanile kirjutas kirja, mis algas umbes nii: „Armas Jaan, ma armasta sinno üli väega, konas saa ma sino nätta?“ jne. Kirja-kirjutamise eest sain kas krossi või kopika, mõnikord ka kolm kopikat, mis oli juba suureviisiline maksmine. Enamasti tuli aga kirjutada olge-terve eest.

Hugo Blaubrűck

Aadria kuldses kurus

Hugo Blaubrűck

VENEETSIA ÖHTUL

JÄLLE on kõik välja visatud tänavatele, nagu mustuski, mis takistab elamist seespool seinu. Algab uuen-datud mõttetu rutt selles sipelgapesas, kus ei näi tehta-vat midagi olulist peale kauplemise, teineteisega jutle-mise ja ainetevahetuse.

Igaüks leiab endale Veneetsia ise paigast, mõnest piasiasjast või arvukatest muuseumidest, õhtul aga valgub ta P. Markuse ette linna ainumale kogumisplatsile, südame-sse, kuhu tuleb oma ja võõras, kust läbi jookseb paha ja puhas.

Ülesvõtted sellest platsist, olgu tehtud millise objek-tiiviga tahes, annavad temast väiksema mulje kui ta tege-likult on. Tal on omadus tõsiselt pikemana paista vaba-riigi päevade seitsme prokuratuuri hoonete raamivas üht-luses. Ehitised ise, mis kunagi taganud Veneetsia hiil-gust ja praegugi varjavad varandusi, ei tundu selles sam-maste metsas kodadena, ennemini hiiglasaali seintena, millelt võetud katus, et maanduda võiks siledale marmo-riparketile taevas ja lühida südamed võimsaks, rahulda-tud uneliseks, hõiskeks.

Siin kuuleb palju keeli, just nagu vanasti, enne teede leidmist Ameerikasse, Indiasse, kui Veneetsia oli oma seisukoha tõttu vahetalitajaks ida ja lääne vahel. Sam-mastealustes kohvikutes kohtab nägusid mitmest kaarest, naervat ja vahastavat ning muudki isikupärast. Need on siin teine kodu, kus meelsamini ollakse kui oma tuu-lutamata pesas. Siin kõneldakse suu uniseks, — vajadus, milleta itaallane ei saa magama heita. Siin elatakse osa elust, nagu puuduvgi jagu möödub tänaval. Ja miks mitte, siin näeb ju palju, kuuleb palju, ja ka raskem olu-kord ei saa minna tõsiseks, sest rõõmus meel kisub kirs-tust naelad, nagu itaallane ise ütleb.

Orkester koguneb P. Markuse kiriku ja torni vaheli-sele alale. Ehitab ise enesele ime kiiresti kokkupandava poodiumi ja koristab ka hiljem ise selle. Mängib jul-gelt ning kergelt, erandita itaalia meistreid, peaaegu dirigendita. Vahest siis tõuseb ta käsi, kui tarvis muuta tempo, hoida paus, fermato. Asjalikult kuulavad ainult võõrad, oma publik aga sõelub, elab kaasa tempo mee-leolurikaste muutustega, vilistab omaette meloodiliste-matel kohtadel.

Ja miks seista, kui isegi harf kostub platsi kauge-masse nurka ja iga viiulipoogna hää! eemal pole enam ainus, nagu ta tundub liigutist nähes. Kuskil posti häma-

ruses hõljub ajas ainult heli, selline, millist kuju su tunded ja fantaasia talle sündimisel anda suudavad. Ja ainult see on magus. Peaks mängima ainult pimedas ruumis, on ju muusika liikumine ajas, millel ruumiga, veel vähem nähtavaga pole midagi ühist.

Kuu suunab diagonaalis üle platsi, otse Markuse kirikule. Pole enam endiselt hubane. Jälle pead vaa-tama seda hunnikusse laotud tahumata väärtuste rõuku. Nüüd juba lepin temaga. Päevase jõuetuse asemele astub raskusi tasakaalustav kergenemine ja grotesk kaob vaa-tekoha pikemas distantsis. Bütsantsi välimusele külge-poogitud gooti XV sajandi näärmed ei tundu enam eba-proportsionaalsed, ja köidabki see fantastiline ilu. Jääb ainult imestuda, kui selgelt on nähtud kirikuga kõrvu-tatud Palazzo ducale. Ei ühtki kompromissi. Nii päe-val kui ööl üks ja sama. Ei rõõmu looduse ega enese üle, mis sageli tõuseb itaalia ehitistes enese jumalda-miseni nagu isikuski, vaid võim kõige soodsamas valgu-ses, mis sunnib rõkkava pöõbli vaatama alt üles ka siis, kui ei teagi lossiga seotud ajalugu. Peitel ja vasar on siin marmorisse vajutanud ajajärgu tuhmumata peegli.

On valus, et nii kaunilt liikuv ja surnut kivi elus-tav käsi suutis siiski heita julmalt palazost kriminaal-vangikotta ahtakese silla, mille võretatud akna kaudu õnnetu võis pilgu veeta viimist korda kail, kus randusid Dalmaatsiaast tulevad laevad, laguunil, kus kihas karne-val ja hullas flirt mandoolade uimastaval saatel ja elas nunngi kui ilmalik daam Casanova täitumata rüpes.

Piki Riva degli Giovanni rõkkab praegugi elu, kuigi pole karneval, kuigi pole lamamas nii palju kurtisaane, nagu seda meele tuletab Tiepolo maal karnevalist. Ei ole ka praegu teist kohta Veneetsias peale kai, kus ohjel-damatus hõõguks nõnda ilmselt, ega ka vist teist linna Itaalias.

Selle pildi, mis tingitud kitsastest sotsiaalsetest olu-dest, suurelt jaolt ka võõraste tasuvast kukrust ja talla-vast ihust või koguni pärandatud minevikust, lepkitab ikka itaallase suur ilutunne ja kaunite traditsioonide säilitamine.

Nagu varem kostus laguunil varjupaiga laste kes-kelt valitud võrratute hääle ja mängijate serenaad, kos-tub tänagi merelt muusika, laul. Ka gondlid liiguvad endiselt virvatulukestena, peaaegu kehatud kui heligi, mille ümber nad külg küljega liituvad, õõtsudes putuka-tena õnnetantsu, et küllastatuna valguda kuhugi Veneet-sia öö õnnelikumasse soppi, hoolimata nendest, kes annud selle lõbu.

Kuigi linn tasub artistidele ettekannete vaeva, on see vististi elamiseks väike. Nad korjavad lisa, paadilt paadile ronides. Võibolla on ka see traditsioon. Annan, ehkki tean, et rahaga ei suuda tasuda neid elamusi, mis valmistavad meeleolutsejale võõrale laguuni serenaadid. Mulle jätkus Radamesi aariast ooperist „Aida“. Ei või-nud enam, pidin sukelduma kuhugi mujale.

ÕINE GONDLISÖIT

Valged madrusepluusid, pruunid näod promenaadi elektri helgis sädeledes punasega, okupeerivad kümne kaupa, surudes end meie väikese seltskonna vahele. Hoi-dume kokku, sest vajame suuremat paati. Ja siis algab see nende omavahel. Osavam hoiab mõni minut oheli-kus oma võistlejad, samuti meid, kasustades teadlikult kõiksugu kombinatsioone. Söödab sisse, surudes hinna alla ja saabki meid, sest ei osanud vahet teha sõnade ja tegude vahel.

Kui olime kaldalt kättesaamata kauguses, rõkkas järele teiste kadeduse ja põlguse kurikeel. Siin rannas on pilkeleksikon õige paks, kuhu sõnad on raiatud ena-masti paljuses. Juht naerab ainult võitjana, rida valgeid hambaid valda pool kui hundil. Vastab lühidalt, kuid sellele järgneb kailt endisest tugevam koor.

See poole hinnaga saadud võimalus pole õnn. Näib,

Epigramme

«Poleemika»

Kui sõna ütleb Cato ja hauguvad vastu tal koerad,
siis seda vaevalt võib kutsuda vaidlemiseks.

Flirt ja elu

On hüva kui samaaegsena sünnib armastus kahes —
Kui samaaegselt vaid kaokski see mõlemalt!

Kiituse ootus

Tunnustust kes enim õngitseb, see — vean kihla —
see enim kahtleki veel, kas seda teeninud ta.

Luulenäitus

Lahfi tuule on laati, on Muusade laati, tule, vaata:
palju on haljast, hääd maist su eesleile siin!

Otsimise häda

Leidub ehk küll Sahaaragi liivast allika siimi —
Kuid su laulude kõrb surmata kaamelil võib.

Elu säädus

Päikese ümber maa, maa ümber kuu — kena ongi:
väiksem suurena teid keereigu kuuljasti vaid!

Õpetus omapärasusele

Kusi üha harvemalt ees kohtad matkaja jälje,
säälikaudu kindlasti kord leida võid oma tee.

Tõlk. A. Anni

Kujur Voldemar Melnik oma ateljees

et Itaalias teist usaldada maksab palju. Aegajalt tule-
tas ta meele lisa, olla rohkem paadis kui lubatud, või
käime talle üle jõu, ehkki aerutas ühe käega kui terasest
masin. Siis jälle palus ta andeks mitmes keeles, kõneles
meelissõnu ja kirus ühtlasi koeraelu. Ta sai meie daa-
midelt helde lisa. Edasi ta vuras, peaaegu laulis oma
gondli peremeestest, palus numbrit meeles pidada kui
kevadistelt võistlustel kroonitud paati, ülistas oma vane-
maid ja esiasasid, kes kõik oleval olnud kroonitud juhid.
Ja palju muudki luksuva vermuti auru all, vahetevahel
tuletades meilegi meele jootraha, kas või ainult üheks
klaasiks.

Miks joote nii palju, hurjutasid meie daamid. Peaks
olema piinlik läheneda nii lõhnavalt oma naisele.

Ta ei oleval veel kolmkümmend, kõnelevat tema isa,
oleval aega naiseaga. Edasi selgus, et Itaalias ei abi-
ellutagi nii noorelt, nagu seda lõunamaalastest arvatakse.
Temagi pruudi vanus oleval üle kahekümne. Siis kiit-
les ta oma pruudiga ja headusega: kahel aastal pole ta
temalt midagi nõudnud ega teinudki ettepanekut kuhugi
minna.

Hakkas selguma itaallase naise-ideaal, tulid meele
katkendid nende lugupeetud kroonitud naiskirjanikust
Grazzia Deledast, ja ma mõistan ka puuviljamüüja naise
uhket ütlust, kui ehmunult tõmbusin tagasi vähemalt 5
rüsinal minu poole sirutatud röpase käe eest puuvilja-
ostul. „Kellel pole lapsi, see ei teagi, mis on armastus.“
Ja armumärtrina pea püsti emaletõrjutud karja
keskel, kaalus ta mulle kilo ilusamat viinamarja, mis
Veneetsias nägin.

Kahe, kolme lapse ema polegi vist õnnelik? Sellest
siis laste rohkus mõnel chetto campol, sellepärast siis
tuleb naist otsida ainult majast. Sellepärast siis ei pää-
segi nad kaugemale mõtlema, ei enesele, ega välisilmale.

Naist ohjades hoida ja lapsi mitte üle pea kasvada
lasta, peavad itaalia mehed kõige paremaks abielu kitiks,
ja sellepärast ongi ainult nemed itaalia tänava ilme.

Ilusamaks jääb mulje, kui ei mõistata lõpuni selli-
seid küsimusi ja kõik, mis päeval paistis nii lagunev,
varisev, näib selles kitis lõhestamata kindlusena. Kana-

lite vesigi, must ja helkiv nagu sulatatud pigi, ennem
imbutab kõdunematuks kui õonestab nende tüüpilist elu-
aset.

Igaüks uneleb omaette, võibolla lahendab midagi või
kardab erutada majade-vahelist surnud vaikust, mille
kohal näputäis vilkuvaid tähti tuletavad siiski meele
ruumi ja aega.

Ka gondlijuhi suu on peatunud, hüüatab ainult vas-
tuseks kõrvalt põikkanalist kostvale häälele oma kursi.

Müür vaheldub müüriaga, kõrge ja sihvakas madalaga.
Ei ühtki unistavat akent ega praokilejätud ust. Ainult
latern omab siin hingava olendi kuju. Kүүrakas ja
sünge, heidab sulle tumma kiirtevihi, saadab su ette ja
taha sada kahtlast paisuvat, haaravat varju. Hetkeks aga
on jälle pime nagu võõra inimese südames — paat libiseb
silla ja tema kajastuse ovaali.

Eemal aga juba paelustab uus kuma, ebamäärane
kui ilmutuse algus, ja tahtmata usud, et Tizian, see
itaalia Rembrandt, leidis oma Püha Laurentsiuse niisu-
gusest pimedusest. Nagu üldse igasugune maal on olnud
Veneetsias ainult kaunistuseks seinale, tundelikkuse
täiendiks, sigivuseks, ei saa ega tahagi siin selles hiig-
lamaalide kogus midagi arvustada, vaid lõpmata vaadata,
kuigi üks ja sama, aga igal järgneval meetril meisterlik
teisend.

Gondel möödub meist. „O sole mio“ kostub. Oli
see tenor, bariton või sopran, hea või halb, ei julge kuu-
lata, veel vähem seletada. Liiga võõras tundun isegi
enesele. Vaatan ainult vette. Läbistame punase, sinise
värvilised üleminekud, mitukümmend teineteise külge
sõlmuvat peegeldise mustrit, mille aga õõvaikus peagi
harutab lahti kuskil trepi loksuvast praos.

Tean, et juht keerutab kaugeitel kanalitel ja risti-
rästi, liigutab aeglaselt kui varitsev haug, et teenida
veel õise tariifi järele kahekordselt, kuid olgu, on ju see
mulle viimne õhtu. Kõik hakkab imelikult külge, sõe-
lub nimelt enesele hea, nagu lahkumisel võõrsilt ikkagi,
kuid ühe viin oma jätkuval reisile kaasa: kavalus, ette-
vaatus ja tagamõte, nendega uinub ja ärkab itaallane.

Hugo Blaubrűck

Väärne mälestis prof. Peeter Ramul'ile!

Prof. PEETER RAMUL (†)

Jälle on üks armas inimene meie keskelt lahkunud sinna maale, kust enam iialgi tagasi ei pöörata. Tõsi, sellest lahkumisest ei pääse keegi; aga ometi tundub ta traagilise ja otsekuu ebaloomuliku nähtena inimese elus. — Ent eriti kurvastasime prof. Peeter Ramul'i surma puhul, olles kaotanud inimese, kelle koht meie

MANNO OITTINEN:

JEAN SIBELIUS

muusikaelus jääb asendamatuks arvatavasti väga kauaks. Kurb, tuletades meele Harry Paris'e poolt kadunu haul räägitud sõnu, et me pole küllalt osanud hinnata selle mehe teeneid ja tööd, ja võibolla oleme süüdi nii mõnegi kibedustilga lisamises sellesse elukarikasse, millest kadunu pidi jooma. — Noh, siin ei saa me enam midagi parata; võibolla pidi see sündima nii, et täituks vanasõna: ükski prohvet pole kuulus oma kodumaal.

Väljaspool kodumaad on hinnatud kadunu selgenägelikku muusiku pilku. Prof. Ramul'i raamat moodsa klaverimängu-tehnika psühho-füüsilisist aluseist on ilmunud saksa, vene ja inglise keeles. Kuidas seda raamatut mujal hinnatakse? Jatkub vist sellestki näiteks, kui nimetada mõnda nime, kes talle on annud täie tunnustuse: Rudolf M. Breithaupt, Egon Petri, J. Pembaur, F. v. Bose, A. Goedicke, E. Melartin, ja palju, palju teisi.

Ometi, meil arvatavasti väga paljud ei teagi selle raamatu olemasolust, olgugi selle järgi tarvidus olemas.

Mul oli juhus, just mõni kuu enne kadunu surma, vahetada mõtteid selle raamatu eesti keeles ilmutamise üle. Keegi kadunu õpilane oli juba hakanud valmistama vastavat tõlget. Ent prof. Ramul'i arvamine osutus siin küllalt pessimistlikuks: arvestades majandusliku tasuvusega, polevat kirjastamisel siin mingit mõtet, pealegi — vaevalt, et armsad kolleegid küllalt objektiivelt suudaksid hinnata seda tööd...

Kui nüüd kunagi peaks kerkima üles prof. Ramul'i mälestamise küsimus, mis oleks siis kõige ilusam? Harilikult: püstitatakse mingi mälestusmärk või midagi selle sarnast, või asutatakse kapital kellegi toetamiseks näit. õpinguil. Mis teha praegusel juhul?

Arvan, kõige ilusam oleks, kui me teeksimme kadunu eespool nimetatud töö kättesaadavaks ta rahvale ta emakeeles — eesti keeles. See mälestusmärk jääks püsima võimsamini kui mingi teissugune, ja ta oleks määratuks varanduseks meie muusikaliteratuuris. — Tõlke võiks omandada kadunu õpilaselt või kellelt tahes, kui too suudaks rahuldada oma täpsusega. Vastavate summade leidmine peaks jääma nende hooleks, kellele kallis kadunud prof. Ramul'i mälestus, ja peaksid sellele mõtlema need, kes vähemalt pärast selle suure mehe surma tahaksid talle avaldada oma lugupidamist ja tunnustamist, mis kadunule ta elades jäi avaldamata. A. Meri.

AUGUST WEIZENBERG: VANEMUINE

ARTUR KAPP

JUHAN ZEIGER

Oratooriumi „Hiiop“ puhul

Meie muusikaloomingu kõneldavaid ja seni suursaavutuslikumaid teoseid on Artur Kapi oratoorium „Hiiop“, mis vastavate eriteadlaste ja muusikute hinnangu järele püsib muusikas vastava ala rahvusvahelisel tasemel.

Artur Kapp ei ole enam noor. Sündinud 1878. a. (16. II) Suure-Jaanis kihelkonnakooli-õpetaja pojana, lõpetab Peterburi konservatooriumi 1900 (prof. Homiliuse orelklassi ja Rimski-Korsakovi kompositsiooniklassi). On Astrahanis Kõrgema Muusikakooli direktor. 1920. a. kodumaal. 1927. a. Tallinna konservatooriumi professor. Oli tuntud heliloojana sümfoonilise ja kammermuusika alal. Kapi sulest on ilmunud rida soololaule-romansse, mis lõonud läbi kõikjal („Metsateel“, „Tasa, tasa tuulekene“ jne.). Uvertüür „Don Carlos“; orkestrisüit eesti rahvaviisidest; sümfooniline poeem; kantaat „Päikesele“ jne. Ja lõpuks äsja ette kantud oratoorium „Hiiop“ — sega-, mees- ja naiskoorile, solistidele (Hiiop — bariton, Hiiopi naine — mezzo-sopraan, Saatan — pass, Jumal — pass ehk retsitatiiv), meestertsetile, kahekordne kvartett sümfoonia-orkestri ja orelil saatel. Teos on kahes jaos. Tobiase lahkudes jäi keskseks, oma loomingus suhtes nõudlikuks kujuk Artur Kapp. Kuigi siitpeale on valminud, tootnud head rida nooremaid (C. Kreek, M. Saar, Aav, Vörk), A. Kapp oma viimase teosega ometigi näitab, et ta loovkunstnikuna, töömehena ja võimelisena meie heliloojate seas püsib endisena esirinnas. „Hiiop“ teosena — ses on elurõõmu, süngust ja filosoofilist maailmavaatlust, kristalliseerunud selgust. Mis selle puhul kiidetavat — on reljeefne väljendus. On tehtud etteheiteid, et siin teem pole algupäraseid. Ja tõepoolest, ühtesattuvusi on Bachi S-moll fuugaga. Kuid ega Bachgi siin ole algupärane. Ka tema on siin teeme ammutanud juudi muusikast. Ja võibolla — mõlemad on kasutanud vaid sama algallikat. — Kuid tähtis polegi ju ainuüksi teem. Looval kunstnikul ei tee raskusi leida

teeme. Tähtsam on teemide täitmine, arendamine. Ja siin on Kapp algupärane. „Hiiopil“ võib olla, ja ka on puudusi (viulisoole ses ei ole kohane, võiks jääda ära — pole stiilis üldosaga; Jumala osa retsitatiivis ei sobi hästi, selle peaks kandma ette pass). Kuid nendele vaatamata, teos oratooriumina on suurteosena aina rõõmustav. Koorid — stiilses kirjutatud kontrapunktis. Eriti huvitavad on Kuradi-osad neid saatva orkestri foonil. Viimane jagu venis, ent ometigi ei muutunud igavaks, mis enamvähem tavaline oratooriumide puhul.

Oratooriumis on palju sünget, tumedat. Aga seda on Artur Kapp. See on ta hinge foon, ta isiku sisepoolne nägu.

Eestis seega on kaks tüsedit vaimulikku teost muusikaloomingus: C. Kreegi „Requiem“ ja A. Kapi oratoorium „Hiiop“. Tõsi, meil on veel siin kolmas, oletatavasti samuti tõsiseltvõetav teos: R. Tobiase oratoorium „Teisel pool Jordanit“. Kuid viimast seni meil pole võimalik täielikult kuulda. Ja meil puudub sellest siis ka vajatav ülevaade.

Artur Kapp — on meil omaette, isikupärane helikunstnik, tüse, mehine ning viimastes teostes stiilikindel. Ta ei lasku banaalsusse. Tal on oma stiil. Võime kõnelda isegi Kapi-stiilist meie muusikaloomingus.

J. P.

MARTIN TARASI KONTSERT *Vanemuises* 6. mail. On tähelepanu juhitud väljapaistvale tenorihäälele. Liialdusena tundub aga nimeline kontsert. Õieti kontsertandiks osutus prof. A. Lemba, kelle õlgadel lasus õhtu muusikaline raskus. Ja mis saab nüüd edasi? Koolita ja treeninguta hääli operetis hädaohtu panna oleks ülekohtune. Üldse näib tekitavat muret kooliküsimus. Lahendus peaks tulema teisiti. *Ed. V.*

SIGRID HOLM-TEDDER. Esines edukalt ooperites Vanemuise laval ning omas eeldusi heaks ooperilauljannaks saamiseks. 1926 †. Vasakul: S. H.-T. OOPERIS „EUGEN ONJEGIN“, paremal — OOPERIS TANN-
HÄUSER

Danse macabre

Udusel sügisõhtul vaatled sa linna. Sinus ärkavad kummalised mõtted ja tunded. Sulle näib, nagu oleks hall udu vallutanud kogu maailma, nagu oleks sinna kadunud kõik ilu, aated ja inimeste elu. Nii saladuslikuna näib elu ses udus.

Alaliselt kostab tume mürin — see on suurlinna õine sümfoonia; see on elu *Danse macabre*. Nagu koletised paistavad udus majade tumedad kogud; niipalju kollaseid silmi on neil koletistel... Kaks rida fantastilisi koletisi seisab vastamisi — nende vahel on kitsas tänav. Niipalju inimesi ruttab seal tänaval. Kas nad on inimesed?... Kas on neil omad mõtted ja tundmused?... Kuhu nad ruttavad? Niipalju tulesid on inimesed süüdanud, kuid udu on võimsam...

Sa kuuled udus tasaseid oigeid, igatsevat laulu, nuttu ja naeru, klaaside kõlminat, matuskellade kurba helinat... Niipalju on hallis udus kurbust ja valu, ilu ja õnne...

Tasane ohe kostab su rinnast.

Sa lased tumedad eesriided akendele... Sinu tubasid täidab valgus ja soojus. Lõunamaa vaibad, kaunid maalingud, kujud, vaasid, lilled... Tumedit kostavad väljast linna hääled.

Võtad ühe vaasi, kallad sinna mingisugust vedelikku, asetad pörandi vaibale, süütad vedeliku ja kustutad kõik tuled. — Aeglaselt tõusevad vaasist sinised tuleleegid ja valgustavad fantastiliselt saali.

Keerad mingisuguse aparaadi mehhanismi — ning kostavad tasased muusikahelid: kuskil kaugel laulab klaver... nutab viul...

Lased õhukesel õhtukleidil vajuda vaibale, vabastad ennast ka valgetest alusriietest. Nüüd ei ole sinul enam midagi, mis ei kuulu sinu kehale... Mängivad tuleleegid

katavad sind õrna sinise looriga... Sinu kehas on koondatud kõik naise kehavormide ilu.

Muusika helid paisuvad... Tuleleekidest tõuseb õrn suitsuvina — õrn, uimastav aroom valgub saali...

Aeglaselt tõusevad su käed — sinu käsivarred paenduvad, roomavad ja looklevad nagu valged maod... Sinu keha hakkab elama, tõuseb kõrgemale — ja vaob uuesti alla — paendub sügavalt ette — ja taha... vabaneb vaibalt ja ruttab edasi... Rütmiss tantsib sinu keha, igal kehaosal on omapärane väljendus... Sinu keha unistab, igatseb... Sa oled noor tütarlaps — öises vaikuses sirutad oma valged käsivarred armsama järele... igatsed — ning kardad näidata oma ilu...

Sa oled armastav naine, sinu keha andub ja armastab, tõuseb ja vaob... täis naiselikku õrnust ja kirge...

Sinu keha palvetab... leinab... valus põlvitad sa tuleleekide ees ja sirutad käed nende järele... Ei ole unustust... aeglaselt tõused sa üles — sinu keha täidab valu ja kurbus — sinu keha naeratab läbi pisarate...

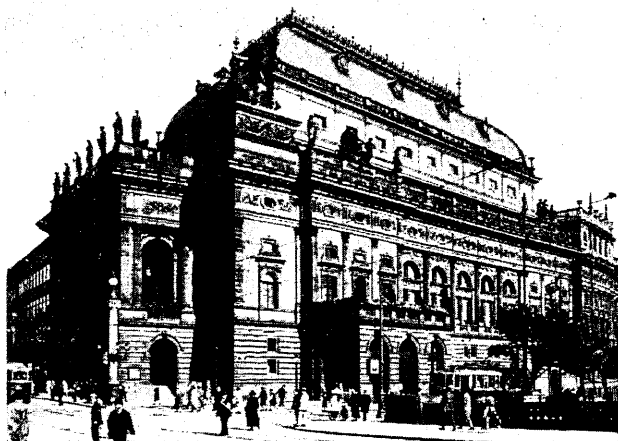
Kergelt ja mängeldes hakkab ta uuesti heljuma — ta laulab armastusest, kurbusest ja õnnest... Sinu keha avaldab õrnust ja ilu, janu ja kirge, põlgust ja viha... Sinu kehas võitlevad elu ja surm... Sinu keha tahab vabaneda maisest elust, tõusta sinetava taeva poole — kuid vaob jõuetult tagasi... Sinu keha tahab põgeneda — kuid vaob aeglaselt vaibale... Sinu kehas on kaduva elu kurbus... Nagu tume surma vari libiseb üle sinu keha... Viimsed püüded... viimne naeratus... viimsed tervitused... Surnuna jääd sa vaibale lamama...

Vaikinud on muusikahelid. Kustunud on tuleleegid. Hele valgus täidab uuesti saali. Väljast kostavad vaid linna tumedad hääled.

Väsinult lamad sohval. Sa oled õnnelik. Täna õnnestus sul *Danse macabre*.
L. Tedder

Národní divadlo sünd

Üllatavas tempos elasid läbi čehhid oma rahvusliku, kultuurilise ja kirjandusliku ärkamisaja. 18. sajandi lõpul olid nad veel nii öelda lapsekingis, kes vaevalt oma emakeelt rääkida oskasid, nende kirjanduslikud katsed teostusid suure vaevaga ning nende intelligentide pere väljendas end võõrkeelis, sest nad ei rääkinud rahvaga ja rahva jaoks. Ka olid čehhid vaene rahvas. Kui aga esimesed häbelikud emakeele helid kuuldusid, muutus kõik nagu muinasjutus. Purskas vaimustuse imeallikas ning sulatas oma noortes voogudes kauaaegse tuimaksjäämise jääkatte. Viiekümne aasta jooksul jõudsid nad Thám'ist kuni Mácha ja tema järeltulijateni ning esialgses kaoses tõusid terve rida tähesarnaseid kujusid: Dobrovský, Jungmann, Palacký, Havlíček. Juba 1845. a. hakati Prahas samme astuma iseseisva čehhi teatri asutamiseks vaatamata sellele, et čehhid kirjanduse alal peale Klicpera ja Tyl'i ei omanud tegelasi ning näitekunsti alal veel vähem. Need, kes 1845. a. palvekirja koostasid ja temale alla kirjutasid, et Böömimaa aadliseisus kolmest teatrikontsessioonist neile ühe edasi annaks, et Palace Lažanský kohal kestvaid čehhi teatrit püstitada, kõik need mehed — Rieger, Palacký, Frič, Trojan, Štrobach — olid nagu valgustatud čehhi rahva geeniusest. Nende tagajärjeta katse korralditi lühikese aja järel ning lõpptulemus oli *Národní divadlo* ehitamine. See kuldne kabel Vltava kaldal tõusis čehhi iseseisvuse tundemärgina 70 a. pärast tema poliitilise vabaduse saavutamist. Nii muutus *Národní divadlo* ehitamine keskkohaks, mille ümber organiseerus, kristalliseerus, koondus ning kõrguspunkti saavutas čehhide kultuur- ja riigiõiguslik elu. Nad on ta ise ehitanud, rahvas omale, oma rahaga. Keegi vastastest ei ole abi ehitamiseks annud. Nii näiteks saatis 1852. a. *Národní divadlo* ehitamise ühing delegatsiooni Viini otsekohe keisri juure. Nad soovisid, et keiser kingiks tulevase teatri ehituskruundi (üks osa kasarmutest püssirohutorni kõrval oli selleks välja valitud), kuid keiser ei tulnud vastu sellele soovile. Selle vastu voolasid rikkalikult rahaanded mitte ainult Böömimaalt, vaid ka Slovakkias ja teistest slaavi maadest. 1851. a., „pärast suuri raskusi ja mitmesuguseid takistusi“, nagu Karel Havlíček-Borovský oma lehes *Slovan* tähendas, anti ühingu luba tegevuse algamiseks. Esimese põhikirja kirjutas oma käega Josef Kajetan Tyl, čehhi hümn „Kde domov můj“ sõnade looja. 1862. a. püstitati valitud ehituskruundil, kail, ajutine teater, milles 1864. a. korraldati suurim teatripidustus čehhi rahva vaimlise elu uuestiärkamise puhul: Shakespeare'i *Perdita*, milles esines prl. Otylie Mála, sai čehhi avalikkusele tõenduseks, et *perdida ars bohémica* jälle üles tõusnud ja ülistatud. Toile aja iseloomustuseks olgu siin toodud näide, kui suurejooneliselt töötati: kui lõpliku *Národní divadlo* kavand ettevalmistusele tulid, teatas üldisest vaimustusest haaratud arhitekt Hynek Ullmen, et tema valmis oleks mitte ainult kavand ja eelarvestused maksuta välja töötama, vaid ka ehituse täide saatma. Kuid ühing ei lasknud end selle läbi eksitada ning eelistas arhitekt Josef Zíték'i kava, mis monu-

Čehhi uus teater Prahas

mentaalsemalt mõjus. Astudes selle läbimõeldud sammu, aitas ühing kaasa ehitise püstitamisele, mis tolleaegse arhitektuurilise keskmise kaugelt ületas; ainult peale maailmasõda, kus čehhi rahvas teistes kultuurilistes tingimustes elab, tundub, et teater kail kitsaks muutub. 16. mail 1868. a. sündis pidulik nurgakivi panek, millest kogu čehhi rahvas osa võttis. Nurgakivi ümbritsevad kaljurahnad, mis maa mäelatvadest toodud, tõendisena, et kogu čehhi rahvas *Národní divadlo* ehitamisele on kaasa aidanud. Pidumänguks oli Smetana Dalibor ning Bedrich Smetana tähendas oma päevaraamatus: „Üle 60.000 inimese slaavi maadest oli kokku tulnud. Suurepärane, seni nägematu pidu.“ Ehituskruundi ümber arenes palavlik kunstiline tegevus. Konkurs järgnes konkursile, milledes võitjaks tulid „*Národní divadlo* ajajärgu“ tähtsamad nimed, nagu Bedrich Smetana, Mikulaš Aleš, Schnirch, J. V. Myslbek j. t. Ehitise lõpetati 1881. a. ning lõpliku avamine pidi 11. septembril aset leidma. Kuid troonipärija Rudolfi auks, kes Belgia printsessi Stephaniea abiellus, pidi teater juba enne ajutiselt avatama.

11. juunil 1881. a. tuli esimesele etendusele sel puhul loodud ja vahepeal kurdiks jäänud helilooja B. Smetana poolt dirigeeritud ooper *Libuše*, troonipärija juuresolekul. Kaheteistkümne päevase vaheaja järel asuti seestmist tööde lõpetamisele ning lõpliku avamise pidustuste ettevalmistamisele. Kuid enne selle kava läbiviimist sai 12. augustil 1881. a. uhke Vltava unelm tuleroaks, järel jättes vaid varemed. Sama kuupäeva kannab veel Mikulaš Aleš'i pliiatsjoomistis — avamisepäeva pidurongikäigu ratsanikkude kostüümide kavand. Kuid varsti toibuti. Luuletaja Jaroslav Vrchlický noor naine kirjutas kuu aega pärast tulekahju oma sõbrannale, et *Národní divadlo* Rudolf Habsburgi juuresolekuga oli teotatud. Üldise vaimustuse juures tuli lühikese aja jooksul suuri rahaannetusi kokku, nii et kahe aasta jooksul prof. Schulz'i juhatusel uus ning otstarbekohasem teine *Národní divadlo* püstitati ja avati.

Prof. GERHARD RÄGO
Valiti rakendusmatematika ja
mehaanika korral. professoriks

Prof. dr. theol. OTTO SEEEMANN
Pühitseb oma 65 a. sünnipäeva

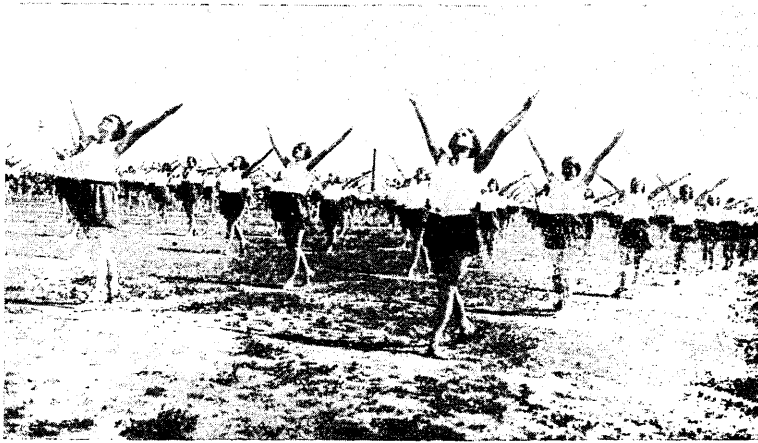
HILDEGARD PAHLBERG
Lõpetas 19 a. Tartu ülikooli
majandusteaduskonna

Praost AUGUST GRÜNBERG
Korp! Ugala vil! vil! kogu
esindaja Pärnus

Adv. VILLEM KANARIK
Korp! Revelia vil! vil! kogu
esindajaid Tallinnas

Noored Tamme staadionil

Tartu koolinoorte võimlemisdemonstratsioon

Pühapäeval, 31. mail koolinoorsoolased pühtsesid oma järjekordset, traditsioonilist kevade võimlemispidu. Ühtlaselt huviküllane on algkoolide kui ka keskkoolide esinemine. Õigemini iga osa on omaette episood teatavast õhkkonnast, kus parajasti liigub noor, iga üksus pakub midagi oma võimetekohast. Samuti igal grupil on osa pealtvaatajaid, kes leiavad, et nende pojad või tütreid harjutisi paremini sooritavad kui teised.

Selline demonstratsioon annab ülevaate meie võr-suva noorsoo kehalistest võimetest ja arengust. Pealegi aitab see tasandada lahkavamisi isade, emade ja noorte vahel, mis mõnikord tekkinud vaidlustel spordiküsimusist. Sest leidub ikkagi suur hulk inimesi, kes spordile kui asjata ajaraisule ja kergemeelsete inimeste ajaviitele vaatavad. Varemalt oli kehaline kasvatus hoopis mägede taga ja viimse järgu tähtsusega tegevus. Pole siis ka ime, kui vanem generatsioon ei ole teadlik spordi kasulikkusest ja tähtsusest.

Nähes ettekandeid, mida pakuvad noored ja millised kõigiti meeldivad, miks peaks vanem veel keelduma osavõttu mõõdukast kehalisest arengust!

Ka tänavune esinemine pakkus naudingut pealtvaatajaskonnale ja tõi ehk nii mõnegi vanema üle spordisõbraliste leeri.

Juba varakult kogunesid noored Raekoja platsile ja Vabaduspuiesteele, et rivistuda ühiseks rongikäiguks. Koolidekaupa lehvivate lippudega hakkas rongikäik liikuma. Ees sammusid lipukandjad. Neile järgnesid linnavalitsuse tegelased ja pikk rida noori kõikidest Tartu alg-, kesk- ja kutsekoolidest. Rongikäigust oli osavõtmas umbes 8000 noort, neist 3000 võimlejat, kes kõik sirgetes ridades läbi tänavate Tamme staadionile marssisid.

Staadionil tervitab linnakoolivalitsuse juhataja J. Treumann noori, soovides neile head edu ja taht praeguseks ja edaspidiseks tööks. Kõne lõpul lauldi ühiselt *Eestimaa, mu isamaa*.

Esimesena teostasid oma tuleproovi algkoolide poisid õp. A. Kingu juhatusel. Vaatamata võrdlemisi

raskele harjutisile, esinesid poisid hästi. Oli tore vaadata väikseid mehi, kes tõsiselt, kuid siiski uhkelt ja iseteadvalt rivis sammusid. Just kui noored sõdurid.

Poistele järgnesid algkoolide tütarlapsed õp. M. Karolini juhatusel, kes samuti väärselt sekundeerisid oma eelkäijatele. Vastavalt soole, oli ka harjutiste laad erinev.

Keskkooli tütarlaste harjutisi läbistas plastiline joon, mis efekti saavutas massharjutisena. Nimelt mitmesajapealine võimlejate pere annab oma lainetes ja voogamistes mulje viljapõllust, mida tuul õõtsutab. Ja just sarnasele massgrupile on plastiline motiiv vägagi vastuvõetav ja pakub silmale ilusa pildi tõusust ja mõõnast. Olgu tähendatud, et harjutiste raskuse peale vaatamata nood küllaltki edukalt läbi viidi.

Keskkooli poiste rühm õp. E. Reinvaldi juhatusel kandis ette küpselt läbitöötatud harjutise. Selles oli rida üksikuid motiive, mis olid koondatud üheks kompleksiks ja sellisena ka hästi mõjusid. Harjutise täitmine õpilaste poolt oli puhas vigadest, mis ka tubli aplausi publikumilt välja kutsus.

Lõpuks demonstreerisid algkooli õpilased mitmesuguseid koolimänge, nagu „Põleb“ jne. Õieti oli see üks huviküllasemaid ettekandeid. Siin sai noor oma „mina“ täiesti maksvusele tuua. Individuaalsed omadused nagu kiirus, täpsus, koordineerimine, osavus jne. said täiel määral esineda. Siin võis nüüd igaüks vastandina gruppharjutistele näidata isiklikke võimeid. Tegelikult oli see aga õige algkooli õpilaste võimlemise tund. Sest laps mängides võimleb alati paremini, kui tehes mingisuguseid kuivi harjutisi. Pealegi on sellega, s. t. mänguga, suurel määral seotud lõbutunne, mis aga pahatihti kuivade harjutiste juures puudub. Olgu tähendatud, et see vast aga vaid nooremate klasside kohta maksev on. Demonstratsioonmängud viidi hoogsalt läbi ja see pan lõpuna ilusa punkti pidustustele.

Peo lõpul koolinõunik J. Lang pöördus kõnega noorte poole, tuletades meelde selle päeva tähtsust õpilaste elus. Meeleolurikas võimlemispidu lõppes hümniga.

A. Palgi

A. Stampel: Gustav II Adolf

*Gustav II Adolphi poolt 300 a. eest asutatud praegune Tallinna Linna
Poeglaste Humanitaargümnaasium*

Kas uus ajakiri?

Nagu Tallinnast järjest kindlamini kuulub, tahab noorkirjanik A. A. koos ühe liidu tegelase V-ga (teisisi poleks hra V. nõus?) toimetama hakata uut kunsti-, -kirjanduse ja teatriajakirja. Tulevat värvilised reproduktsioonid, Moskva kunstiteatri lavastusi pildis ning sõnas jne. Lühidalt: kohvikujutudest ja ajalehe naljandite rea-nurgast olevat jõutud konkreetsemate samudeni, väljavaadete riiklikule või poolriiklikule abirahale. Teatringidele lähedal seisev *Rahvanäitelava* kinnitab veelgi neid kuulduisi.

Tallinnal on ikka aegajalt „esikoha“ pärast võimuaarangu-tahteavaldusi pursanud. Ja surudes Tartut „provintsi“, mis kõik sellepärast võimalikuks ei või saada! Äärmusedki sobivad siis võitluse tähe all kokku, ulatades teineteisele käe.

Juhul, kui peaks hra A. A. kavatsus teostuma — tema ja hra V. energias ei kahtle keegi, katseid ju ajakirjanduse elustamisel on tehtud rängalt, — jääks vaid küsida: kas ikka tõesti on tarvidust uue ajakirja järele?

Olion, olles ideeline ettevõtte, pole seni abirahade püüdmisega riiki lüpsa tahtnud. Ta on erapooletul alusel sõna andnud vanureile, keskureile, nooreile; on avaldanud reproduktsioone klassikuist, näidanud meie „parem- ja pahempoolset“ kunsti, on käsitanud teatriküsimusi j. t. probleeme kultuuri kõigilt aladelt. *Olion* on saanud hea arvustise osaliseks kogu Eesti ajakirjanduse poolt. Ka lugeja on *Olioni* hinnanud, sest *Olion* on ainulaadne kultuurnähe mineviku ja oleviku Eestis. Ta on korralikult ilmunud juba enam kui 1½ aastat. Uue temaatilise ajakirja asutamine ei tähendaks järelilikult muud, kui tahet toimetada ja palka saada. Ja killustada. Nii naivid ei ole ometi hra A. ega hra V., et nad kalkuleerida sõandaks järgmiselt: kui on *Olion* tellijaid saanud, küllap saame siis ka meie! See oleks eestlase ehtis

„küllap“. Õigustatud on üks elujõuline, tunnustatud ettevõtte. Leitakse vajadust *Olioni* tasapinda tõsta, siis on seltskonna ja iga tegelase kohustus teda toetada. Ning oma soove avaldada toimetusele. Käesoleval korral võib hra A. A. vaid kahetseda, et *Olion* ei ole temalt veel saanud lubatud kirjutist Moskva Kunstiteatri kohta.

Muide, nii palju kui on Eestis elanikke, niipalju on siin ka soove. Nende kõikide maitse ja meelsuse järele talitada suudab vahest — kes teab — hra A. A.

Meie rahvaarvu juures on õigustatud vaid kaks kultuurajakirja: kultuurkapitali abil väljaantav kirjanikkude häälekandja *Looming* ning seni tellimiste ja üksiknumbrite ostu kaudu seltskonna enese toetusel ilmuv erapooletu kultuurajakiri. Antakse toetust — ükskõik millisest kodumaa fondist — tuliuuele ajakirjale, kes matkaks eelnimetatute rada, siis oleme otse kohustatud vahele astuma.

Koguni erilise, üldise teatriajakirja väljaandmine abirahadega ei ole meie oludes millegagi õigustatud: olemasolevad ajakirjad ja ajalehed ei ole meie teatrit vaeslapse ossa jätnud. Pole aga teatrist nii palju kirjutatud, nagu see vahest tarvilik on, siis tuleb viga otsida vastavate teatritegelaste eneste juures: kas ehk ei olda loiid oma asja vastu? Kahjuks on meil igal alal palju sellist publikut, kes suurusemaania lööb vaid nurru ning ootab — hooldajat. Ja imetlejat. Nende pärast ajakirja asutada ei tasu A-igi: see oleks kindlasti kannu kastmine.

Maanäitelavasid ja vastavaid seltse on õnnelikult asunud juhtima ajakiri *Rahvanäitelava*. Pimesi pidid maategelased seni kobama omal jõul ja nõul. Või tahaks hra A. ka *Rahvanäitelava* kohe kõrvale suruda ning asemele istutada kuuldut-nähtut Moskva teatrist?

Mõned soovitatavad erinevused amefi. keelest

Need oleksid esmajoones:

1) Mitte *piiskopp*, *pankrott*, nagu tahab ametlik keel, vaid *piiskop*, *pankrot*, nagu oli üldine traditsiooniline kirjaviis mõne aasta eest. On mõtetu kirjutada kahekordne -kk, -pp, -tt rõhuta silbi lõpus. Ametlik keel kirjutab ju ise, kui mingi erandina, *mõistlik*, *kunstnik* mitte „mõistlikk, kunstnikk“). Kui -ik-sõnust teha erand, nagu ametlik keel seda tahab, siis osutub, et erandeid on 10 korda rohkem kui reeglipäraseid vorme, mis ju on absurdus.

2) Mitte *kuivõrt*, *niivõrt*, vaid *kuivõrd*, *niivõrd*: võrt on väaranalooogia-vorm, mis esineb mõnes murdes. Õige nominatiiv on *võrd*, omatav *võrra* (samuti kui *mõrd* — *mõrra*, *kord* — *korra*). Vorm võrt võiks tulla ainult nominatiivist *võrs*, mille genitiiv oleks *võrre* (võrdle „kõrs — kõrre — kõrt“). Ent genitiiv on *võrra*, mitte *võrre*; *võrra* aga eeldab nominatiivi *võrd*, mis ongi keeleajalooliselt ainus õige. Tüüpi „võrs — võrra võrt“ aga keeles ei ole.

3) Ametlik keel nõuab *inimessugu*, parem aga on *inimsugu* või veel parem *inimkond*, nagu mõlemaid viimaseid ajakirjanduses üldiselt tarvitatakse.

4) Tarbetu on tarvitada -us-lõppu sõnades *teadmus*, *arvamus* ja *ärkus*, nagu ametlik keel tahab. Siin võib väga hästi jääda endiste -mine-vormide juure: *teadmine*, *arvamine*, *ärkamine*. „Teadmus“ on ju sellepärast halb, et on liig lähikõlaline sõnale „teadvus“.

Teiselt poolt aga tuleks ütelda *tellimus*, *pakkumus*, kui on tegemist üksiku konkreetse juhtumiga: „kaubamaja sai uusi tellimusi“; — „ta võttis mu pakkumuse vastu“.

5) Ametlik keel nõuab *julgetakse* ja *vaikitakse*. Paremini oleks siin *juletakse*, *vaigitakse*, nagu üldiselt räägitakse ja kirjutatakse. Siin nõrga-astmelisi vorme nõuda on asjatu järjekindluse-maania. Võiks koguni sõnast

„puutama“ ütelda *puudutakse* („kui kokku puudutakse“), mis tundub loomulikumana kui „puututakse“.

6) Tarbetu on ka ametliku keele uuendus *igapäevne*. Siin on parem jääda endise traditsioonilise vormi *igapäevane* juure. Joh. Aavik

SOOME NOORKIRJANIKUD EESTI KEELT ÕPPIMAS

Juba mitu nädalat viibib Tartus noor soome kirjaniku paar, kes enam ei taha piirduda ainult pidukõnedega soome-eesti lähenemisest, vaid ka tegelikult on asunud eesti keele — ja meelega tundma õppimisele. Neist kuulub õrnema poole esindaja *Iris Uurtio*, soome praegu kõige tuntumate noorkirjanikkude hulka, eriti oma mullu jõulaks avaldatud romaaniga *Keha igatsus* — see äratas oma realistliku armastus- ja abielu probleemi käsitusega Soomes õige suurt tähelepanu ja sellest on ilmunud juba kolm trükki.

Tema abikaasa, *Aku Rautala* on tuntud noore töölistkirjanikuna, kes on avaldanud novellikogu *Hõõguva raua mehed* ja romaani *Käetumate võitlus*.

LUGEJAILE. Sukekuude järel ilmub OLION, alates augustikuust, igal 20. kuupäeval. Järgmine, septembrikuu OLIONI nr. on tellijail käes ja kogu riigis müügil 20. augustil. Septembrinris (nr. 9) kirjutavad peale kodumaa autorite ka tuntuimad Euroopa kirjanikud, kellelt käsikirjad OLIONILE juba kohale jõudnud. Samuti on OLIONIL suur valik reproduktsioone j. t. illustratsioone Pariisist ja Londonist.

MEINHARD ALEKSA
Avaldas luuletistekogu „Tulease“

OTTO GROSSCHMIDT

Mag. PAUL HAMBURG
Arvustaja

HELMI TERA
Noor filoloog-poetess

Nii nad seletavad

Sergei Risenstein, vene filmidirektor: „Ameerikas, Inglismaal ja nii mõnelgi muul maal abielu tihti hilineb majanduslikkudel põhjustel. See on ainsamaks põhjuseks, mis viib tuhandeid noori inimesi teatrisse ja kinno.“ GB

Aristide Briand, prantsuse riigimees: „Iga üksik nende probleemide suures hulgas, milliseid oleme pidanud lahendama sõja järelaastatel, oleks varemalt olnud sõja süttimise küllaldaseks põhjuseks.“ GB

Leonard Huxley, kuulsateadlase Thomas Huxley poeg: „Teaduse suur kurbmäng on see, kuidas ilus teooria sureb inetu fakti kätte.“ GB

Mme Ernestine Schumann-Heink, ooperilauljanna 70-aastasena: „Aastaid tagasi olin ma noor ja veel oskasin kisendamist.“ GB

ÕIENDUS. *Olionis* nr. 4 on minu kirjutises *Kui olin Tallinna linnapea* trükitud (13. rida, 2. veerul):... ebasüüdsad ja ametisse mitte kinnitatavad või ühel või teisel põhjusel jne. pro ... ebasüüdsad ja ametisse mitte kinnitatavad või kes ühel või teisel põhjusel jne. Viimases veerus (18. rida) on trükitud „minu suureks üllatuseks pro tema suureks üllatuseks. Samal veerul 28. ja 29. rida palutakse lugeda: Bašilovi auks tuleb tähendada, et ta uue linnapea, Lenderi, ametisse astudes jne.

F. K.

Haapsalu „Kungla“ 35-aastane

Vanemaid eesti seltsi, Haapsalu *Kungla* pühitses 17. mail s. a. oma 35 a. tegevuse juubelit. *Kungla* sünniaastal elas Haapsalu ja ärksam osa Läänemaast, kuhu *Kungla* mõju iganes tungis, üle vägeva ärkamistormi, mida ei suutnud tagasi suruda võõras võim.

Kungla asutaja ja tolaegne esimees Karl Hellat, kes siis oli Haapsalu ülemtalurahvakohtunikuks, kirjutas pealkirja all *Eesti Kungla Karskuse Selts Lääne Elu* nr. 34, *Kungla* 35-a. juubeli-nris:

„Raske oli põhikirja kinnitamist saada, kui selles venestamisele mitte hosiannat ei lauldud. Kuid parajasti suri kange venestaja, kuberner vürst Schahovskoi. Tema järeltulijaks saadeti armetu Skalon. Enne kui uus kuberner hästi ringigi sai vaadata, rutati temale esitama kinnitamiseks *Eesti Kungla Karskuse Seltsi* põhikiri, milles oli ära peidetud vene võimudele nii hirmutav Seltsi osakondadegi avamise õigus. See õigus võimaldas üle maa töötamist. Kinnitamine õnnestus. Pärast Haapsalus minuga käratsedes, tunnistas Skalon ise, et tema olla tähelepanemata Seltsi põhikirja läbi lasknud...

Põhikirja kinnitatult kättesaamisel asuti kohe imevaimustuse ja kiirusega tööle. Võeti seltsi ruumid; soetati uhke lipp, milles ära peideti eesti värvid — sinine-must-valge*); seati sisse raamatukogu; võeti kässile lendraamatukogu asutamine. Seltsi ruumides peeti kõnesid; vastati küsimiste kastist välja võetud küsimustele; tehti näputööd, kuna mõni ette luges; mängiti ringmänge; õpiti laulu, mängu, näitemängu. Näitemänguga oldi vahel kimbus, sest noori tütarlapsi ei leitud sünda olevat lubada säärasest patuorjusest, nagu näitemängust, osa võtta. Siis pidid juba poisid iseendid tütarlasteks iskima.

Seltsi liikmed jaotati viiekaupa rühmadesse, kus üks oli juht ja teiste vaolhoidja. Iga rühma liige võis aga ka ise juhiks saada, kui ta seltsi neli liiget tõi, kusjuures ta oma endise rühma liikmeks edasi jäi. Nii sündisid seltsi liikmed nagu keti, mis kiirelt kasvas. Nõnda tõusiski „Eesti Kungla Karskuse Selts“ tolle aja suuremaks seltsiks, mille ots ulatus isegi Peterburini.“

Vene võimud nägid ära, et niisugune tegelane, kui

*) Tallinna laulupeol pidas kadunud dr. Jakob Hurt selle lipu kõige ilusamaks ja ütles: niisugused peaksid kõik eesti lipud olema.

KARL HELLAT

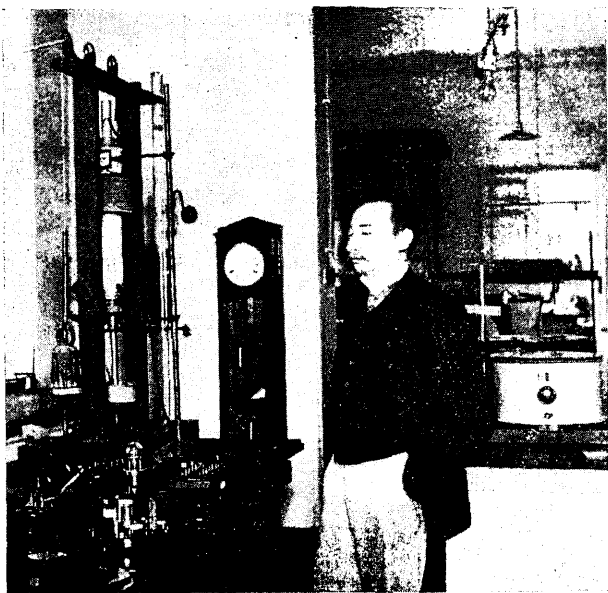
Hellat, võib nende venestamispüüded nurja ajada, kui ta kauemaks kodumaale jääb. Seepärast saadeti ta õige kaugele Vene südamaale, kus ta töötas kogu oma meheea. Alles Eesti iseseisvuse päevil, pärast pikki vintsutusi ja mitmekordseid surmamõistmisi enamlaste poolt, sai Hellatil võimalikuks kodumaale tulla. Praegu veedab ta oma vanaduspäevi Haapsalus. Ta unustamata teenete eest valis seltskondlik ühing *Kungla* ta oma auesimeheks.

Pärast Hellati lahkumist jatkas *Kungla* uute tegelaste juhtimisel oma rahvuskultuurilist loomistööd. Kogu oma 35-aastase tegevuse kestes on ta suutnud koguda endale 2000-kõiteline raamatukogu. See on praegu suurim raamatukogu Läänemaal. M. K.

Räpina tegelane
JAAN KAROTSING †Karula tegelane
AUGUST VALLNERPuka postk. ülem J. SOOSAAR
15 a. posti teenistuses

Garbo tüüp

Suure edu võitnud naine saab „eeskujulikuks“ sõna otsemas mõttes: ta kuhu sööbib kõigisse, ja teadlikult või mitte, kuid naised sarnandavad end temale, — imetus muutub järeleaimamiseks. Nõnda sugeneb üks tüüp. Omal ajal, nende ilmakuulsuse ajal, oli kõigis ilma suurlinnades Sarah Bernhardt'i tüüp ja Eleonore Duse tüüp. Meie ajal on seltsinud lavakunstile film ja esimese kuulsuse-allikana veel ülegi trumpanud. Riidetatakse, käiakse à la Greta Garbo, — kui Berliinis, Londonis või Pariisis valitakse uue filmi osakandjaid, öeldakse: selle osa mängijaks on tarvis Greta Garbo tüüpi. Pole ime, et säärasele nõudmisele järgneb rohke pakkumine. Kuid enamus sihilikult Garbo'd jäljendajaid ei kõlba. Film ei saa tarvitada Garbo kopeerijat, vaid ta nõuab tänapäev naise, kelle olemuses on mingit sugulust Garbo-tüübiga, ilma et ta oma isiksus oleks kaotatud või võltsitud. Garbo-tüüp on tänapäeva romantiline tüüp. Sel on suur järelkasv igalpool, kuhu tungib film. Pole kuigi raske leida Greta Garbo teisekuid. Hollywood'is statistide keskel on neid muidugi väga oht-ralt. Kui Greta Garbo mängib mõnda uut osa, angažeeritakse ühtlasi ka tema teisek, keda tarvitatakse igavatel ja tülikatel kostüümide kui ka lavaliste seadete mõjuvuse proovidel. Siis seisab seal extra-girl filmitähe asemel ja siseneb võib-olla ka oma eeskujuga ossa ning ta isiklikku ellu. Geraldine de Vorak, viimane Greta Garbo teisek, armastas väga palju end avalikult näidata, et end lasta pida Greta Garbo. Praegu on ta asendatud teise statistiga, kellest kuuldub, et tema juuksed olevat veel sarnasemad Garbo omadele kui ta eelkäijal, missugune asjaolu on hea valgustuse suhtes, kui ta kunagi esineb proovil Garbo asemel.

Tartu ülikooli füüsika professor dr. phil. nat. Johann Wilip 1906. a. Vene Teaduste Akadeemia laboratooriumis Peterburis.

Prof. J. Wilip on eesti rahvusest eriteadlane, kes rikkalikult oma ideid ja tööjõudu on rakendanud vene peenseismomeetria arendamisele. Oli Pulkovo seisimilise keskjaama juhatajaks, millisele kohale pääsid vaid teene-tega teadlased.

Toimetusele saadetud kirjandus

LOOMING nr. 4 ja 5.
 EESTI KIRJANDUS nr. 4 ja 5.
 EESTI KIRJANDUSE SELTSI AASTARAAMAT XIV (1930). Lhk. 42. Hind 50 s.
 ARVI JÄRVETAUS: RUNOILIJA AATAMI KUUSKOSKEN ELÄMÄ. Porvoo. Werner Söderström Osakeyhtiö. Lhk. 212. Hind 20 Smk.
 MEINHARD ALEKSA: TULEASE. Luuletisi. Autori kirjastus Võrun, 1931. Kaanejoonistis Albert Ivask'ilt. Kokku 42 luuletist. Lhk. 70. Hind 1 kr.
 HAPSAL. Ein nordisches al fresco von R. Kaulitz-Niedeck. Reval, 1930. Verlag von F. Wassermann. Alle Rechte, besonders die der Übersetzung, vorbehalten. Lhk. 144. Hind Kr. 2.50.
 A. SIIMON: KODUÜMBRUSE KORRALDAMI-SEST JA KAUNISTAMISEST. Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi väljaanne. Lhk. 29. Hind ?
 J. HAOHARU: KURBUSELT RÖÖMULE. Traagikoomiline etüüd ehk elupilt-paroodia kirjaniku elust laulu ja muusikaga kolmes vaatuses eelmänguga. Tartus, 1931. Pühenduseks lastele ja protestiks sihtkapitalidele ning ajavaimule. Lhk. 40. Hind 1 kr.
 J. TAMMISPEA. LAPIKEST MAAD! Neljajärguline draama. 1931. Lhk. 87. Hind 1 kr.
 HEITI LEHTME: VARJUD. Näidend 9 aktis. Pealadu Hermann'i raamatukaupluses Tartus. Lhk. 47. Hind 50 s. Heiti Lehtme on nähtavasti Alide Erteli varjunimi.
 RAHVANÄITELAVA nr. 3. Sisu: Julius Heimberg-Kõrreveski. Chr. Rutoff: Maa-näitelava kunstiküsimusi. A. Tuurand: Praktilise väikelava tüüp. Arnold

Kõiv: Varga õhkavõ, setu nali. Äpardand karujaht. Ants Lauter: Millest kõneleb raudtee j. m.
 RAHVANÄITELAVA nr. 4.
 HIIS, Taarausuline ajakiri, I, II, III vihk. Toimetaja: M. Utuste-Lepp. Tellimishind: 3 vihku 90 s., üksiknr. 30 senti.
 VIKERKAAR, Eesti noorsoo raamat-ajakiri. VI. aastakäik. Aastas ilmub 10 nrit. Toimetus: J. Käis, J. Parijõgi, O. Luts, A. Oengo-Johanson, M. Nurmik, H. Valma, H. Tõnisson, L. Jürisson, A. Burmeister. Vast. ja tegev toimetaja: M. Nurmik. Väljaandja: „Töökool“. Tellimishind: aastas 2 kr. 50 s., üksiknr. 25 s.
 KEVADIK nr. 1 ja 2, 1931.
 JAAN JENSEN: TALLINNA LINNA POEGLASTE HUMANITAARGÜMNAASIUM 1631—1931. Tallinna Linna Poeglaste Humanitaargümnaasiumi väljaanne. Lhk. 104. Hind ?
 ERIK HAAMER: CRAWLI UJUMINE. J. Ploompuu kirjastus Tallinnas, 1931. Lhk. 48. Hind 80 s.
 Raamatu eesmärgiks on tutvustada asjahuvilisi praegusel ajal populaarseima ujumisviisi — crawli — stiilidega ja püüda äratada huvi asja vastu.

KÄESOLEVA NRIGA on tellijaile hinnata kaasandeks Janis Ezerinš'i jutustis HAUKAEVAJAD (lõpp) ja Adolfs Erssi JÄRVEDE KAUDU, Karl Kirde tõlge „Lattgallia juttude kogust“, kokku 16 lhk.

KAUBA PANK

Asutatud 1905. a.

TARTUS

Asutatud 1905. a.

Suurturg 12, omas majas

Telefon nr. 9 ja 2-09

Võtab raha hoiule ja maksab %/% kõikide Tartu pankadega kokkulepitud normi järele

Annab laene mitmesugustel kindlustustel, diskonteerib 3-kuulisi häid äriveksleid 10¹/₂ % ja pikemaajalisi 11¹/₂ %

Ostab ja müüb välisraha ja čekke

Inkasso, transferdid, garantiid ja muud panga operatsioonid

Kinnitus A-S. EESTI LLOYD'i peagentuur

TELEFON 1-83

JUHATUS

Suvelgi

on parimad helifilmid

A-S. „ROYAL-FILM'i“ kinos

„ATHENA“

Kõrgemat sorti

peenemaitsetised

PABEROSSID

25 tükki – 25 senti

valge ja kollase kestaga

TARTU TUBAKAVABRIK

„SULTAN FLOR“

Kaubatarvitajad,

pidage meeles, et suurim, parim ja odavam

riidekaupade sisseostukoht

on alati riidekaubaladu

Tschernov, Luksep & K^o

Tartus, Kaubahoov 6—7

Telef. 1-56

Eht Türgi tubakast

valmistatud paberossid

»SULTAN«

ilmusid müügile

25 tk. 25 senti

Hind 1 kr.